

אופאטוב

עוני גדור

הייתה השלישית בשורה, אבן שלא נבדלת משכנותיה, צהבהבה ובלויה בטרם עת וכלי שום צמח. משכן דלי ארץ. מישהו ריסס להשמיד את עשביי הבר, אולי עובד תחזוקה, ואלה נותרו יבשים כאילו הועתקו מזיכרון חיילים ישן, אחד בשם מוש (נדמה לו שכך היה שמו). האיש השהה מבט סבלני, החליף הרהורים עם מי שמתחת. הנה חזרתי. אחר כך ינסה בקול, להגיד שיכלו לדעת כבר אז שלא יצירת מופת, וקרוב לוודאי ענף מת. לא נחסר לאיש, האמיני לי. מי שדאג להביא למנוחה אחרונה וודאי נעזר בתעודת הזהות לצורך פרטיי הכתובת, שם האב ושנת הלידה, אבל על פי הלוח העברי, לכן התקשה לחשב את מספר השנים. בהזדמנות ישוב עם פחית צבע לרענן את האותיות. לפחות זאת.

חזרתי, לא עניין בעל חשיבות, ואיפה טמונה הדודה.

במרחק התגודדו אנשים, אולי משתתפי הלוויה חדשה. כשיתרחקו מאזור המשרד יוכל לנסות לברר. מה אמרת השם.

רייצ'ל.

רייצ'ל מה.

פתאום הבין שאין, שאף פעם לא ידע. גם לא של סבתא אסתר, כלומר בעודה בבתוליה. וכי כמה יש לכם בשם הזה. לא זה הקושי (הפקיד הפגין קוצר רוח), הרשימות ערוכות על פי שמות משפחה. אם יתעקש, יהיה עליו לשבת וללקט מבין האלפים כל רייצ'ל אפשרית. ומה אז.

תוכל לבחון את המצבות אחת לאחת ואולי ימצא רמז מסגיר.

בלבוש שחורים של יראי השם נראה עובד המשרד כבן בלי גיל. כבר הגיעה השעה לנעול, וזה הטרדן הנה צץ שוב. קודם חיפש את אמו, האם מצאת.

למשל אם ייכתב: דודה רייצ'ל, ללא תוספות. או למשל אם תצוין אופאטוב. אופאטוב.

גרמה ללבוש השחורים להידרך: נדמה לו שעיררה בפולין, עיירה יהודית, לפחות הייתה. אצלנו נקראה אפטה. האם משם.

הדודה, וגם אני.

עצתו, לבדוק את המצבות אחת לאחת, אף שספק אם תועיל. שום רעיון טוב יותר. תודה בינתיים.

כבר התקרב לשער הכניסה כשהפך את פניו ושב אל חלון המשרד. אני יליד המושבה הזאת, רוב חיי ובתוספת השירות הצבאי, יותר מעשרים שנה. האיש בשחור שהיה שקוע בנעילת המגירות הפנה פניו. רק היום חזרתי. וכאילו כדי להסביר הוסיף שבעל מקצוע, נגר, אם תצטרך, אתה או אחרים.

הלהבות המזנקות מעלה נהמו באיום, עשן סמיך כמו ענן, כמו שרפה. דודה רייצ'ל התפתלה על הארץ, חונקת את יבבותיה. חלילה שיפרוץ הקול כי מיד תיפתח אש רובים ומכונות ירייה. היא התכווצה על רצפת המטבח והסתירה פניה בכפות ידיה, רק רעידות כמו גיהוקים. די, שידל אבא, אוהז בכתפיה בכוח ומנסה להרגיע, הרי רק פרימוס שהדלקנו להרתיח מים לארוחת הבוקר, אינך רואה. ומשך להרחיק אל הפרוזדור.

אימא ערכה את הכוסות בשקט, מוזגת תמצית תה. אחר הניחה על השולחן צלחות לחמישתנו, באמצע את קערת הסלט, ובסלסלה פרוסות לחם. היא שתקה. אחר כך תגיד שאי אפשר להבין מה התעוות בתוך הראש של אלה, ואני אסביר שכמו כבשן. כך נשרפו סדום ועמורה וכל האנשים שגרו, ורק לוט ושתי הילדות, רק הם הצליחו לברוח. בסך הכל פרימוס קטן, אמרה אימא, ובעיניה כבשנים. אי אפשר להבין איך נמעך אצלם המוח, ממש כואב הלב. סימן שלא ראתה. אני ראיתי.

התחיל בסיפור של האיש הצעיר שליווה את רייצ'ל עד אלינו. איך הגיעו החיילים למחנה ומצאו ערימות גופות ושלדים, וחיים רק מעט, מצטופפים ליד הגדרות בקרעי כותנות פסים ושותקים. אי אפשר היה לדעת אם מבינים שנגמר הסבל, שנגמרה המלחמה. העיניים שלהם נתקעו, לא זזו, עיניי בובות, ובין העור והעצמות לא נותר בשר בכלל. היו צריכים להאכיל בזהירות, מנות קטנות כי לא רגילים, שלא תתפוצץ הקיבה, והרבה שלא נזהרו, התנפלו על הסירים ומתו. על זה אפשר היה להתגבר, אמר האיש, אבל יותר מסובך מה שבמוח. הוא חיך אל הדודה ואמר, נכון שרהלה, והיא החזירה חיוך ושתקה. הכי מפחדת מאש, הזהיר האיש.

לא שרהלה, תיקנה אימא, רייצ'ל.

האיש הלך.

אימא אמרה שצפוף אצלנו גם ככה, יודעת שאין ברירה, ורק להקפיד על חלוקה שווה בנטל, חצי שנה כמו שסיכמו, ואחר כך ייקחו אליהם האחים שלה לפי התור. תהיינה שנתיים מנוחה. היא דיברה בקול, לא חוששת שאשמע, וזו הדודה הרי לא מבינה את השפה. מקווה מאוד שיודעת להתרחץ בעצמה ולא תצרח בלילות, ואת עשיית הצרכים. אכלנו בחיפזון לוגמים את התה החם בשאיפות קולניות בלתי מנומסות, ובלבד לסיים. ואז שלחה דודה רייצ'ל יד אל קערת הסלט, תפסה באצבעותיה מעט ממנו והוליכה אל פיה. הרי לך, אמרה אימא, הזדקפה, הרימה את הקערה והעבירה בכף מנה נוספת לצלחת האורחת. זו חדלה ללעוס, ניגבה את ידה הלחה בשמלתה ונשארה יושבת בפנים קפואות.

חצי שנה, נאנחה אימא, וזה רק היום הראשון. מקווה שלא יידרש יותר ממחזור אחד.

כאילו להגיד שתשמח אם תמות.

תפסיק עם התנועות המעצבנות האלה, ביקשה אימא.

בימים הבאים העמידו כיסא על משטח הבטון שבחזית הבית, להושיב להסתכל בעוברים ושבים, ובייחוד בילדים שליד עמוד החשמל. הייתה משלבת ידיה וכאילו מתנמנמת בעיניים פקוחות. לאה שאלה למה מנענעת בראש בלי להפסיק, ואני אמרתי שאי אפשר לדעת מה חושבת, וגם לא לשאול. יותר טוב שנניח לה בשקט עד שיבוא הסוף. תתבייש, אמרה מלכה, דודה שלך וכך מדבר. והסברתי שרק לטובתה, כדי שייגמר הסבל, ולא בדיוק דודה, אחות של סבתא, זאת אומרת דודה של אימא שלי. איך בן אדם יכול לחיות בלי לאכול ובלי לישון, ואף פעם לא צריכה לבית השימוש, אז אולי לא באמת חיה. בואו נתקרב אליה, הציעה לאה.

היא הייתה בכיתה שלי, ושלישית משבעת הילדים של משפחת סימנהוייז שהכל קראו להם, הסימנהוייזים. רזה וגמישה שלא עומדת רגע בשקט, ובכיתה המורה יוכבת כל הזמן צריכה להגיד לה, שבי לאה. לפעמים חשבתי שאולי בכל זאת אציע לה להתחתן כשאגדל, במקום עם טובי שאומנם הכי טובה בלימודים וגם ביופי, אבל ספק רב אם תסכים. הייתה האחרת, מירה פרלמן, שגרה בצריף של לובלינר, וכל הזמן הודיעה שתהיה אשתו של אבריימל, בסוף תיראו כולכם.

לא שאלתי למה לא שלי. גם פחדתי מלובלינר, בייחוד בלילות.

לאה קיפצה אל משטח הבטון, ובלי לחכות להסכמה אצה אל הזקנה ונעמדה מולה. ממקומנו צפינו בהן, מחכים לראות מה יקרה. לאה פיסקה רגליים, ידיים על המותניים, והתנדנדה בתנועת מטוטלת לשמאל ולימין, אחר החלה מחקה את הזקנה, מנדנדת את ראשה מעלה מטה ומבטה נעוץ ואינו מרפה. כך נולד משחק הדודה, שעומדים בזוגות זה מול זה, מנענעים ראשים, ומי שמוריד את עיניו הפסיד. מלכה הייתה המצטיינת מכולם, ודווקא לאה לא, כי חסרת סבלנות. עכשיו כשעמדה ועשתה את התנועות, הופיעה מהשער גברת צירין ושאלה בכעס, מה זה. כבר התכוננו שתנחת סטירת הלחי, כשהדודה דיברה פתאום, אומרת בשפה של הזקנים, של גברת צירין, אשיינר קינד, זאת אומרת, ילדה יפה. המילים הראשונות.

אי אפשר היה להבין את הקשר, איך נמשך בצורת דמעות, מחליקות על הפנים המקומטות, ומהסנטר לצוואר. גברת צירין ניסתה להרגיע, ליטפה את הראש העטוף במטפחת, משמיעה צפצופים להשתיק ששש, וזו משכה באפה כאילו נחנקת. הטיפות זלגו גם מנחיריה, והיא קינחה אותן שוב ושוב בשרוולה הרחב. בוכה עלינו, הסברתי, בטוחה שבקרוב ימותו אנשים.

מי ימות.

אנחנו.

על הכביש הראשי פסעה קבוצת גברים. הם לבשו מעילים שחורים ומגבעות שחורות, צורה שלא הכרנו. הבטנו בהם עד שנעלמו מעבר לבית צימרינג, ומלכה אמרה, הביטו הביטו, כאלה עוד לא ראינו.

לפי שעה לא שייכים לכאן השחורים האלה, אבל לובלינר כן, וגם צימרינג והסימנהוייזים ועוד רבים שמילאו את העיירה הזאת ואולי ניסו לחיות בה כי כך. כי כך זה לא הסבר, אמר אבא. ומה כן. כי יהודים, מתאמצים לשרוד גם שאין שום טעם. לקרוא לי שיר שמי האיש שכתב אותו, על אחד ששמו ברוך מהעיר מגנצה. לא קוראים כאלה שירים לילדים, העירה אימא, אבל אבא ביקש לא לתערב. בבקשה, רגז אבא.

גם היא שייכת לעיירה הזאת, ולאבא אין ברירה, אף פעם לא הייתה לו. היו גם הקווקזים שלא יודע איך הגיעו, ושאר אחד לא רצה אותם. הם הצטופפו בצריפים שלהם שכמו שכונה נפרדת, הולידו תינוקות ושתו יין. הנשים שלהם חיפשו עבודות בניקיון, אבל לא מצאו, פחדו שבמקום לנקות ילכלכו. לגברים הקווקזים לא אכפת מלכלוך (אמר דדי), גם לא מריח. מתי מתרחצים אלה, אולי לכבוד פסח. הילדים התרכזו אצלנו בבית הספר בשולחנות האחוריים והרעישו בקופסאות פח שעשה להם סמחיוב בתור ילקוטים. אפשר לצאת מהדעת, הודיעה המורה יוכבת, כך לא יימשך, לא מוכנה בשום אופן, ובסוף עוד יסתיים בהתקפת לב כי נופלות בקול של פצצה. היא הייתה שמנה מאוד, ואצל שמנים הלב מתאמץ במיוחד כי צריך לדחוף המון דם. כשהייתה אומרת דברים הייתי מוריד את העיניים שלא אתקל בשלה. כבר ממחר לא רוצה לראות את אלה, תזרקו או תשאירו בבית. שפרה אמרה ששלה לא נופלת, ומה זאת אומרת לא להביא, מי יחזיר את הכסף ששילמו. (להגיד לפי שעה זה כמו להגיד בינתיים, ביטוי שאף אחד לא משתמש ורק אבא. אני חושב שגם עם אימא לא הייתה לו ברירה).

אז עד שסמחיוב יסכים להחזיר, אין ברירה וימשיכו להחזיק בהן. המורה יוכבת כבר רצתה להמשיך בשיעור ושוב פיצוץ. כך אי אפשר, צרחה ומיהרה לחדר המנהל. היה ברור שזה דוידוב ואולי עושה כוונה. עכשיו שנשארנו בלי מורה התחילו צעקות והשתוללויות. חלק השמיעו קריאות לגרש, ודדי הכריז שקודם את הערבים, אבל תכף כשנגמור עם אלה יגיע התור של הפרזיטים, כי הרי בכלל לא יהודים. את זה גם למנהל היימן שהגיע בלי שהרגשנו והתחיל לעשות סדר. מבקש לדעת מה מתרחש כאן.

אבא אמר עליו שבעל רעיונות, יכול להמציא כל דבר, למשל את הגלגל או את השימוש באש, אפילו את הכפתורים. רק חבל שכבר הקדימו אותו אחרים. הרעיון החדש, להעביר את הקווקזים לשורה הראשונה. לבצע מיד. אתם תעברו לאחור ואלה ישבו במקומכם. נו קדימה.

מה שגרם לצחקוקים והערות, והחזיק מעמד עד הבוקר שלמחרת, כי מה פתאום מלפנים, מתחת לאף של המורה, וגם הריח, חריף שמוכרחה לפתוח חלון. ראו שלא שבעת רצון, ובדיוק בפרק על מהפכת סדום, ואיך ברח עם הבנות שלו כדי שלא יישרפו, והאישה שלו נהפכה לגוש מלח. האם מכירים את הביטוי שיכור כלוט.

זה להיום, החליטה יוכבת והציצה בשעון, רק עוד חמש דקות ולא כדאי להתחיל פרק חדש.

אי אפשר לדעת איזה ילדים ייצאו לאיש. לדעת אבא בקושי תשלוט בחצי שלך, אבל מה שמזרים השותף הוא מחוץ להשפעתך. לכן בחיים לא היה מתחתן עם מין יוכבת כזו, גם אם יידע שאחרונה ביקום. עכשיו לספר איך התחיל.

ההתחלה אולי בתחנת הרכבת, תקועה בלב השדות, בלב הקוצים, ולמה, שאם יבקש נוסע לרדת או לעלות. למשל ערבי מכפר חנון או מאיזה כפר אחר, למשל בדואי רועה צאן, שפעם הקים אוהל בגבול הביצות. זאת אומרת, לא בשבילנו אלא לערבים. כך סיפרו בחגיגה שעושים בכל שנה, סיפר דנקנר. למנות את אלה בעזרת אצבעות יד אחת, כי ממתים משתמשים ערבים ברכבת. כמה שתתאמץ לא יעלה בזיכרוןך גם אחד. מה איכפת, יגחכו האנשים, הרי כספי הממשלה, ואם מבקשת לבזבז, עניין שלה. למה שלה, הכל מכיסנו, מהמיסים שלנו. והתשובה בקריצה: אילו חיכו למיסים שלנו, עוד היינו מטולטלים על חמורים.

חמורים, תצווה גברת איצקוביץ, מכה אמיתית. כי חודרים לחצרות, משחיתים את הפרחים, ואל מי תתלונן. כבר רצה למועצה, ובקשו שתמלא טופס ולציין את מי לתבוע, את השם שלו. בלי זה לא יכולים להזיז אצבע. תשאלו את החמור, עדיין שם בגינה. טפו עם כאלה תשובות. גברת איצקוביץ ירקה. אדון דנקנר אמר: חמורים בגינה לא טוב, בכל זאת לשמור על תרבות הדיבור, מאוד מבקש. וזו התכופפה, תפסה בסל שזורקים את הניירות ופיזרה בתנועה נמרצת. תרבות של דיבורים ריקים, כך לדעתה, איך מעז להטיף לה מוסר כאילו שלו פרטי בית המועצה. הנה חזשות בשבילו, שייך לכולנו, לכל משלמי המסים, ותירק כמה שיתחשק.

אפשר לחשוב, אמרה איצקוביץ.

אם תחנה, אי אפשר בלי משרד, ופקיד מחיפה, שיפתח את הדלפק, ימכור כרטיסים ויטאטא את הרציף. וצריך אחד שמוכן להגיע ברכבת הראשונה השכם בבוקר, ובערב לחזור לביתו. לא אחד בטלן כמו אנגלנדר. לכן התחיל במיטה מתקפלת שהציב ליד הקיר, ואת השיניים לצחצח בשירותים, גם להתגלח. תנאים שכמה זמן יכול, לא לאורך שנים. אז כדי לשפר את איכות החיים, ולאפשר מדי פעם ביקורי קרובים, הקימו מהצד צריפון של חדר אחד ופינת בישול, ומאוחר יותר הסכימו שירכוש לעצמו (מה שהיה כרוך באישורים מגבוה, בחתימת הנציב העליון, לא פחות). זאת מקץ שנים, כשכבר התגוררו במקום כמה אחרים, במבני אבן קטנים, ערוכים כמלבן, ובמרכזם בית ציבורי שגם משרד, גם מועדון ומחסן, ובית שימוש משוכלל, עם אסלה ומים שזורמים ממכל מתכת במשיכת שרשרת. מין פלא שחובה לראות.

חושב שאף פעם לא התקלח, טען דדי, לפחות לא בחורף, ובעניין הצחצוח, חייבים לראות את השיניים שלו (ולהריח). אבל אימא הסבירה שאולי כמו שרוחצים תינוק, מחממים מים בסיר, מרטיבים ביד או בעזרת סמרטוט, מסבנים ושוטפים. מי שאוהב ניקיון כבר ימצא דרך, ומי שמלוכלך, לא יעזרו גם מאה חדרי אמבטיה. עכשיו תלך להתרחץ גם אתה, אמרה, תראה את הפנים שלך והרגליים. זה ממגרש הכדורגל, נדבק האבק לזיעה וכאילו בויץ. לצחוק לצורה איך יושב בתוך גיגית, אדון אנגלנדר, הבטן

נשפכת קדימה ומסתירה את מה שלמטה, ושדיים כמו של הזקנה שפושניק. הסברתי שתמיד בחולצה לבנה, עם שרוולים אפילו בקיץ, ועיגולי עור במרפקים שלא יישחק. יכול לשפשף את הצווארון, להרתיח עם סבון, ולא ירד השחור.

גם סיפרתי על הוויכוח עם ראש המועצה, ההתעקשות שראשון בין ראשונים, עוד אפילו בטרם העלו בדעתם לקנות את האדמות. להזכירם את האירוח בביתו, ומילות השבח שהרעיפו לקפה שמזג בכוסיות קטנות, קפה חריף של ערבים. אתה דנקנר השתמשת בביטוי מחייה מתים, שלטענתך, סוף סוף ירדת למשמעותו. כל כך התייגעתם בדרך.

לא הרעפנו שום דבר, ביטל דנקנר, וגם הביטוי המפוצץ, לרדת למשמעות, שמאיפה מצאת, אולי מהתנ"ך. אמרתי, מחייה נפשות, לא מתים, פטנט כזה עוד לא המציאו.

הצחיק אותי. אין חולק על סיפור הקפה. וכי מה לצפות משליחי ציבור שהגיעו סחוטים, חנוקים מעשן, לאחר שעות של הזדחלות שכבר עדיף להתקדם ברגל. היה באמת דבר בעתו הקפה הזה, או כל משקה שנועד לשטוף את גרונותיהם. אורחים בני תרבות, מה ישמיעו באוזניך מלבד מילות תודה. שתי חוויות נותרו חקוקות בזיכרונו מאותו ביקור, הקפה וענני זבובונים מהסוג שקוראים ברחש. הנה יאיר את עיניו בפרטים מההיסטוריה: אימתי התרחשה אותה נסיעה, בחמש עשרה באוגוסט, ומתי אנו חוגגים למושבה את יום ההולדת, בעשרים ושבעה באפריל. ללמדך שעתידים לחלוף עוד שבעה חודשים עד לחתימת חוזה גאולת הקרקע והנחת אבן הפינה לבית המועצה.

אם רוצה, רשאי לבדוק ביומן האישי, הכול נרשם בצורה מדויקת. תאוות הכבוד עשויה לשים אנשים לצחוק. יושב אדם אכול שעמום בתחנת דרכים נידחת, ולפתע אירוע. לא רק שעצרה הרכבת, אלא אף הורידה נוסעים, מה שלא קרה קודם לכן. מה מבקשים. להעיף מבט על הסביבה. נזהרים מלומר לשם מה, מוטב להימנע מפטפוטים יתרים. גם קשה להתלהב מהמידע שנדב להם, ראשון האזרחים, לא הכיר ולא ידע. אפילו רכישת הצריף טרם עלתה בדעתו.

זאת אומרת, סתם קשקשן, סיכם דנקנר.

(אסלה זה מה שיושבים עליו בבית השימוש, ורציף זה הרצפה מבטון שדורכים לפני שמטפסים לרכבת, ומה זה נידחת).

אם לזכות בתואר ראשונים, מוטב את משפחות פרקש, פיינרמן ופישר, וסלוצקי שבעת ההיא עדיין רווק. הם שהחלו בהקמת בתיהם, וכמובן גם דנקנר עצמו. אומנם התעכב מספר חודשים בשליחות הכלל, היה צריך לסיים כל מיני דברים במשרדים הממשלתיים, לקבל את האישורים מהוועדות. קל למי שלא מתמצא ועוד כשמסתכל מרחוק. להזכיר שבתים אינם צומחים בין לילה, ואפילו ההם שכמו בשביל לשכן עיזים, חורים במקום חלונות, ותקרה בגובה הדלת. בינתיים מה עושות המשפחות, עוזבות לנפשן בעיר, וצריכות תמיכה ועידוד. מכולן זו של פרקש, שבלא שום אמצעים, תקועה במחסן שתקרתו מטפפת, שהשכיר האפנדי, ותובע את התשלום, אחרת יגרש לרחוב. ומאיפה לחם לחמישה קטנטנים שאינם מדלגים על שום מחלה. כן, פשוטו כמשמעו, לחם. כמעט יצאה מדעתה גברת פרקש.

מזלה שנזדמנת לעודד אותה, קרץ אדון גרזון. דנקנר הנהן, לא הזדמן, הרגיש אחראי.

וגם את גיטה פישר. כולם צחקו.

ברכה פרקש הייתה אישה עם גוף רזה ושערות שעטופות במטפחת. תמיד בשמלות רחבות, משתלשלות מהצוואר עד מעבר לכפות הרגליים, כיאה ליראי אלוהים. חרף כל השנים והמצוקות, נשתמרו תווי פניה, עדינים וללא פגם, פני ילדה מבוהלת, וכאילו ממתינה למכה שבהכרח תנחת. ממקומן בעזרת הנשים היו שכנותיה עוקבות איך כפופה על ספר התפילות שהביאה עטוף בתיק משי. נוגעת באצבעה בראש כל קטע, ולא הופכת את הדף בטרם פצח החזן במנגינה הבאה. אמרו שכלל לא יודעת לקרוא, בשום שפה, ורק מצרפת את הנהימות לתמונות התווים השחורים מתוך הרגל וניסיון ממושך. גם במגעי היום עם אנשים, אדון ברומברג מהמכולת ושמש הירקן, תמיד במבט נכלם וביראת כבוד, חלילה שתתפרש כביקורת התעניינותה במחיר העגבניות, ומה זה הבצל שלבן גם בקליפה. כשארע לה להיקלע מול ראש המועצה, למשל בחתונות ילדיה, הייתה מרכינה ראש בכניעה נבוכה וממלמלת, תודה לאדון המורה. הכל היו עוקבים אחר המעמד בסקרנות, מחפשים הוכחות לרכילות על מה שאולי קרה כשבא לעודד. בייחוד בחתונת בנה השישי, דרור, שהיה התינוק הראשון שנולד במושבה, ואת הברית חגגו יחד עם חנוכת ביתם. מורה, מה פתאום מורה, גיחכו. אולי לימד כמה דברים בארבע עיניים או לנגן בארבע ידיים, לא את האותיות.

ידוע שממזר גדול, הדנקי הזה.

הרבה סיפורים קדושים על מלאכים שצצו במפתיע, הודיעו: כעת חיה, ואחרי שנה באמת נולד תינוק. בערך שנה, חה חה.

את שמחה פרקש כינו איש לכל מלאכה, מתיקוני טיח בקירות ויישור מרצפת שוקעת, ועד גיבון וגיזום הדשא בחזית בית המועצה. להזעיק את פרקש, היה פוקד דנקנר, לנוכח גללי כלב הפזורים על שביל הכניסה, ומהיכן הנמלים בכיור השירותים. לאחר ישיבות ההנהלה שהתארכו אל תוך הלילה, היה משכים מבעוד חושך להשיב את הסדר, לטאטא את שרידי העוגות ובדלי הסיגריות, ולאוויר את החדר בטרם יגיע ראש המועצה. טובה המזכירה העידה שמעולם לא ערער על שכרו, גם קיבל בהנהון את הסבריה לעיכובים בתשלום בגלל מחלתו הבלתי צפויה של שטרייט, או סתם שכחה. כל כך הרבה דאגות על ראש הגזבר שממש לא לקנא. איזו מין משכורת, רטן חבר הוועד איצקוביץ, סכום מעליב שבושה אפילו לפועל ערבי. אבל דנקנר הדגיש שבתחום אחריותו ונא לא להתערב. כמו משפחה בשבילו משפחת פרקש, כמו ילדיו. את כל שמלותיה הישנות מעניקה גברת דנקנר לסימה ללא תמורה. רק קצת להצר וכמו חדשות. גם מעיל נתנה וצעף שסרגה במו ידיה.

להצר אמרתי, לא לקצר.

להזכיר את מזג האוויר, שלא דומה בכלל לעת הזאת, בייחוד הקור בלילות. אנגלנדר טען שהכל בגלל הבצורת, חורף שכבר שכת צורת גשם, וכך עתיד להימשך שבע שנים. זאת שמע מידידי הערבים. גם מתחבר לקולות הצפרדעים שמרעישות בלילות, מבקשות להטיל את ביציהן, ובאין שלולית תתבקע בטנן. אבל למה הבצורת.

בגלל חטאינו, טען אדון גרזון, הנה כתוב במפורש. מתכוון לאכילת פירות העורלה, ואי הפרשת מעשרות, ודיני שמיטה, אם בכלל יש מי שמכיר את המושג.

קצת מגמגם אדון גרזון, ועד שמצליח להשלים את המשפט, כבר הגה דנקנר את רעיון המכירה. על פי שיטת החמץ בפסח, ורק למצוא שותף ערבי למזימה, כזה שמבין שרק תרגיל. לרשום בחוזה את התאריך הנכון, ערב ראש השנה שכבר מאחורינו, וסעיף מפורש המונה סיבות לביטול. למשל גשם סוחף.

כמעט נחרב כל הכפר, מפני שבאמת ניתך לפתע מבול. שלושה ימים לא חדל, עד שנאלצו לשלוף את האנשים מבתיהם, ולרכו בצריף של אנגלנדר, היחיד שלא הוצף. מה יכלו לעשות, לשבת צפופים ולהכות בסבלנות שיסתיים. אדון גרזון אמר שהנה, ניסו להתחכם עם אלוהים, לנצח בתחבולות, והראה להם שבמזרות לא נופל מהם. אתה ואלוהים, כעסה גיטה פישר, בינתיים במה להאכיל את הילדים. מהקפה של אנגלנדר לא נהייה שבעים. כבר נגמר גם הוא, בישר אנגלנדר.

בסוף עלה דנקנר על הרכבת לחיפה, הביא לחם, שלושה שקים מלאים, וחילקו כיכר לכל שתי נפשות. היו הרבה תלונות. איך להשוות תינוקות למבוגרים, והרי יודע שילדים צריכים חלב. בסוף האימהות לעסו בפה שלהן והאכילו. קצת מגעיל, אבל עדיף על צרחות מרוב רעב. מי היו התינוקות בעת ההיא, פינחס פלדמן ואסתר רוט, והבן של גוטסמן שכבר עזב מזמן. בלילה ישנו בישיבה, כל אחד במקומו, ומי שביקש לצאת לשירותים היה צריך לטפס על האנשים.

הומר שראוי לעט סופרים, שיבח דנקי, יבוא יום ונצטער שלא כתבנו. את זה לאבא, אולי כחלק מהמשרה במחלקת ההנדסה, מה דעתך. אבא לא הבין איך מתחברות שתי אלה, האחת עבודת משרד מהסוג שקוראים טכני, לבחון תכניות בנייה שמגישים למועצה לאישור, והאחרת בכלל בתחום האומנות, ללקט זיכרונות, ללקט סיפורים, ואז להזיע על הניסוח. דנקי הנהן: גניח שעה ביום, הרי לא באמת עמוס בכל ימות השבוע, וגם הבין שלהוט אחר הכתיבה, כך שמע מדברים.

בעיניי אימא ההצעה דווקא מצא חן, עשוי לבנות מעמד נכבד כהיסטוריון של המושבה, מדור קבוע בעלון שמחלקים בתיבות הדואר (השם שלו: ביתנו בעמק), וגם הזמנה לעלות לבמה ולספר. אולי הזדמנות שלא תחזור.

(את העלון מוציאה המועצה ומחלקים חינם לכל משפחה).

התגובה שלה הרגיזה אותו. הרי יודעת שכותב בדם לבו, ממש תמצית חייו. בתקופה שרק הכירו קרא באוזניה קטעים ופרקים, ודימה שמצאו חן בעיניה, העירה הערות, הציעה להחליף איזו מילה או לקצר משפט. היה בטוח שמצא נפש כלבבו, אשת תרבות. למה הרוגו, תמהה אימא. מפני שלא עוד אחד מאלף מלכלכיי ניירות, משרבטיי פטופטים שיפים לכל נפש. מאמין שמיוחד במינו, סגנון שאולי פריצת דרך, להמתין שיזכה להכרה. הסגנון הוא העיקר, טען אבא, ורק שתהליך לא פשוט, מתארך מעבר לציפיותיו. היה סבור שלפחות בה יכול לבטוח והנה. שטחית כמו כולם.

עכשיו תנסה להרגיע, לפייס, ורק מקלקלת. תסביר שכמובן מכירה בכישרונו, לא שאלה בכלל, ועדיין אין סתירה. אדרבה, דרך נוחה לפרוץ, לעורר עניין. אבא הכריז, טפו על הכול וזינק לדלת, נמלט. מה כבר אמרתי, בהלה על הפנים שלה. אני רציתי לשאול, אבל פחדתי. גם על מה שכותב והמילה שלא הכרתי, סגנון, אבל אימא ביקשה לגמור את הקקאו, הראש שלה לא מסוגל לדיבורים, לא עכשיו.

(יש לה קמטים בצדדים של הפה כמו לזקנה צירין).

אף פעם לא ראיתי שמקריא לה. רק הולך לדואר לשלוח, ואחר כך שואל אם לא הגיע שום מכתב (רואים שחושד). רק מהמועצה, הודעה לשלם מסים. לפעמים שטריויכלר מביא בכל זאת מעטפה אמתית עם בול, ואימא מציצה בכתובת בצד האחורי ושמה לו על השולחן, לא פותחת, לא מעזה. אני לא צריך, יודע את מה שבפנים בלי לפתוח.

אנגלברג מחלק את המכתבים לכל המושבה, עובר מבית לבית ותוחב בסדק שבדלת או בזריקה למרפסת. התיק שלו תמיד מלא וגדוש, כי הודעות לשלם (צריך להגיד לתשלום), ואת ההחלטות משיבות המועצה. אלה בסתם דף, בלי מעטפות ובלי בולים, לחסוך כסף. את המכתבים שלו אבא פותח מהר, ותכף קורע וזורק, סימן שלא מסכימים להדפיס. רק פעם אחת הדפיסו, אבל מזמן, עוד לפני שהתחתנו. אולי הסיבה שהסכימה. בזמן שהוא עבדה בבית חרושת למצות ובא לראות איך עושים, כי רצה לכתוב סיפור על משפחות עניות שקונות חבילת מצות ביחד, ומתווכחות איך לחלק בצורה צודקת, חלק לכל משפחה או לפי מספר הנפשות. אימא ספרה את המצות בחבילה, לבדוק אם מתחלק בשש או בעשרים ושתיים, כשלתע נכנס המנהל שלה ושאל, אפשר לדעת מה קורה. אבא (שעוד לא היה) התבלבל מפחד, אבל אימא הציגה אותו כחבר שלה, כמעט חתן, והמקצוע שלו לכתוב סיפורים. למנהל היו ידיים של מתאגרף, גב של סבל ונעליים מספר ארבעים ושש. לכן התפלא איך כזה ילדון וכבר כותב סיפורים, אם מותר לשאול מאיפה, ואבא אמר שמרוסיה. אבל מאיפה ברוסיה (ארץ גדולה מאוד). והשיב מאופאטוב. סתם, הסביר לאימא (אחר כך), סתם קפץ לו השם הזה, אולי בגלל הצליל שמזכיר את מי שעובדת במאפייה, לא יודע כלום על העיר הזאת. הצחיק את אימא, שדווקא ידעה, כי המשפחה שלה מדורי דורות, לפני שעברו לוורשה. המנהל (ששמו לוזיה) לא אהב חברים של בחורות ולא בחורות עם חברים. חתן זה איש בחליפה וכיפה שחורה, שצועד מבית הכלה אל הרבנות, מקסימום חמש מאות מטר, וכל הזמן משגיחים שלא יתחמק הצידה לאיזו חצר או כניסה של בית. אז למה אנחנו מחכים.

בחוץ צחקנו (סיפרה אימא), כלומר אני צחקתי ואבא רק חייך. עוד היה מבוהל מאדון לוזיה שהודיע למזכירה זמירה שתכף נחזור, והוביל כל הדרך לבית ההורים, ומשם למשרד של הדת.

סחורה אלף אלף, הבטיח לאביך, יכול לסמוך עליו.

לאביך לא היו תכניות להתחתן (סיפרה). בסך הכול מה היה, נער בן עשרים, עשרים ושתיים. אבל אדון לוזיה לא ביקש שישכים, הנה סידור טוב לעובדת שלו וגם לו, ועכשיו יוכל להתפנות לנערה נוספת. בעצמו אחז באחד ממוטות החופה, חיבק את החתן והבטיח לו שסחורה אלף אלף, אבל לא נשק לכלה, רק קרץ שיכולה לסמוך עליו, ועכשיו לעבור לריקודים, מצווה גדולה, וקיפץ ברגליו הארוכות.

אימא לא חזרה למאפייה ההיא שקראו בית חרושת למצות. תכף באותו שבוע עברו לעיירה שלנו בגלל התפקיד שקיבל במחלקת ההנדסה. הנדסה, מסתבר, הייתה מקצועו האמתי. זמן מה אחר כך נמצאה גם לה משרה במזכירות.
(אופאטוב זה בפולין, לא ברוסיה).

להתבונן באנשים, איך מדברים זה עם זה, מנענעים בידיים, וההערות בקולות צחוק. הצחוק תמיד סימן לדברים לא חשובים שקוראים שוליים. מה שחשוב באמת הוא עצוב, אבל אף פעם לא מצליח לחדור למוח שלהם. לא הבנתי, אמרה המורה יוכבת, העיניים שלה התכווצו כמו חצים שדוקרים מהעומק, ביקשה שאסביר. מהצד (אמרת), למשל אם יש עץ ברוש שאפשר בינו ובין הגדר, או סתם הבית תקועה ליד הכניסה של שידלובסקי, ומתחבא מאחוריה, שלא יבחינו ויתחילו בשאלות. לא זה, התעקשה יוכבת, העניין האחר שאמרת, העצב. (ודוקרת עוד יותר חזק כי נגמרה לה הסבלנות).

הרי מתקרב כל הזמן. היה בכיתה אלף, והיא המורה, וראיתי שלא מבינה, לכן להסביר שכמו צל, מתגנב אליהם עד שכמעט נוגע, ממש נוגע, ומסרבים לראות. גם ספר הלימוד שקוראים אלפוני, דנה קמה, דנה נמה. נמה זה הוא, וקמה זה לא לראות.

לא ידעתי איך לקרוא לו, מין דבר שאחר כך הבנתי שהשם שלו: מוות. היא נפנפה ביד להרחיק, מכריזה שדי לפטפט, ואולי אסביר לה כשאגדל, מה שאי אפשר כי תמות גם היא, אבל השתתקתי.

מתחילים בשמונה בדיוק (הדגישה), ומי שמאחר יחכה מאחורי הדלת עד הצלצול. ועכשיו תרשום לי ביומן איחור, וכך לכל מי שמתקשה לצאת מהשמיכה בבוקר. השמלה שלה התקפלה אל תוך הכיסא וכולם הביטו לה בבשר שמעל הברכיים וחיכו. היה בדרך, וגברת איצקוביץ בדיוק הסבירה לדוקטור פרידמן, תוך שמיישרת את השמלה ומתאוננת על המחירים. לצאת מהדעת. לא מדברת על דליקטסים, סתם מזונות פשוטים, גבינות וחלב, שימורי דגים, לצאת מהדעת (ושוב מיישרת את השמלה). דוקטור פרידמן נענע בראש והזכיר את הלחות שמגבירה את עומס החום, עושה פריחה בפנים ובמקומות המוצנעים, יודעת למה מתכוון (וקריצה). אל תהיה גס (ונענעה באצבע להזהיר). שניהם הרי ימותו בקרוב מהמחלה ההיא, אבל אפילו לא מרגישים שמתקרב. כל שבוע מת איש אחד (בממוצע), ונולדים שניים. הדברים שבאמת חשובים עצובים. גברת איצקוביץ אמרה, הנה באה מאשה דנקנר וכדאי להסתלק לפני שזו תתחיל בסיפורים שלה מחוץ לארץ. נדחקתי מאחורי שיח בוגנוויליה וחיכיתי שילכו ואוכל להמשיך לבית הספר. איצקוביץ בחנה את הכביש, אם לא מתקרבת מכונית ואמרה: נוסעות כמו מטורפות המשאיות הצבאיות האלה.

המורה יוכבת לימדה על היוונים, ואיך לכלכו את בית המקדש והמכבים ניקו. לא ידעתי איך התחיל כי איחרתי. עשיתי פנים כאילו מקשיב, אבל לא באמת. אם הייתה מלחמה גדולה, איפה הדאגה בקול שלה. אבא תמיד מודאג ממה שקורה לאחים שלו בגלל הגרמנים, ואחר כך יושב לאכול את מה שבישלה, חמיצה

מסלק ותפוחי אדמה עם בצל מטוגן, ואטריות. הוא מבקש את המלחייה כי אוהב חריף, ומספר על מה שבמשרד, הזיזו את ארון המפות ומצאו נדל ארסי חי.

אולי בגלל העשבייה שבגוון אפור דהוי, כזה של שדות קוצים בסוף הקיץ, נמרח אל האופק עד שכמעט נמהל בצבע שמי השרב. אולי בגלל גל האבנים שהזדקר עקשן ובלתי מתפשר על גדת המחפורת, מכריז אני כאן הרבה לפני כולכם, ולא איכפת אם שריד מבנה מתמוטט או סתם מצבור מעבודות סיקול של דורות קשי יום שהתאמצו להצמיח לחם. בוודאי זיק דמיון שיסווג בקטגוריית הזיכרונות, מבצבץ מתוך פינת מוח נידחת, פולט אישה קטנה של איש קטן ובכל זאת מלכה. איזבל.

לראות ניצבת לראשונה לאחר מסע רכיבה מתיש, סוקרת בקתת אבן כפרית שמכאן ואילך תשמש לה ארמון וטירה, בהבעה ברורה של נופלת בפח המודעת למפלתה, ושפתיה מהודקות לחסום קללה. יחרב ביתך, אליל זר חסר פנים וגוף. לא טיפוס עדין, ומסוגלת להשתמש במילים מגונות הרבה יותר. איזבל.

מצלצל כשם לא אמיתי, יותר כסירוס של גנאי, נלחש מפה לאוזן בין שכנים מגדלי גפנים ושדות דגן עד שהונצח בעט עוינת של כותבי דברי הימים. נסיכת צידון.

האם מתוך בחירה הניחה מאחוריה את ארמון אביה, להיות מושלת על אסופת איכרים נמוכי קומה וגסי פנים. איך לעמוד בריח זיעתם, מהולה בצחנת גללי עיזים וכבשים שאתם יחד במרתף הבית. אם אי אפשר לחייב ברחיצה יום יומית, לפחות לפני שסרים לביתה להתאונן שכלתה שארית החציר, ובמה יאכילו את צאנם. לא נותר אלא לשחוט, ומה אחר כך. ואכלנוהו ומתנו. לפחות לפני שסרים לביתה.

אולי צעד שמעבר לשליטתה, תככי חצר וחשובי כוח. דנה מועצת החכמים והחליטה שחשובה הברית עם המלך הקטן ההוא, אחאב, מלך איכר. ברית שחוסמת פרצה בחומה הסוגרת. אמנם מדינונת חסרת מסורת וסדרי שלטון, ושליטיה אינם מכלים את קצובת ימיהם, לכן לייעד אחת מבנות הדרג המשני. אחד המתדיינים נקב בשמה, ציין שכבר בת שש עשרה, אשת מדון, וחמת מזג, במהרה יתחילו השערוריות ומוטב להזדרז. וסיכמו.

איך העבירו בעת ההיא נערה מלכה, אל ביתה החדש. ברכיבה על סוס או פרד, אולי על גבי חמור פשוט שהשתרך לאיטו בדרכי העפר יומיים ושלושה. לעיתים עוצר לנגוס בעשב קמל או להטיל בזרם עז את מימיו. שני משרתים קשישים שנבחרו ללוות, ובצינת הלילה דוחקים עצמם אל גופה לספוג מעט חום נעורים.

בטוחים שתידום.

לשער שהתגעגעה לנופי ילדותה, לים הגדול שהתחכך בחומת הארמון, לפעמים שאג משתולל, ולפעמים דגדג את כפות רגליה בליטוף חנף. ילדה-נסיכה, גם אם מהשורה האחורית, שמכאן ואילך תסתגר בחדרה, תתאונן על החום והבדידות, תסרב להפצרות הבעל המלך להעיף מבט בכרמיו ושדותיו, או שמא תעדיף טיול רכיבה, יש סוס וכמה פרדים במכלאה.

תטפח שנאה ללילות.

החייל הרזה בעמדת התצפית מעלה חיוך של תמיהה. איך זו צצה בדמיונו. בוודאי בגלל החורבה שם ממול, על גדתו הנגדית של הוואדי, ארץ האויב. כל חורבה עשויה להצטייר כארמון עתיק, וכל ארמון הוא מלכות לנסיכות, מלכות ומתקן כליאה כאחת. בייחוד כאן, באזור המדברי הזה הצחיח, קוצים ואבנים. ובנוסף המחצבה למטה, שכל היום נטחנת בשיני הדחפורים, נגרסת בענני אבק, להטעין שרשרת משאיות מרופטות המזדחלות פנימה ונפלטות עמוסות. מה החומר הנכרה, אולי מרכיב בתעשיית המלט, אולי סלעי גיר שיעובדו באזמלי סתמים להיות אבני בניין.

זמן קפה, מכריז החייל האחר בפיהוק רחב. הוא בעל גוף, קומה וכתפיים, גבר, השם שלו מוש. עיניו בוחנות את שותפו לעמדה במין תמיהה. מנסה להבין מהיכן שלף את הסיפור הזה שמצלצל כאגדה. האם באמת מהתנ"ך. נדמה לו שלשמות צליל מוכר, אבל אינו מוכן להישבע. מעט מאוד נשאר בזיכרונו מהספר ההוא, המלך דוד, ועוד אחד, שאול. גם את פרשת יוסף וחלומותיו הבדויים.

משהו על פרות טרף, או שמא טועה.

העיסוק בקפה מסייע למוש לכרסם בפרוסת הזמן. הוא מקצץ מעט קוצים ודוחס בין שלוש אבני שדה מפויחות, אחר יוצק מהמימייה לתוך פינג'אן שחור, מטיל שתי כפות גדושות אבקה ובוהש בסבלנות. אין סיבה להיחפז, כי הרי עוד שעות ארוכות לפניהם עד תום המשמרת. כשיגלו המים יתפוס בידית ויגביה ושוב, שלוש פעמים. רבע שעה, הוא אומר, ועוד רבע ללגימה עצמה, רווח נקי.

שלושים דקות שנקצצו מחיך, מתחכם החייל הרזה, ממיטב שנותיך. לא תוכל להחזיר.

מוש נכון לקצץ את הפרק הזה כולו, שלושה שבועות שעליהם לבלות יחד בתצפיות עקרות, כאן, במקום שמתכנה בפיו חור שחור, אף על פי שגרוע משחור, אפור. מוכן להתערב שבמידה פשוטה יתברר שלזמן כאן קצב משלו, איטי בהרבה לעומת המקובל. שמש תלויה מעליהם, תקועה ולא זזה.

ובני אדם חיים כאן, נולדים ומתים, הנה צפה בעצמך.

אולי מפני שכל מה שמכירים.

תקועה גם לנו.

בראש המדרון שמנגד כמה צריפי פח חלודים נדחקים אל חורבת אבן מתפוררת, בת בלי גיל. ילדים לבושי בלויים משוטטים בין הסלעים ומלקטים זרדים, לשאת בצברים אל פינה שכעין חצר. מראה שחוזר מדי יום וכבר מחוסר עניין. יחפים, קובע מוש, עיניו עוקבות במשקפת בעודו לוגם מספלו.

כמו חיות בר, כמו חיפושיות. גם התינוק שמדדה על שתיים, נופל וקם. כך עשו בוודאי אבותיהם ואבות אבותיהם מאה דורות ויותר. ושמא לא אבותיהם אלא הם עצמם, מצטמקים, מתפוררים וחוזרים לנבוט שוב ושוב כקוצים הללו. אין דעתם נתונה עלינו ועל עמדת התצפית הזאת המשקיפה לעברם. עצם זר בנוף שאינו ראוי להתייחסות, בא והולך. כך מניסיונם, ובוודאי ראו כמותו עשרות פעמים. מתחלפים רק המדים

וכלי המשחית, שפעם רומאיים ופעם טורקיים ושיריוני צלבנים וסתם נוודים חסרי שם. מי יכול לזכור את הסדר ולשם מה. להתכופף ולהמתין שיחלוף מלמעלה.

כמו חרקים, מסכם מוש.

הוא בחור גבה קומה וחסון, זוג ידיים שטובות לכל מלאכה. לאחר השחרור יארוז תרמיל וייצא לכבוש ברגליו פסגות שטרם זוהמו בהרי האנדים. אחר כך ישוב אל משק הוריו, ישא נערה בריאה כמותו, ויחד יקימו בית צנוע עם גג רעפים, ויטפחו חממת פרחי ציפורן או ורדים, חקלאות מתקדמת. בקי או שולה, עוד לא החליט. השכל בעד בקי, אבל כאן בלילות בתוך שק השינה הוא מתענג על חמודותיה של שולה. מבקש לשמוע את דעת הצוות.

זה שבכינוי צוות אולי לא שמע את השאלה. יושב חבוק ברכיים, ונראה שקוע בהרהורים בטרם יאמר שבני עשר או אחת עשרה, כך על פי חשבוננו. תכף לאחר המלחמה הגדולה, זאת אומרת בשנת ארבעים ושש. הייתה הראשונה שהגיעה משם, דודה רייצ'ל.

פעם יכולת לאחוז בשתייהן, הוא מתעורר להשיב, יכולת לחלק את לילותיך בין רחל ולאה או חנה ופנינה, כך בימים רחוקים. מוש לא שמע על הצמד האחרון ומקשיב בעניין. את שם הגבר אין חברו זוכר, אבל בטוח שבחירתו מכוונת, האחת לרבייה והאחרת לתענוגות. אולי מכאן מקור הביטוי עקרת בית, זו המטופחת בחזרי חזרים, הרחק משדות לוחטים משמש ומצינת חורף, עורה צח וגזרתה נקייה מעיוותי הריונות. האחת אם הבנים והשנייה עקרה. הללויה.

למוש די בהחלט באחת, להנאה, לעזר ולהמשך השושלת. יהיו ילדים, בוודאי יהיו, הוא פורש את ידיו כמבקש להדוף כל השערה אחרת ושמה להדגים חיבוק. אולי בכל זאת יעדיף את בקי, זוגיות אינה רק הדבר ההוא, אתה יודע, ועוד בתום יום עבודה מייגע. אחרי שיחליט סופית, ישמח לתרום לחברו את האחרת, כמובן לאחר שנשאל את פיה. משוכנע שאין לו עד כה אחת משלו.

קריצה. תודה, באמת תודה.

(לגחך בסתר לב אל ילדה קטנה, בהירת פנים וחכמה, טובי. ללחוש לה את ההוכחה שאפשר בדרכו שלו, בשקט, בלי כל העולם. די שידועים שנינו. אפילו די שרק אני. להרהר, איפה את היום ומה מעשיך, ואת התשובה מהדמיון. יכול לשרטט לעצמו דמות נערה בוגרת שאולי חיילת. יש, ולא ילעגו אם לא ידעו).

מצב רוחו של מוש טוב עליו, מתאים להפגין רוחב לב. לצרף באחת החופשות על מנת שיכיר את הכפר שלו. כל כך ירוק שלא תרצה בשום מקום אחר. בצל עצי הפקאן והאבוקדו חיים אנשים שאינם יודעים להעריך את האושר שנפל בחלקם. יש צריף קטן שמתאספים הצעירים בערבי שבתות, סתם להתחכך, לספר מה קורה, לגלגל צחוק. בילוי עליז. בסוף בוחרים אחת מהחבורה ומקימים בית בחצר ההורים, שלו או שלה, למה לחפש רחוק.

אם אולי מתחשק לטעום משהו אחר.

לא יאומן, בררן הוא שותפו הקטן. הוא מתרווח בנוחיות, משעין גב על דופן החפירה ומעלה פיהוק. רק לאחרונה הבין את אביו שנוהג לטעון שהשינה היא הגדולה בהנאות. הבטלה הזאת באמת עלולה לשגע, לא להסס לנער אותו אם יירדם. כמובן יוצאים להתאוורר צעירי הכפר שלו, לראות נופים אחרים. מנהג

שכמעט הפך חובה לפני שישקעו באורח החיים שכולו עבודה ועבודה ועוד עבודה. כך יעשה גם הוא, כשיסיים את השירות.

(עומדים בפינת חצר בית הספר. שמעתי שהגיעה דודה שלך, אמרה טובי, שמחה אמיתית. הקול שלה היה רך, מלטף. גם אצלם ממתנים לידיעות, מחפשים בכל בוקר ברשימות שבעיתון. הפנים שלה היו חלקות והחיוך כמו תפוז בשמש).

נוכל לטייל ברביעייה, מציע מוש, אבל עד אז כדאי שתוסיף קצת למשקל. האם לא היה די אוכל במקום שגדלת.

נשמעת מלהיבה ההצעה. אולי לדרום אמריקה. יוכלו להתייעץ באביו שמשוטט שם מזה שנתיים. לא, לא, במסגרת עבודה, סתם קם ונסע. אפילו ברכת פרידה לא נטל. אינם חיים יחד הוריו.

אגב, החרקים כאן דמויי קוצים, האם שמת לב. כל מיני זיזים ובלוטות, וגם הצבע. רק הנמלים שחורות כמו בכל מקום, סימן שאינן חוששות מטורפים. אין דובי נמלים במדבר הזה, וככל שידוע לו, לטאות אינן אוכלות נמלים. אויבן העיקרי להקות נמלים אחרות, ובזה הן דומות כמעט לבני אדם, דומות לנו. כשהיה ילד אהב לעקוב אחריהן, הולכות בתהלוכות ארוכות, אוחות בפיסת קש ונושאות אל הקן. היה בוחר באחת, לא מסיר עיניים, מלווה לאורך כל הדרך. שנייה של חוסר תשומת לב, וכבר התערבבה באחרות, ושוב לא תבדיל. נמלה קטנה, מה יש בחייה.

למשל את אלפי אחיותיה, ולחוד הנאמנות למלכה, לחוש שייכות. קצת גיוון במזון שמלקטת, ראו מה הבאתי, גרגר שעורה אמתי, הנה קחו. האם מדוכדכת לפעמים, עייפה, נואשת, ומה לגבי קנאה. המבט של מוש יותר ממטריד, לאן נסחפת, חזור לחוף. האם מכת חום. באמת עלול הראש להשתבש בישימון הזה, ורק לזכור שהזמן לטובתנו, אינו עוצר לרגע, ואת המשפט הבנאלי, המנונם של שבעי הרצון מעצמם. גם זו הקטנטונת סבורה שחיים רק פעם אחת.

נראה שהפסיק להקשיב, אולי מתחרט על שנחפז לבוא בהצעות. אל חשש, לא אחטוף שאריות מצלחתך. בלי כל התראה רוכן עודי ארצה ומוחץ. הייתה ואיננה. אחת פחות. בעיניי אדון צירין רע המשחק שמנהלים. אחת אני אחת אתה (מדקלמת לאה), אחת אני אחת אתה. איזה מין שעשוע להרוג יצורים חיים. לא יצורים, נמלים. הכיוון במצח סימן שכועס: לפעמים צריך, אבל לא כמשחק. הוא אינו מגדל זקן. זקנים מגדלים זקן להסתיר את הקמטים, לא אדון צירין, כי לא מאמין באלוהים. זקנים צריכים להאמין באלוהים, אומרת גברת צירין, אחרת לאן הולכים. גייט זה ללכת. אפשר לשפוך נפט, אומר אדון צירין, אבל לא למחוץ כך ביד. הבעת מיאוס על פניו, הוא משתעל, מסביר שגם אלוהים, משחק בנו כאילו נמלים, לכן מסרב להאמין בו. לאה אמרה שסותר את עצמו, ולשפוך נפט הרבה יותר אכזרי. גם בזבז.

לאה סימנהוייז, אחת שבסדר, כדאי שתכיר.

פיהוק על פניו של מוש. הנח לו לשקוע בחלומו. אילו ידע שאחד משבעה מיליארדים, צהובים וחומים ושחורים. גם זו הנמלונת שחורה, אבל בקבוצה אחרת. אם יהיה צורך, תאבק על חייה. כמו נמלים גם הבחורות בכפר שלו, אחת שקרא בקי, ומה שם השנייה. נמלים, אפילו פחות.

אולי לא טובי. זו הרי נדדה עם משפחתה העירה ובוודאי צמחה לצעירה נאה, להיות משאת נפשם של רבים (איזה ביטוי). מוטב ייתן דעתו על האחרות, מירה או לאה, חברותיו למשחקי הרחוב וממשפחות עניות, לכן יותר סיכויים. מירה מיררה בבכי כשהטינו את אבריימל, נראתה כמי שחרב עולמה (עוד ביטוי). אחר כך חדלו לשחק ליד עמוד החשמל. לא בגלל האסון, בגלל שגדולים. לפעמים ביקש את עזרתה של לאה בשעורי בית. תלמידה חרוצה. המורה בן שחר ביקש שתקרא בכיתה את החיבור על מטולה, הציע לשלוח לעיתון. דווקא הטיבו אתה השנים.

בלילה צצה לו העיירה אופאטוב כמו ציור בצבעי מים, לבן ואפור ומה שביניהם. היו הרים משוננים, קירות זקורים וחללים דמויי נקרות, ואיפה היערות שסיפרת, הנחלים הסוערים של ארץ החורף. בגלל המלחמה, הצטדקה אמו, להט הפצצות, פיח המנועים, והכי גרועים הכבשנים. לכן חדלו הגשמים בפולין וגם השמש. הייתה דרך מתפתלת אל מעבר לרכס, ומאחד העיקולים התגלתה במלואה, דחוסה בגיא קטן ועטופה ענן. תחילה מבט ממרחק, הציעה האם. (העצמות האלה כל בית ישראל המה).

המורה ענפי הקריא את הפסוק, ואחריו כל התלמידים על פי סדר הישיבה. אני ישבתי מאחור, כמעט אחרון, לכן עד שהגיע תורי כבר דקלמתי בעל פה. הלבוש שלו היה חליפה מרופטת וכובע מגבעת של גברים יהודים שהגביה מעט את קומת הגוף. אמרו שבחוץ לארץ היה מלמד תינוקות, עם סרגל שמרביץ על האצבעות כשטעית. חדר (שמנקדים בצעירה). כאן זה לא, ואסור להשתמש בכוח. אימא עיקמה פנים על שיטת הלימוד הזאת שלא מעודדת חשיבה ורק דקלום. איזה מין בן אדם (שאלה), ואם יש אישה וילדים, אבל לא ידעתי. מוזר, אמרה אימא, נמצאים יחד שעות בכל יום, ולא עניין אתכם האיש. למה שיעניין אותנו. (המבט שלה מזלזל).

כל הבתים באופאטוב היו נמוכים, עם גגות פח חלוד וקורות עץ בתור גדרות. ניסיתי למצוא את בית הכנסת שבוודאי יותר גדול מהאחרים. הבית שלנו, התרגשה אימא. אבל איפה האנשים.

לא נראו גם כשהבטנו מקרוב. אולי מצאו מחסה בעליות גג. אין עליות גג. אולי בדירי העיזים, ולא היו. הצעתי בשיטת האותות, אם נחבאים. אפשר נפנוף בדגל, אולי לפיד או צפירת אזעקה. שיטות של פרטיזנים (אמרתי לאימא), שעשו במונטנגרו. אבל שם יערות.

פתאום התהפכה האדמה, התרוממו לוחות בצבעי הסוואה ומתוכם יצאו, מתקרבים זה לזה ואוחזים ידיים, מביטים בנו ושותקים. ילדים.

תסביר להם שנגמר, ביקשה אימא, ניצחנו את הגרמנים.

שותקים. רק הגדול שבהם קרא: שקרנים.

באמת, חייבים להאמין לנו כי מארץ ישראל.

הנער התעקש: אי אפשר לנצח את הגרמנים. ואז כולם יחד במקהלה: אי אפשר אי אפשר אי אפשר.

אלה שנולדו בארץ ישראל, דור איתן, גבוה וחסון. שבנו הנה להקים גזע חדש (הכריז המנהל היימן), לא חלוש וחיוור, אלא שזוף ושרירי, גאון ונדיב ואכזר. משיח הצביע שנכון, יותר שזופים מהאשכנזים, אבל לא מאוד גבוהים, וגם אצלכם לא כולם (והראה עלי). על זה אמר אבריימל שהכול לפי האבא, ושל עודי לא גבוה. המנהל היימן המתין עד שהשתתקו והוסיף שצריכים לעסוק בספורט, להתעמל ולהרים משקולות. מתאים גם כדורגל. רובי העיר (בלי להצביע) ששחקני כדורגל דווקא נמוכים, ומי שגבוה משחק כדורסל. המנהל היימן שמן מאוד ולא עושה ספורט, אבל הוא עוד מאלה של דור הגולה. הוא ביקש לשמור את ההערות לסוף, ולהקשיב להסבר המדעי שקרא גנטיקה (וכתב על הלוח). אם זורעים אפונה לבנה תצמח אפונה לבנה, אבל אם יפרו באבקה של אפונה אדומה, חלק יהיה לבן וחלק אדום, חצי חצי. זו המילה שכתב על הלוח, והפירוש שלה תורשה. לכן מאבא נמוך ואימא גבוהה מה ייצא, ילד בינוני. דדי אמר שאבא שלי נמוך והאימא בינונית, אז זה מה שיצא, סמרטוט, ובעניין האפונה, אצלם כל הגרגרים ירוקים, יותר כמו צבע חקי, לא לבנים ובטח לא אדומים. למנהל היה ספר עם ציורים, והוא הזמין את דדי להתקרב ולהביט בתמונות. עם ספרים אי אפשר להתווכח.

אבריימל לא זכה לראות את אבא שלו כי מת ממחלה בדרך לארץ ישראל ואמו לא מסכימה לענות על שאלות. יש אצלה תמונה של איש ואישה מחייכים (כי רק התחתנו), אבל מזה לא יכולים לדעת את הגובה. דדי שאל את המנהל מה כתוב בספר שלו על הירושה של בנות. לפי דעתו הבנות הן כמו האימהות שלהן.

תורשה, תיקן היימן.

משיח אמר שמבשלים פול ועדשים, אבל לא מהזן האשכנזי שאפשר לראות במכולת של ברומברג שק מלא. ההן כתומות, ומה שאצלם, כמעט שחורות. בעניין הבנות, הנה פלורה, שיותר גבוהה מאבא שלה כי משותק ברגליים. הוא הסביר שרק הביא דוגמה, לא כדי לפגוע, כי קראה, אותי תעזוב בצד.

אימא דיברה אל הילדים בפולנית, אמרה שבמשפחה שלה היו מכול המינים, גבוהים ונמוכים. ושאלתי איך נכנסו, כי כל כך נמוכים הבתים. נכנסו, ענתה, אף אחד לא נשאר בחוץ.

בחלום ראיתי שגם פרידה אנגלברג מאופאטוב, כי עמדה בין הילדים. עמדה, לא רצה. ואמרתי למוש שעוד אחת שחייב להכיר.

האסון מתרחש במפתיע, כאילו בתגובה. פתאום גוברת התנועה במדרון מנגד. שים לב, משהו קורה שם. הרוח מרחיקה את הקולות מזרחה ונדמה שבסרט אילם, דהרות ילדים אל הצריף ומבוגרים המגיחים ממנו, אצים אל שפת המצוק וגוחנים לעבר התהום. מישהו נפל.

בגלל התינוק, נרעש מוש, תופס במשקפת ואינו מרפה, נראה שהתקרב בצורה מסוכנת וזינקו הילדים לעצור. אחד מעד והחליק.

גם לנמנם בשקט לא נותנים.

אצבעו מורה על הסלעים למטה, שם. שום סיכוי לצאת בשלום מפילה כזאת, אל אלוהים, זה עתה יצור חי ובין רגע איננו, לא יאומן, לא יאומן.

המשקפת מדלגת מדמות לדמות, צורות בשחור, בוודאי נשים, מנענעות בידיים, מרחיקות את הקטנים מאזור הסכנה, מנסות למשוך אל תוך הצריף, ודי בכמה דקות עד שצצים גברים בתחתית הוואדי, מחטטים, שולפים צרור מתוך אחד הכוכים ונושאים עמם בשביל בלתי נראה.

(באופאטוב אספו אל תוך בית הכנסת ושרפו. לכן לא מצאנו).

מוש אומר שכמו חלום רע, והכי נורא השקט שלא מתחבר, כי הרי אסון.

כך מהצד שלנו (מסביר עודי), עם גבול באמצע, רחוק כמו ידיעה על שיטפונות בסין.

מוש מנענע בראשו להתנגד, הסבר שאינו מתקבל על דעתו. לא בסין, כאן מול עינינו, ולא בכי, לא זעקות, לא פנים מתעוותות בכאב, כמו אפרוח חוגלה שנטרף והאם מקבצת בציוץ את יתר גוזליה וממשיכה בשיטוטים.

איפה.

בשדות. האם לא מכיר את העוף הזה. מין תרנגולת קטנה. מטיילת בין הקוצים, מלקטת זרעים וחיפושיות, ולהקת האפרוחים בעקבותיה. בשעת סכנה מרחפת בצווחה, אות לקטנים להסתוות. כל כך מוצלחים שכמה שתטרח לחפש, לא תמצא, אפילו שבדיוק מתחת לנעל. שועל או חתול ימצאו, אבל הטיפשים מתפתים לרדוף אחר האם שמפרפרת כאילו פצועה, כמעט נלכדת, ושבה מדלגת עד שמצליחה להרחיק מהזירה. אז תחדל מהמשחק, תחזור ותאסוף את ילדיה, להמשיך לתור אחר מזון. בטח לא יודעת לספור.

ומציץ בו בזלזול, אימא, לכן משוכנע שכואבת גם בלי תואר במתמטיקה, הרי חרפה נפשה, הגנה עליהם בגופה. בכל זאת די נבונה להבין שאין ברירה וצריך להמשיך, עדיין מחויבת לשאר האפרוחים שבלעדיה אבודים. אם אולי ראית איך מגנים עורבים על גוזל שנפל מהקן.

לא, אף זאת אינו מכיר, אבל יכול לספר לו איך מגיבים אנשים על מות ילד, לספר על אבריימל, על אימא שלו. יש דרכים לכאוב בלי צרחות. (ידו עדיין מושטת להציץ במשקפת).

בטח מיוצאי גרמניה, מעלה מוש השערה. אלה מומחים בהסתרת רגשות, מקפידים על הופעה תרבותית.

לא חושב שמשם. וגם הבדווים האלה כאן ממול, אם יישאלו יתברר שאפילו לא שמעו עליה.

אז שיזעקו, ישרטו את עצמם, יקללו את אלוהים.

יותר קל להוליד אחד חדש, גם יותר נבון.

את זה עושים ממילא.

החייל ששמו עודי מנער את הכוס משאריות הקפה, לא נורא אם לא רחוצה, ורק להניח הפוכה שלא תשחיר מזבובים. באיזו מהירות הגיעו כל אלה, העבירו שמועה והתקבצו בהמונים. (תן את המשקפת). הוא מספר על אבריימל ואיך נתקע בתוך מחילה שחפרו. תחוב הראש מקדימה והרגליים מתנועעות,

מנסות לחזור לאחור, להיאחז במשהו שישמש עוגן ולא מצליחות. היינו שניים קטנים, רק אנחנו, וניסיתי למשוך בכל כוחי. לא מצליח כי תקוע, לכן רצתי להזעיק עזרה, למצוא את אבא שבדיוק לפני כמה דקות יצא להביא שלישי בלוק מבית החרושת לקרח. אז אולי את הזקן צירין. התברר שגם לא הוא, לא בבית ולא בחצר, אז איפה. גברת צירין לא ידעה. איש גדול ולא צריך שישגיחו עליו, ומה זו בכלל החקירה הזאת, כבר אסור להסתובב בלי לתת דין וחשבון איפה היית ומה עשית. מי נשאר, אדון צימרינג שכרגיל ניצב ליד השער שלהם, ממתין.

(אולי תיתן כבר את המשקפת).

לדמיין איש בגובה ילד. בגלל הרגליים הקצרות במכנסיים שגוזרים מלמטה, חותכים ותופרים את הקצוות פנימה. אמרו שדווקא איש טוב ועורך דין מצוין, יודע בעל פה את כל החוקים, לכן תמיד מנצח בבית המשפט. היו מגיעים אליו במכוניות ביואיק מתל אביב ומירושלים לבקש שיעזור בתיק שלהם, מוכנים לשלם כמה שתבקש. סיפרו שלא מוכן לכל אחד, לא מוכן את הפושעים שסתם גנבו ועכשיו מנסים להתחמק. אבל כן את אלה שעשו נגד האנגלים.

אימא של עודי הצטערה בשבילו שכך נראה, גובה ילד עם רגליים קצרות. לא עניין קל למצוא אישה בת זוג, ומי שכן, אחת שרק כסף בראש שלה, ועכשיו גם קצינים מהמשטרה, אנגלים.

אף פעם לא דיבר עם השכן הזה, ורק שלום שלום בכל פעם שעבר. לכן נעצר מולו, לא מעז לבקש. אבל היה מוכרח, אסור לחכות. לכן אמר, אדון צימרינג, בוא מהר למשוך אותו החוצה, נתקע באדמה עם הראש בפנים, שם ליד החורבה שאולי הארמון של המלכה איזבל.

נראה שמתערבבים לו הזמנים. על פי הגיל טרם הכיר את השם הזה, ולא את המלך אחאב. רק שלוש ארבע שנים אחר כך כשכבר בספר מלכים, והמורה יוכבת ביטאה בזלזול, איזבל, שנשמע כמו היא זבל, גוש של רשעות שלא מתאים לנו היהודים.

(אנחנו לא גרמנים).

לא, הוא מתקן, בטוח שכבר בסוף המלחמה.

היו לו ידיים של אישה, בלי צבע בציפורניים, אבל כאילו מצמר. אולי לא אוהבת כאלה, גברת צימרינג, מעדיפה את הסוג של אנשי צבא, הסוג הקשה. לדעת אבריימל עושה להן נעים בגלל שבתקופת המערות הגנו עליהן מחיות, העניקו ביטחון. לכן היום אוהבות כסף שהם השרירים החדשים, אבל את ההנאה מליטוף שומרות בתוך התאים בגוף.

את זה הסביר עוד קודם, לפני שמת.

(ההורים של טובי מגרמניה, אבל יהודים).

על הגדה מנגד חזרה התנועה. הגברים שבו ונכנסו פנימה. אולי בכל זאת חי ורק נפצע. ברור שלא יזעיקו רופא ורק תרופות סבתא שעוברות מאם לבת, מיני צמחים שמלקטים בשדות, צמחי בר, טובים למחלות מעיים או לעקיצת עקרב. אם מת, יזדרזו לקבור, סבור מוש, אי אפשר להשאיר גופה בחום הזה. ובאמת.

הגוף של אדון צימרינג רחב מדי בשביל לעבור במחילה שלנו (אומרים להשתחל), אז איך. קיפצתי בעצבנות, כמעט יללתי. רק רגע, ורץ בחזרה להביא חבל. אתה תרד ותקשור את הרגליים, תקשור חזק, וכך משכנו.

קשה לחפור באדמת הגיר. אתה מתחיל ותכף נתקל באבן, ואז לזוז קצת הצידה, לנסות באלכסון. לא מוכרחים שיהיה מרובע ורק די גדול לתחוב פנימה ולכסות. ערום לגמרי, דיווח מוש, מושיט סוף סוף את המשקפת.

חבל על הבגדים.

עכשיו כיסו בשכבת עפר ודרכו כדי להדק. שלא יריחו חיות בר. הילדים עמדו מסביב והביטו, אחר כך קיפצו לפי התור, משתתפים בהידוק שוב ושוב ובלי שום מציבה. פחות פה להאכיל, אמר מוש, נענע בראש כמשיח עם עצמו, אחר כך ירק.

הסיפור על אבריימל היה ההתחלה ועורר התעניינות. מסתבר שיש מקומות שמתרחשים דברים. לא כמו אצלם בכפר, שהכי הרבה, מכת ברד בפרדסים, או נמייה שחודרת ללול ומשאירה עשרות פגרים. רוצחת סתם, זו דעתו, מתוך תאוות הרג, כי הרי לא גוררת בפיה ומסתלקת עם יותר מאחד. יש כמובן את עונות השנה, וחגים, ולידות, חמש שש ולפעמים פחות (בשכבה שלו יש רק עוד שניים), ופטירת הזקנים. עכשיו שמהרהר, סבור שבעיקר תופעות טבע, לטוב ולרע. מה אומר החורף למי שחי בעיר, רק שצריך מעיל, ולהיזהר מהצטננות, וקצת שמחה על האוויר שהתנקה מאבק. צריך לראות את הדאגה על פני האיכרים כשמתארך הקיץ ושום גשם משמעותי עד דצמבר. עליהם להמשיך להשקות, לשפוך מים, טרחה ובעיקר הוצאה גדולה. אתה מקשיב לחזאי ברדיו השמח לבשר על מזג אוויר חמים ונוח וחושב בליבך, אלה הקשקשנים אף פעם לא יבינו.

עודי סיפר שהיה אצלם אחד לובקה שניבא את סוף העולם, לחיות בלי גשם, כמו בלי אוויר. משוגעים יש בכל מקום.

בכל זאת אולי צודקים, כך לפחות טען אביו. אמר שכל אסון, יש מי שהזהיר מפניו, ואימו ענתה שמרוב אזהרות לא היינו זזים מהבית. אם יתברר שצדק, ייזכרו שהתריע ולא הקשבנו, אבל איך לזכור את ים נבואות הסרק שנשארו פטפוטים. היה נחרב העולם מאה פעמים אילו הוצמד לנבואות. תימהוני מקומי חשוב לא פחות מראש מועצה, התעקש אביו.

כאלה הדיבורים אצלם בבית, כל הערה, ויכוח, כל שיחה, ריב. אם בגלל זה הסתלק יום אחד בלי שום הודעה, ונסע לשוטט בדרום אמריקה, או להיפך (באר למוש שלא הבין), רצה לראות עולם, ומזה התחילו המתח והסכסוכים. כבר שנים שלא שמעו ממנו, אולי בכלל לא בחיים.

אביו.

לא, לא גירושים ברבנות, הרי נעלם במפתיע.

מוש מכיר זוגות שהתגרשו למראית עין, כדי להפיק תועלת, וממשיכים לחיות יחד. גם מישהי, נורה בלום, שהבעל עזב אותה וחי לו בתל אביב עם אחרת, לא נתן גט כי לא מוכן לוותר על חצי הרכוש.

בסוף עוד יחזרו לגור יחד, הוריק, כשיתעייף.

עודי מפקפק. בכל אופן לא כל עוד חיה דודה רייצ'ל, שאותה כבר הזכיר.

נכון, נזכר מוש.

או לפחות נראית חיה.

כבר סיפר לו שהגיעה מהמחנות. אחת שלא מדברת, לא אוכלת, רק יושבת כל היום, מנענעת בראש או מחייכת. אי אפשר להיות בטוח שהיא, בגלל שכלל לא דומה לסבתא שהייתה לו, ושבקושי הכיר כי מתה כשעוד היה פעוט (יש תמונה). כמה זמן אחרי המלחמה התקשרו מירושלים וביקשו לבוא למועצה, שם הודיעו שמצאו את רייצ'ל רוזנברג מהעיר אופאטוב, האחות של אסתר רוזנברג. אמרנו להם שסבתא מתה מזמן, סיפר עודי.

אבל זו חיה.

אמרו שנמצאה כששחררו את מחנה אושוויץ, ובקרוב תגיע ארצה. בהתחלה הייתה התרגשות גדולה. דיברו שממש נס, כי לא נשאר אף אחד מהרוזנברגים של אימא. סיפרו איזו משפחה מפוארת, כמעט חצי העיירה, ואולי עכשיו יוכלו לשמוע פרטים מה קרה לכולם. בסוף הגיעה יחד עם איש מלווה שהסביר שכמעט לא מדברת, וצריכים בעדינות כי נבהלת מכל רעש. הוא הפיל את המפתחות שלו כדי להדגים, לעשות שתקפוץ. בנייר שהשאיר היה כתוב השם, ושנת לידה עם סימן שאלה, ועוד כמה פרטים שהעתיקו מניירות שמצאו במחנה. אף פעם לא ראינו מישהי כל כך רזה עם איברים כמו בציור ילדים, ידיים ורגליים בצורת קווים ובלי פה. החלק היחיד העגול היו העיניים, תקועות ולא זזות. אימו אמרה שצריך להזמין דחוף את האחים שלה, להחליט מה עושים. והם הגיעו באוטו שנדר של הדוד מאיר, יחד עם הנשים שלהם, וישבו ודיברו עד אמצע הלילה. דודה רייצ'ל ישבה איתם ולפעמים חייכה. אימא הסבירה לדודה חיה שחבל על המאמץ, כבר ניסתה לדובב ולא הצליחה, אולי במשך הזמן. בסוף החליטו שיארחו לפי תור, חצי שנה אצל כל אחד, ותחילה אצלנו. חשבו אולי כל חודש, אבל חיה טענה שיותר מדי טלטולים, וכבר עברה לא מעט המסכנה. הדוד מאיר אמר שחייבים לברר יותר פרטים, איך הצליחו לקשר אלינו, זאת אומרת חיפשו את סבתא אסתר, שבכלל גרה בחיפה ולא ברור אם הייתה לה אחות בשם הזה. גם שנת הלידה לא נראית מתאימה.

לא אחות, אמרה אימא, בת דודה. הניחה כוס קפה לפני הדוד ושאלה למי עוד, לפני שתתיישב. היה לה יום קשה. אני ישבתי בצד, משתדל שלא ישימו לב. אם נתקלים בעיניים במקרה, חושבים, זה מה שיצא לה לאחותנו, והרי כל כך רצתה ילדים. יכולתי לשאול, ומה אתם, אבל עדיף לשתוק.

אבא העיר, שלכן רשמו סימן שאלה, והדודים התבוננו בו, חושבים, למה צריך להתערב, אבל שתקו. יש לי זכות, חשב אבא, כי בינתיים אצלי בבית. אבל שתק גם הוא. אני ראיתי.

אחר כך נגמרה חצי השנה, ולא העבירו לבית אחר. שכחו, לעג אבא, או מעמידים פנים ששכחו.

לי לא איכפת שתישאר כאן, אמרה אימא, לא מכבידה, ונראה שנוח לה אצלנו.

היה סיכום ברור, טען אבא.

אימא דיברה בלי להפנות את הראש, חותכת שזיפים לתוך סיר, לבשל מרק פירות, והקול שלה שקט. פלא בעיניה שעדיין חיה, לא מבינה איך מצליחה להתקיים עם הכל כך מעט שאוכלת. בטוחה שלא תשרוד עוד זמן רב, ויהיה זה הוגן אם נניח לה לסיים בשקט.

אפילו איננו יודעים מי היא, רטן אבא, ובטוח שלא אחות של אימך.

זיכרונה לברכה, תיקנה לו.

וגם לא בת דודה. מוכן להתערב שאפילו לא רוזנברג.

לי לא איכפת, אמרה אימא, והוסיפה שהמחשבה שאין לה לזו שום נפש חיה בעולם, אף על פי שההיגיון אומר שבוודאי היה בעל והיו ילדים, רק מחזק את דעתה. תחשוב על זה, יעצה לאביו.

בטוחה שהייתה יצור נאה בצעירותה, מה שעושה לה לבכות.

עודי הציץ במוש, רכון על נשקו ומחטט בקרביו בעזרת פלנלית משומנת. צר לו שמשעמם אותו, אבל ביקשת לשמוע. מוש הבטיח שלא משתעמם כלל, להפך, חש שמחבב את אימך. ומה היה הסוף.

הרי כבר סיפר לו, יום אחד נעלם אביו, ואחרי כמה שבועות התברר שבדרום אמריקה. אין לו מושג כיצד נודע. בטוח שלא במכתב או מברק. היה בן ארבע עשרה, די גדול להביע את דעתו, בכל זאת שתק כי שתקה גם היא. כך נמשכו החיים כאילו פרק ב', קניות במכולת, ושטיפת הכלים אחרי הארוחות, והיום תאחר לחזור מהעבודה לכן לזכור להוציא את הדודה אל הכיסא שבכניסה, ולהכניס הביתה כשמתחיל להחשיך. לא זוכר שיחות על בעיות פרנסה, את אלה יכול היה לקרוא בפניה, לכן מיותרות. אבל נדמה לו שהסיבה אחרת, כי מהן רק צעד אחד אחורנית, וכבר אתה נגרר אל מה שעליו אין מדברים, על האב.

לא יודע איך, אבל ידעו שבדרום אמריקה. לפעמים התעמק במפות. היה לו אטלס ישן שהוציא איש אחד חשוב, ז'בוטינסקי, לכן קראנו לו האטלס של ז'בוטינסקי, ובו מפת היבשת, ונהר האמזונס, והרי האנדים, ומדינת בוליביה, על שם הגיבור בוליבר. האמזונס הוא השלישי באורכו בעולם, אחרי המיסיסיפי (בתנאי שתחבר לו את המיסורי), והנילוס, אבל הכי ראשון בכמות המים. בלילות היה יכול לפלס לו דרך בתוך יערות הגשם, לא מפחד מחיות, מנחשי האנקונדה והתנינים. יש דגים מסוכנים שגומרים בין רגע כל מי שנכנס למים. לצחוק מהם ומהנמלים הטורפות.

גם הטיפוס בהרים.

כמה שנים אחר כך מצא את היומן שכתב שם, תיאור מדויק של הנוף והדרך, והאנשים שפגש, אינדיאנים. עולם מופלא וזר, ובכל זאת חש שמכיר בו כל אבן. ממש שיעמם לקרוא, סיפר למוש, אף על פי כן לקח אותו אליו, ארז בתוך קופסה ריקה של סוכריות, ותמיד אצלו בתיק.

איך הגיע.

לא יודע.

ולא שאלת.

עודי אינו משיב, במקום זאת מדקלם בקול מונוטוני, יבש: הגענו למעבר ההרים אדרה צ'ורבה, חמישה קילומטרים מעל פני הים. שלג לבן מטפס בקלילות אל פסגות שחודיהן בשמים, ורק הלגונה מתחת כמו עין כחולה מלגלגת: טפסו הלאה, בני מוות, למה עצרתם. הרוח מקפיאה ומערפלת את המוח, אינך חושב

אלא איך להימלט בטרם תהפוך לגליד קרח גם אתה, וכולי וכולי. שמונים עמודים צפופי אותיות של רשמים שספק אם יעניינו מישהו.

אותך.

למה שיעניינו.

הרי למדת על פה.

אף פעם לא קראתי אותם.

רק עכשיו דקלמת.

עודי אינו ממחר לענות. איך יסביר שיכול להגיד כל מה שכתוב בלא לפתוח. אפילו לעצום את העיניים אין צורך. גם את המחשבות של דודה רייצ'ל שהרבה יותר דהויות. יודע שטיפשי לטעון שכתובות על המצח, אבל אולי דרך העיניים או כמו גלי חשמל. מוש אינו מאמין, מציע לעשות ניסיון, הנה אדמין משהו ונראה אם תגלה. זאת לא חוכמה, כי תמיד אותם דמיונות גסים. שניהם צוחקים.

לא אמר אמת. בהחלט הופתע לשמוע שבכל זאת בחר אביו בדרום אמריקה. אמנם תמיד גילה בה עניין, התלהב כילד מסיפורי אנקונדות וארמדילים ודגי פירניה. אלה יסתערו על גוף אדם ובדקות ספורות יותירו שלד נקי בלא שרידי בשר. גרועים מנמלים טורפות, התלהב. גם מקדשי המאיה שבסבך הג'ונגל, שלא תאמין עד שתראה בעיניך. איך הצליחו לגרור לגבהים סלעי ענק, סיתתו ושילבו במבנה עד הקטנה בזוויות, וללא שימוש במלט (בעצמו מהנדס, לכן יודע להעריך). אף על פי כן לא שם צפה בו בנו בחלומותיו. יודע להיכן הלך (שח לאמו), לעיירה ההיא שלך, לחפש את השלדים ואת אלוהים. אימא לא הבינה, נותרה מהורהרת, לא חושבת שהאמין בו. עכשיו צריכה למהר לקניות אצל ברומברג לפני שיסגור, ואתה תשב להכין שעורים. ולמה אמר לדודה רייצ'ל שהיה נכון יותר לו חזרה לשם לשבת ליד הבור.

כך אמר, שאלה אימא.

כך חשב (הדרך שלהם לשוחח, של אבא ושל הדודה).

אימא שאלה מתי שוחחו, לא זכור לה שבכלל גילה עניין ורק תלונות. רצייתי לספר לה, אבל כבר יצאה למכולת.

הבור היה ממש לפני הכניסה לרחוב היחיד, כשעוד הייתה העיירה מוקפת יער. לא היו צריכים לחפור כי מדורי דורות, כזה שחוצבים כדי להוציא מלח או חומר אחר, וכבר נטוש מזמן מלפני דורות. עכשיו אספו את האנשים ודחפו שיפלו פנימה. את היהודים. הראשונים נהרגו מרוב עומק, אבל אחר כך כמו ליפול על ריפוד. לכן נשמעו בכיות וצעקות כמעט חודש שלם עד שסוף סוף השתרר שקט ורק ריח. בורות קבורה הם כמו ארובות שפולטות נשמות, מתיזות טיפות כלפי מעלה, וכמה שתכסה לא יפסיק. לכן הייתה צריכה לחזור אליהן. שייכת לשם, אמר לה.

(אז לא בבית כנסת, ולא בשרפה).

לא זוכרת שדיברו, אמרה אימא, ועכשיו כבר יודעים שבדרום אמריקה, בארץ פרו, מסע שאולי מתאים לצעירים, אם בכלל מתאים למישהו, אז די עם הסיפורים שלך.

לא יודע אם הכעיס אותה כשאמר ששוחחו, שמצאו דרך שלא תוכל לשמוע. דודה רייצ'ל עשתה תנועה בראש שנכון, יודעת לאן שייכת ולא צריכה שיגיד לה. כולנו שייכים לשם, אפילו אתה שלא מכיר בכלל, שלא היית, וכל הילדים החמודים האלה שליד עמוד החשמל, או לפחות הוריהם. שייך לשם גם הסיפור על חבילת המצות. אולי אפילו מי שלא בטוח שיהודי כי קווקזי, בתנאי שגר כאן בעיירה לפחות חודש. מישהו אמר שאלה באו מכפרים שאפילו שמות אין להם, גבוה בהרים. כלל לא יהודים, אמר דנקי, אולי כוזרים, מה שכנראה הציל את חייהם. עכשיו הגיעו הנה, אבל לא מתאמצים להשתלב בחברה, מתנהגים כאילו עדיין שם, משוטטים בטלים, שותים ברחוב, שולחים את הנשים לעבוד ומכים אותן. את אלה בשום אופן לא להביא לאופאטוב, עלולים לחפור בקברים בתקווה למצוא מטבע או עגיל. לא ייתכן שידעה על הסיפור, אמרה אימא.

איזה סיפור.

על חבילת המצות.

מתחבר לארגז החרוזים, וכאילו המשך. את החרוזים הרי הבאתם מוורשה שנהרסה אפילו יותר. רצייתי גם להסביר שלא שיחה ראשונה ביניהם, ובעיניים שלו מחוק הזמן, ועדיין צעירה וזקופה, שיער מסתלסל ושמלת משי עם ציורי פרחים. לא אמרתי.

מחזית הבית עלתה אנחה זקנה. הדודה מלמלה לעצמה מילים בשפה נשכחת, איח ווייס, ושבה נמנמה.

באמת אי אפשר היה לכנותן מחשבות, ויותר מתאים תמונות. מחשבות הן פקעת תולעים, מתנועעות ומתפתלות זו עם זו על זו, רגע מוסתרות ושבות להיחשף. בעצם התכוון לומר, צילומים, כיוון שלפעמים תבחין בתנועה גם בתמונה. היה מתיישב מול דודה רייצ'ל על מדרכת הבטון, וקולט בלי למיין, ואחר כך בלילה, מתחת לשמיכה, שב ובוהן אחת אחת, כמו שיטוט באלבום. אישה צעירה עם שיער פזור, נשענת על גדר מעץ ומביטה החוצה. יש לה שמלה ארוכה. ברחוב איש סוהב מזוודה ומנפנף לשלום. רואים שמודאגת. על הקיר תמונה של איש זקן ועוד אחת של אישה. ילד וילדה מתבוננים בתמונות, הילד מוצץ אצבע, יש לו כדור. מיטה רחבה מכוסה בשמיכת פוך ושני כרים גדולים, היא ריקה. הילדה דבוקה לחלון וכאילו מקשיבה, אולי שומעת. היא בוכה. האישה הצעירה גוזרת לה את השיער.

יכולתי לראות אבל לא להבין, הסביר למוש, למשל נוף מטושטש מערפל, ומה החבית הזאת שתקועה בין ערימות העצים, שקועה במים עד האמצע. חבית מברזל. הייתה גם תמונה של עמוד ובקצה חבל או ענף של צמח מטפס. בעצם כאלה היו הרוב, כל מיני חפצים, תפוחי אדמה, ערימת סמרטוטים, וכאלה שלא יכול לקרוא בשם כי אין אצלנו.

הטלפון, הוא אומר, ומציץ בשעון, סוף סוף נזכרו בהם. מוש לא שמע שום צלצול, בכל זאת שולח יד אל המכשיר המסורבל שהנה החל מצרצר. זו צפרה, הפקידה הפלוגתית, התקשרה לבדוק אם עדיין חיים, ואם

הכל בסדר. האספקה תאחר היום, אולי רק בערב. יש תקלה בקומנדק ומחכים למכונאי. מוש שואל אותה על הבקשה שהגיש לפני שבועיים, תגידי לי כשתגיע תשובה. שאלה טובה, הוא מגחך לתוך השפופרת, מה כבר יכולים לעשות כאן, לקטוף אגוזי קוקוס ולהשתכשך בנחל. לא, אינם חסרים נערות, יש אחדות על הגדה ממול, נראות בסדר במשקפת, אחת אפילו יפה. לא, לא מגיעים ריחות, אולי אם ישתנה כוון הרוח. אז אל תשכחי להודיע, ביי.

זו הבקשה שהגיש, הוא מסביר לעודי, לחופשה הקלאית. לא שבאמת נחוץ שם, במשק הוריו, אבל אם יתנו כבר תימצא עבודה. תמיד אפשר לעשב צמחי קייצת. ובטח הבנת שארוחת הצהרים תגיע בערב, מה שקוראים, לאכול למפרע, וכאן לא נשארו הרבה מצרכים, קצת ירקות וכמה ביצים. יכול לנסות לטגן את המציות כמו לחם. דווקא מהן יש עודף.

להשתכשך בנחל, הוא צוחק, איזה ביטוי ספרותי, ואיך הקדמת לדעת שיצלצל. בתחתית הוואדי העבודה בעיצומה. כף הברזל מתהפכת מעל ארגז משאית ומטילה ברעש מטען אבנים שמזעזע את הגרוטאה הישנה. מתחיל להתחמם, מודיע מוש ומושך בסוודר מעבר לראשו. אחר מזדחל לתוך המחפורת ומחטט בתיבות. הפתעה מזומנת לו שם, קופסת שימורי לפתן מלון. הוא גורר עצמו החוצה ויוצא ללקט זרדים יבשים. יהיה עליו להרחיק בשיטוטיו כי הסביבה הקרובה טוהרה בחריצות בידי קודמיהם. היה צריך לבקש מצפרה לצרף למשלוח כמה בולי עץ ושברי קרשים. מה יש לנהג הקומנדק לעשות עד שיתוקן הרכב.

על תלך לאיבוד, קורא עודי.

בלי ספק משהו מוזר. מתנהלים זה על גבי זה, הבדואים האלה שם ממול, והמחצבה שמתחתם. רק לפני שעה קלה ארע אסון, נהרג בן אדם, ולמטה אפילו לא הבחינו, לא ראו לא שמעו. וגם אילו ידעו, היו משמיעים צקצוק של צער, וממשיכים בעבודתם. גם אנו כאן, שראינו כמו עינינו, וכבר מחקנו וחזרנו לעסקי הבישול. אנו עניין אחר, יטען מוש, כי לא שייכים. הם הרי אויבינו, ומצדו יכולים למות כולם, אפילו ההיא יפת העיניים.

כך על הנייר ולא באמת מרגיש שנאה. מה שמזכיר לו שלא רשמו את האירוע במחברת התצפיות.

למה לרשום.

כי אירוע.

לא התכוונו לכאלה.

משהו שאף פעם לא תוכל לנחש איך יתפתח. כעבור זמן אולי יטענו שנהרג מאש שלנו. הרי מפורסמים כטורפי ילדים, מערבבים את הדם במצות. תתחיל חקירה ואנחנו נספר מה ראינו. ולמה לא דיווחתם, כי חשבנו שלא התכוונתם לכאלה. מי ביקש שתחשבו. הנה לך התסריט.

עכשיו שהתחלפה ההתנגדות בעקימת מצה אדישה, עודי נוטל את תיק הכתיבה, רושם תאריך ומנסה להיזכר בשעה המדויקת. הוא כותב: ילד נפל מהמצוק ממול. ארבעה גברים ירדו למטה, הרימו את הגופה ונשארו לצריף. אחר כך ראינו שחפרו בור וקברו. הוא מקריא למוש שמהנהן בהסכמה. דווקא עודי אינו שבע רצון. הוא מוחק את המילה ירדו, וכותב במקומה: הופיעו (הרי לא ראינו שירדו). שוב מתעמק בנייר ומחליט שלא בסמכותם לקבוע שמת, אולי רק פצוע. לכן מוטב לא לציין מה הרימו (כי מובן מאליו).

הבעה של שביעות רצון גם לו, ומוש צוחק שסוף סוף דיווחו על משהו שמצדיק את ישיבתם פה, ובהחלט זכאים לארוחה. עיקר חומרי הבעירה שליקט, קוצים עלובים, ואלה מתלקחים במהירות ומתכלים לפני שמצליחים לחמם. ניסה למצוא שורשים ולא הצליח, או שקטנים ודקיקים, או שנעוצים עמוק בתוך הסלע. היה טוב ללמוד מהשכנים איך להדק עשבים לגושים דחוסים שבוערים לאט. משער שבתהליך ארוך ושקט, מתאים למי שלא נחפזים לשום מקום.

מערבבים בצואה, יודע עודי, ומיבשים בשמש. הכי טובה צואת פרות, אבל אפשר לאסוף גם של עיזים, ובלית ברירה, גם מבני אדם. את זה למד מאבריימל שעליו כבר סיפר.

זה הפליט, אומר מוש, או אולי ממאה שערים.

למה פליט, סתם ילד, ולמה ממאה שערים. באמת יש אצלם גם כאלה, עם מעילים שחורים ומגבעות ופאות. יום אחד הופיעו, שכרו דירות בבית רסקין, ותלו וילונות על כל החלונות. רסקין הסביר להם שכאן נוסעים בשבת, והבנות לובשות מכנסים, ואף אישה לא מכסה את השערות. בינתיים, צחקו, בינתיים, מקווים שנרשה להם להמשיך להיות יהודים. כולם כאן יהודים, התרגז רסקין. הוא היה פעם בגדוד העבודה, ואפילו לחץ את היד האחת שנשארה לטרומפלדור. סיפרו שמצא מטמון שהחביאו הטורקים או הצלבנים, סיר מלא מטבעות שכבר לא בשימוש, אבל מזהב, וממנו בנה בתים להשכרה. דדי סיפר שהתווכחו במועצה, הזהירו ממגיפה שתמיד מתחילה במקרים בודדים, אחר כך מתפשטת ויוצאת משליטה. אלה עקשנים יותר מקווקזים, טען אביו אדון גרינשטיין, מפני שבטוחים שמקיימים מצווה. אבל דנקי ענה שידי קשורות, ואין דרך חוקית למנוע מרסקין להשכיר. רובי אמר שצריכים באלימות, לגנוב להם את הכביסה, לשפוך זבל לפני הדלתות, ולהציק לילדים שלהם בבית הספר עד שיסתלקו בעצמם. התברר שבכלל לא שולחים לבית הספר, פתחו תלמוד תורה בתוך אחת הדירות ואפילו ניסו להשפיע על הקווקזים להצטרף אליהם.

לא תשלמו שכר לימוד, ועוד יקבלו ארוחה.

שם במועצה יודעים רק לדבר, פסק רובי.

מוש הסביר שבגלל השם המצחיק, אבריימל, שמצלצל מהגולה. יכלו אבי או אברי, אפילו סתם אברם, ועודי צחק. אילו הכרת, היית רואה שמתאים לשם, כי נמוך ורזה עם כובע ברט שמשוך לאחור ומגדיל את המצח עד שתופס חצי פנים. בכל זאת נולד כאן, וקראו לזכר אבא שלו שנפטר בדרך, באונייה, עוד לפני שנגמר ההיריון.

(אדון צימרינג הורה לרוץ ולהזעיק אנשים, גם את הרופא פרידמן. ואני ניסיתי שוב את אדון צירין, מהר מהר, כי אולי מת. מי. אבריימל, החבר שלי. הוא התעסק בערימת הקרשים, מיין לפי האורך, ותכף עזב הכול ופנה למקום שאמרתי. אחר כך ראיתי שסחבו יחד לבית של צימרינג שהכי קרוב, אבל לא הזעיקו את הדוקטור כי מה כבר יכול לעזור. אני פחדתי להתקרב, בכיתי, בטח שבכיתי).

עודי משמיע שם אחר, פרידה אנגלברג, האם מכיר, אלופה בריצות, ודווקא היא פליטה אמיתית, מה שמוכיח שאי אפשר לקבוע לפי המראה.

כל היהודים נראים כמו פליטים.

לא הקווקזים.

תטעם, אומר מוש. אולי היה צריך קודם להרטיב, אבל גם כך די בסדר. כמובן מכיר את השם פרידה, ספורטאית ידועה, האם משלכם.

ראוי לשבח הטעם, ורק שרוף בשוליים. בגלל שמטגן בלי שמן, מתנצל מוש, וגם קשה לשלוט באש של קוצים. מזנקת בבת אחת ותכף נופלת, לא נהיים גחלים. אולי אם תקציץ דק ותטפטף קצת שמן רובים. עודי מתכופף אל ערימת הענפים שליקט מוש ומתחיל בסבלנות, זמן הרי אינם חסרים, ולהדק בכוח. הנה תנסה. אם יכינו מראש, יניחו לעמוד שעה שעתיים שייספג השמן, אחר כך ירשמו פטנט על הרעיון. הוא צוחק, אלה שם יתפלאו על הכמויות, יחשבו שמרוב שעמום כל הזמן רק מנקים את הנשק.

מצא חן בעיני מוש. כשיטלפנו מהבסיס עליהם לזכור להזמין פחית נוספת, ועדיף שתדבר אתה כי לי לא נעים. הפקידה הזאת צפרה, נדמה לו שמגלה חיבה מוגזמת. עיניו עוקבות בשביעות רצון אחר הלהבה הירקקה, רעיון גדול, אין ספק, אבל מה בעניין ההתערבות.

מתי התערבנו.

טענת שקורא מחשבות.

לא קורא, רואה.

ומה ראית.

עודי צוחק: קודם או עכשיו.

מה ראית.

מה שעשית לצפרה.

מוש מגיב לאט, כאילו ספג מכת אלה בראשו, ידיו רועדות. משהו שלא יתכן. ממתני זה אצלך. עודי מסביר שבעצמו לא ידוע. תחילה היה בטוח שכך כולם, ורק אחר כך הבין.

אבל לא כל הזמן, רק לפעמים.

כי אפשר לעשות מיליונים, אומר מוש.

כי אפשר להשתגע מהרעש, אומר עודי.

לגבי הפליטה הקטנה פרידה היו ספיקות כבר מההתחלה. קודם הביאו, ואחרי שבוע שוורץ מההסתדרות ביקש ממוניה שייקח בחזרה. מהרגע הראשון הרגיש שלא מה שחשבו. לא יתכן שקרובתם, לא מתאימים הצורה והצבעים, ולמשל האופן שאוכלת, לועסת בפה פתוח. נכון שהתנהגות אינה הוכחה, כי הרי החביאו יותר מארבע שנים אצל איכרים בכפר, אנשים צדיקים שסיכנו את חייהם כדי להציל, ובוודאי ספגה את התרבות שלהם. בכל זאת אי אפשר להתעלם מהרגשתם שכלל לא קרובת משפחה.

על עודי להסביר למוש שמוניה היה בעת ההיא המדור לחיפוש קרובים מטעם המועצה. הייתה לו מחברת עם שמות, ואת רוב זמנו בילה על הכביש לירושלים. אנשים דיווחו לו על בני משפחה שלא שמעו מהם מתחילת המלחמה, מסרו פרטים שיעזרו לזהות, הגיל, שמות ההורים ואיפה גרו. אם אותר משהו שאולי מתאים, תכף הודיע למתעניינים אצלנו, ביקש אישור להרחיב את החקירות. מתוך המאות שמילאו את

המחברת, רק בודדים נמצאו תואמים לאלה שברשימות הניצולים. אך אפילו לגביהם נדרשה זהירות, מפני שכמעט תמיד התברר שהשמחה מוקדמת, וכלל לא האיש שחיפשו. ואפילו כן, מה יעשו עם מישהו שבקושי הכירו, וכפי שנמסר קצת מוזר וחולה, איך יכניסו לדירה הצפופה ממילא וממה יאכילו. שוורץ טען שסתם פליטה מסכנה, הילדה שהגיעה, בקושי זוכרת את ההורים שלה, ועל שום שאלה לא מסוגלת לענות. באיזו שפה מתנהלות השיחות, אם אפשר לכנותן שיחות. כמובן בפולנית, השפה היחידה שמכירה, וגם היא דלה מאוד, שפת כפריים. לא ברור לו לפי מה החליטו שמהשוורצים מקרקוב.

מוניה ניסה להתווכח. הרי לא מצאו במדבר. בוודאי חקרו את המשפחה שהסתירה. הנה כתוב במפורש, האב וולף שוורץ, סוחר בתבואה, שם האם גיזלה. אז זהו, טען שוורץ, שאינם בטוחים בשם האם, הרי גם לפני המלחמה לא היה הקשר חזק.

מחניק פה, התאונן שוורץ, לא מקום שאפשר לשבת.

המשרד של מוניה מוקם במרתף המועצה. חדר קטן שנתחם במיוחד וכמעט תמיד נעול, לכן מיותר לשטוף את הרצפה בכל שבוע. בכל זאת עשתה אימא של אבריימל את הניקיון, ניגבה אבק ורוקנה את סל הניירות. מוניה איש מנומס, ואם בדיוק נמצא שם, לא אומר לה תבואי אחר כך כשתיגמר קבלת הקהל. רק שלא תערבב את מה שעל השולחן. אבריימל סיפר שהרגיז לשמוע את השיחה על פרידה, וממש התאפקה לא להתערב. שוורץ הזכיר למוניה שמכירים לא מהיום ולא מאתמול. יודע שאחראי על זכויות הפועלים ומתקדם בהשקפותיו. לכן לא יחשוד בו שנאחז באמונות תפלות. לבית הכנסת לא הולך אפילו ביום כיפור, ואילו נולד לו בן זכר, היה בוודאי מתלבט אם לעשות לו את הניתוח המרושע, שלא לומר פרימיטיבי, יודע למה מתכוון. מזל שכל ילדיו נקבות. בכל זאת מבין שלא לכל תופעה הסבר הגיוני. (לא אמר הגיוני, אמר רציונאלי). לפעמים תחושות לב מתבררות כמשהו עמוק, אמיתי. כך לגבי הילדה המסכנה. ובאמת איך יצאה ילדה שחורת שיער להורים בלונדינים. את אחיו הרי מכיר מיום היוולדו. עם אשתו אומנם לא נפגש אף פעם, אבל בטוח שגם היא. תשאל מהיכן הביטחון.

כן, הנהן מוניה בראשו, מהיכן הביטחון.

את זה בלחש, כי קצת לא נעים, אחת שלא משלנו, גויה פולניה, ופולנים הרי בלונדינים.

כלומר האימא אינה יהודייה.

שוורץ מיהר לתקן: אם אכן מדובר בבת אחיו. מוניה נדאג, כידוע דת האם היא הקובעת. אליו לבדוק מה לעשות עכשיו בילדה, אבל מתחנן לפניו לבל יפיץ את הפרט הזה, לא אמרת ולא שמעתי. אבריימל סיפר שיצאה בלי להביט בהם, אימא שלו, בעיקר בשוורץ. ישמור אלוהים מאלה המתקדמים בדעותיהם.

דמוקרטיה זה הדרך שבוחרים מועצה. מפרסמים רשימות של מועמדים, וכל תושב שם פתק עם אות. אחר כך סופרים, ומי שבראש הרשימה שקיבלה הכי הרבה יהיה ראש המועצה. מי בוחר, שאלה יוכתב, הקשיבה להמון תשובות, עד שבסוף אמר שי, התושבים. ומי הם התושבים, התעקשה, ואפשר היה לראות על הפנים שלה את המאמץ, כאילו דוחפת מטען כבד וכמעט כמעט מגיעה. אנחנו, אמר שי. אנחנו, הכריזה יוכתב בקול מנצח, עשתה מקום נקי על הלוח וכתבה את המילה באותיות גדולות. לכן כששואלים מי ידאג לכל מה שרשמנו מקודם, אנחנו.

הסביר למוש שיוכבת הייתה המחנכת שלו עד כיתה ו', אישה קצת מפחידה שלא חיבבה אותו. היא הציצה בשעון ואמרה שנשארו כמה דקות עד הצלצול, די זמן לדבר על הילדה פרידה, שהגיעה לבד מהמלחמה ועכשיו נמצאת אצל משפחת אנגלברג. מאוד חשוב לעזור לה לחיות אתנו, ומי שילך לבקר יקיים מצווה גדולה.

עכשיו עליו לספר איך התגלה כשרון הריצה שלה, אם מעוניין לשמוע כמובן. התחיל באותו ביקור בית שהמליצה המחנכת. לשם כך לצעוד אל השכונה שמשני צידי הכביש שכיננו עוקף, המטפס אל בית החולים והלאה צפונה לגליל. כדי לקצר יש לחצות את שדה הקוצים שמאחורי המשטרה. בניין המשטרה הוא הדבר הכי גדול אצלנו עד היום, גבוה כמו טחנת קמח, ובאמצע מגדל שאפשר לראות כל פינה במושבה, אפילו עד כפר חנון שהיום גלי חורבות, ובזמן ההוא קן מרצחים. אי אפשר להשתין בלי שיציצו, אמר דדי, ורק אם תתכופף מאחורי קיר. הוא ירד לתעלה והכריז, תסתכלו, אנגלים מלוכלכים, משתין עליכם. אבא של לאה סימנהויז עבר בכביש על העגלה, יושב שעון לאחור ומנמנם. מכונית שהגיעה מאחוריו צפרה לו לפנות דרך, אבל המשיך כאילו חרש. אלה הסוסים יותר חכמים ממנו, הסברתי, מכירים את הדרך הביתה שבכלל לא צריכים עגלון. היום עושים במכוניות משא, אמר דדי, מי צריך עגלות. סיפרתי לו איך ניצחו בסטלינגרד, הגרמנים נתקעו עם המשאיות בשלג, לא הצליחו לזוז, ודווקא הרוסים עם הסוסים שלהם התקדמו ותקפו. הרבה סוסים מתו מהיריות, העניקו להם אותות הצטיינות אחרי הניצחון. אצלנו אין שלג, אמר, וגם לא סוסים. אלה בכלל פרדות. כל הסיפור נשמע באוזניו לא משכנע, הרי לא היית שם, וגם מי שסיפר לא היה. ממצאים כדי שיהיה כתוב בספר ההיסטוריה, יפאר את השם שלהם. יש אחד ששמו סטאלין, מנוול גדול, מסוכן לא פחות מהיטלר. כך טוען אביו. גם הוא לא היה שם.

דדי מציץ בעודי בבז, איך מעז לפקפק בדברים שאמר אדון גרינשטיין, אחד שבהנהלת המועצה, ומאכיל בלחם את כל העמק. לא פקידון קטן כמו מישהו אחר. (את מה שהוסיף אינו חייב לספר למוש, גם לא את השאלה איך מתחתן אדם עם אישה שיותר מבוגרת ממנו פי שניים. לא פי שניים, הרבה פחות. עשר שנים זה לא הרבה פחות, מתעקש דדי, וזה מה שיוצא מנישואים כאלה. צחוק). (עליו לשאול את אימו, אולי לכן עזב).

הקפנו את גדר התיל, לקצר דרך תחנת הרכבת, דרך הפסים. דדי אמר שמוכרחים להשתלט על המשטרה לפני שיגיעו הערבים. הכי קל לתקוף מהצד האחורי. יצטרכו לזחול בחושך עד הגדר ולחתוך במספריים מיוחדות. מהצד שלא מגיע הפרוז'קטור, הסביר.

(השכנה סלבה הרבה יותר צעירה מאימא, יותר מתאימה בגיל ובטח גם יודעת להשתולל. חיית טרף, קילל אדון צירין, רגע לא תיזהר וזו תנשוך בצוואר. כאלה שיניים אף פעם לא ראה. העיניים שלו הביטו איך מרימה את התינוקת שלה עד שיצאה החולצה. בטח חשב שלא הבנתי, כי בשפה של גברת צירין).

יכולים לבוא מלמטה, הצעתי, במנהרה.

הצחיק אותי, כי עד שנחפור כבר תיגמר המלחמה. לא אם מכינים מראש, יורדים לעומק לפחות שני מטרים, ורק את הקצה משאירים לרגע האחרון. לא סיפרתי לו על המנהרה שלי ושל אבריימל שהתקדמה אומנם לאט, בכל זאת כבר הסתירה לגמרי את מי שחפר. בספר שקראתי, מונטה כריסטו, היה אסיר שהצליח לברוח מבית הסוהר בדרך הזאת, אבל דדי לא קרא את הספר, גם לא ספרים אחרים. מוש ראה את הסרט.

כבר היו יבשים כל הצמחים, גבעולים בלי עלים וקוצי ברקן ששרטו ברגליים. אולי היינו צריכים ללכת בכביש, לא לנסות לקצר דרך השדות. פתאום נבח כלב, התקרב וניסה להתנפל. אסור לגלות סימני פחד, להמשיך כאילו לא אכפת ממנו ואז יסתלק. נחצה משם, הצביע דדי. (סלבה היא גברת אלעזרי).

מוש אמר שבטח נהייתה שמנה השכנה הזאת. תמיד משמינות כי אוכלות לחם ולא עושות פעילות גופנית. להשתולל במיטה זו לא פעילות. אי אפשר לדעת איך הצורה היום, כי בקנדה. (אבא לא נסע לקנדה).

הבית של אנגלברג עמד בין גדרות שהקיפו את הצרות השכנים, כאילו סותם את הרווח. היה לו שער שנראה מצחיק, כי ריק משני צידיו, וסתם תקוע בקו הרחוב. לפני הבית התרוצצו ילדים והתיזו מים מצינור.

ההיא שם, ניחש דדי, ואמרתי שבאמת חוכמה גדולה, כי כל השאר בנים. הם עצרו והביטו בנו, אחד הקטנים שאל אם רוצים לשחק, ותכף כיוונו אלינו את המים. תפסיקו, אמרתי, איזה מין משחק זה.

ואז הילדה זינקה ותפסה בצינור, הודפת את הקטנצ'יק שאחז בו, ושלחה זרם עז ישר אל פנינו עד שהיינו מוכרחים להימלט בצווחות. משוגעת, צעק דדי.

וזאת הייתה תחילת ההיכרות עם פרידה.

התברר שבקשתה של המורה יוכבת הרשימה לא רק אותנו. עוד ועוד תלמידים הגיעו בזוגות או בשלושות, עד שהיינו חבורה שלמה. מישהי החזיקה פרח ורד שקטפה באיזו גינה, ורבקה נחום חילקה סוכריות מנטה מהחנות שלהם. כולם מצצו.

אי אפשר לדבר איתה, הסביר הבן של אנגלברג, כי לא יודעת עברית, ורק את המילה חרא. הוא פרץ בצחוק וחזר על המילה.

כי כל הזמן מתרוצצת, אמר אחד הקטנים, לא יושבת במנוחה.

בואו נשב במעגל, הציעה טובי. פינתה עם הנעל כמה גושי עפר, וירדה על ברכיה. לאט לאט הצטרפנו כולנו וחיכינו לראות מה יהיה. פרידה נעלמה בריצה מאחורי הבית, והופיעה מעברו השני, מקיפה אותו במעגלים שוב ושוב. אוהבת לרוץ, אמר דדי.

אולי אם נשיר, הציעה רבקה, ופתחה בבין הרים ובין סלעים, מוחאת כפיים לפי הקצב. אחר כך שרנו את כחול ים המים, שיותר רגוע, ואת בהרים כבר השמש מלהטת. פרידה המשיכה בלא להאט, חולפת שוב

ושוב בלי להעיף מבט. בדלת הופיעה גברת אנגלברג, עומדת בשקט ומנידה את הראש בקצב ששרנו. הראש שלה היה מכוסה במטפחת משי על כל השערות, ושמלת השרוולים כמעט עד הארץ, מסתירה גם את המחשבות.

(אבא לא נסע לקנדה, וגם ביומן לא מצאתי).

אנשים שאי אפשר להבין איך מתחברים זה לזה. אתה יכול לטעון שסתם במקרה, כיוון שלא מבחירה, נשלחו בהוראת המ"פ על פי מקומם ברשימה השמית ובלי להישאל לדעתם. הסבר שלא פותר את השאלה למה ביטל מוש את בקשתו לחופשה חקלאית שסביר שהייתה זוכה לאישור המח"ט. בכך הפתיע את עודי. הוא ביקש לדעת למה, ונענה בתשובה מתחמקת. מוטב לשמור להזדמנות אחרת, כי הרי ברור שלא יתנו פעמיים. קרה ביומם הרביעי לתפקיד, שהיה שבת על פי הלוח, לכן שיחות טלפון קצרצרות לצאת ידי חובה, בוקר טוב, צהריים טובים, ערב טוב. קולות גבריים שהחליפו את הפקידה הפלוגתית שבחופשת סוף שבוע, ולא באמת התעניינו בנשמע בעמדת התצפית. רק פעם אחת הציע המתקשר התורן לשמוח שלא בעונת החורף, ולא נרטבים מגשם. אין גשמים על הכוכב הזה, הסביר לו עודי, וגם לא שבת, סתם חם ומשעמם שאפילו המשקפת מפקת. החייל שבקצה הקו צחק, אפשר לשמוע עד הנה, אז תבדרו אותה. השיחה הסתיימה כי הגיע לו מחליף לשחרר לקפוץ לאכול. בתיאבון גם לכם.

כך בצהריים. בשיחת הערב התעקש הפקיד התורן לשמוע גם את קולו של מוש. אלה ההוראות. כנראה חשש מישוהו מהתרחשות שיפה לספרות מתח. למשל אם תחסל אותי ותבקש להרוויח זמן, הסביר מוש, צחק והוסיף, או אני אותך. הוא נטל את השפופרת והזדהה בשמו, שאל עם מי מדבר, וביקש לרשום הודעה לצפרה, שתבטל את בקשתו לחופשה המיוחדת. את ההסבר ייתן לה ישירות. אחר כך המשיך לשאול על השכן הזה שלך, איצקו, שברור שלא נורמאלי. איך משחק אדם מבוגר בחיפושיות ובנמלים. מתאים למי שבעסקי מחקר, איש מדע מהאוניברסיטה, לא סתם גבר בן שלושים שמוטב היה אילו יצא לעבוד, לא לרבוץ סתם בבית או בחצר. האם לא אמרת שלושים.

עודי חישב בראש, אולי רק בקירוב, עשרים ושמונה או תשע, אבל ידענו שמשוהו אצלו באמת פגום. בבית הכנסת הקפיד אביו שיישב לצידו, ולא ייצא אל הילדים שהתקבצו על המדרגות. בכל זאת הצליח לחמוק בכמה הזדמנויות, למשל כשכובד השוחט בעלייה לתורה, או הוזמן לעבור לפני התיבה בתפילת שחרית. רק התרחק, ואיצקו התחמק ובה אליו בפנים זוהרות. חבורת הפוחחים הייתה עוטה עליו כזבובים, בייחוד אחרי שחיתנו עם האישה פלורה. מבקשים לדעת איך זה לישון יחד, ואם מרשה לגעת לה בכל המקומות, אתה יודע. איצקו היה צוהל בהנאה, עושה תנועות באצבע להראות, ומספר על החיים בישיבה בירושלים שבעיקר במטבח, שומר שלא יערבבו את הכלים, בשר לחוד וחלב, והכי בטוח שישטוף בעצמו. יש שם ערביה שעושה ניקיון ולא מכירה את המצוות, אז מוכרחים להשגיח. גם לשמור שלא תשתין במרק.

יותר מדי משוגעים אצלכם, אמר מוש, או שהכל המצאות שלך. לא משוגעים, תיקן עודי, סתם אנשים, אחד גבוה אחד נמוך, או שמנים ורזים כמו בכל המקומות.

אצלם הכל אחרת. אולי בגלל שבאותו מקצוע, חקלאים. קמים מוקדם בבוקר לקטוף תפוזים או קלמנטינות, או לרסס נגד כנימות, מדברים על היבול שנמוך לעומת השנה שעברה, ומה קורה לחורף שמסרב להגיע. אי אפשר להגיד שלא קורים דברים, למשל שקנו מזבלת חדשה לבן של פיקו, סוג שנוסע בין השורות ומפזר, ועכשיו יוכל לעשות עבודה בחלקות החברים ולהתחתן עם סוזי. או שמצאו את אדון ויטלי שוכב פצוע בחלקת האבוקדו ומסביבו עקבות חזירי בר, עד היום לא נרפא לגמרי. אבל הרוב, חתונות וסעודות לכבוד זקנים שמתים ולידות. כאלה שקורים בכל מקום.

היה גם מקרה של אלימות במשפחה, הוא נזכר, אחד שהכה את אשתו, מהומה שלמה. היו צריכים להתערב ולפייס, להחתיים שלא יקרה שוב, אחרת יצטרכו לערב את המשטרה, ובאמת לא קרה. חייב להסביר שסוגרים את כל המחלוקות בתוכם, עניין של כבוד. מזמינים לישיבת הנהלה, או באים בערב אל האיש הביתה ודנים עד שמוצאים פתרון.

אולי בגלל צורת הפרנסה, עבודות שאפשר ללמד גם את מי שפחות מוצלח. מוש משתק לרגע, מהרהר באחת ששמה מרתה. חיתנו ואחר כך היו צריכים לשלם הרבה כדי להפריד. ומה שבין השכנים, לא יודע, עניין שלהם.

מתכוון לרכילות שלא יפה לדבר.

כל שנתיים בוחרים ועד, כמעט תמיד אותם אנשים.

עודי סיפר שאצלם הבחירות מלחמה שלמה, והכל בגלל הקווקזים. ישנו מטוסוב שמנסה להיבחר בקולות שלהם, הקים מפלגה ואירגן שיבואו להצביע. צריך לראות את התהלוכה שנמשכת מהשכונה אל בית המועצה, הולכים בשורה מאה שקי קמח, בייחוד הנשים, עטופות עד למטה, וצריכים להמתין שעות בתור כי לא מוצאים את השמות ברשימה. מטוסוב האשים שמזימות של אשכנזים, רושמים בכוונה עם טעויות כדי לפסול. אחת מבוגרת שהשם שלה סופיריו או סוביריו, אי אפשר לדעת לפי האופן שמבטאת, ויכולים לחפש עד מחר, אין. אולי בכלל לא גרה במושבה. יש מי שמוכנים להישבע שאף פעם לא ראו את הפנים האלה. בסוף אומרים שתכניס למעטפה עם סימן מיוחד ויבדקו לפי התיקים של משלמי המיסים. רעיון מחוכם, כי הרוב הרי לא משלם, למה שישלמו אם לא נותנים שירותים, לא עושים מדרכות, לא אוספים אשפה, ושום תקציב תרבות, תגידו אתם. טענה שמקפיצה את דנקי ראש המועצה, כי מה זאת אומרת אין תקציב תרבות, מי מונע להשתתף בכל הפעולות שפתוחות לקהל הרחב, פגישות עם סופרים וערבי מוסיקה וחגיגות יום ההולדת של המושבה. פתוחות לכולם, צחק מטוסוב, עם כרטיסי כניסה שעולים כסף, ומלבד זאת לא המוסיקה שלהם. אחת כמו סופיריו שדווקא אוהבת שירים, אבל לא כאלה בליווי פסנתר שקוראים אופרה.

(גם מסיבת ההוקרה שעשו לגברת זהרירה).

בסוף כמובן לא נבחר. קיבל שלושים קולות או עשרים ותשעה. איך ייתכן, הרי רק מהשכונה שלהם הצביעו יותר ממאה. הנה קח תספור בעצמך.

כי לא יודעות לקרוא, הסביר עודי, וגם הזקנים. נכנסים לתא ההצבעה עם מעטפה ומכניסים פתק ממה שמוצאים שם. ובכוונה מעורבבים הפתקים, כאלה עם האות ד' מלמעלה, כאילו התפזרו במקרה, ומסתירים את השאר.

ד' זו האות של דנקי, קיצור של שם הרשימה. בהתחלה רצה לקרוא לה דרך ארץ, ואחרים רצו דרך המלך, בסוף התפשרו על סתם דרך, שנשמע רציני וכמו סיסמה, תנועת דרך. עודי מתמתח ומיישר את הגב. הישיבה הזאת מעייפת. אם לא איכפת למוש, ייצא קצת להציץ בנוף, לחלץ עצמות כמו שאומרים.

אדמת טרשים צהבהבה שעשויה מצבורי אבק שנדחסו יחד. גושים שרק תרטיב ויהפכו לטיט. איך מצליחים הצמחים לשרוד וגם להתחדש שנה אחר שנה ביובש הזה. פיתחו צבע שדומה לחול וקוצים במקום עלים. צורה של סבלנות, של עצירת נשימה, של מיובשים שהתכווצו מרוב שנים. בני כמה הם, אולי מאה, אולי אלף, ומגיע כבוד. עודי מתכופף ונוגע בזהירות, אינו יודע מה השמות אבל חש קרבה, הזדהות. אם ישקיע את ראשו פנימה בין הענפים, אולי ישמע קולות. אי אפשר שלא מרגישים בנוכחותו ובוודאי מבוהלים, בטוחים שבעל חיים שמסוגל לנגוס, גמל או יעל. תירגעו, הוא לוחש. עיניו עצומות, הנה מצא מקום.

לבד, בלי אחרים, ואם מתעקש לשוחח, יכול עם אלה, מקשיבים בסבלנות ובלי צחקוקים והערות לעג. לכך התכוון כשברא את הראשון, להיות לבדו בין הצמחים והחיות וקרא: גן עדן. למה התחרט להגיד שלא טוב לבד, ולקלקל את השלווה. אילו נשאל האיש היה אומר ששבע רצון, ואם משתעמם יכול לשחק בדמיון, לשחק בלהיות מלך. כך הייתי אומר לו. היי אתה שם, איפה שנמצא, האם שומע.

גברת זהרירה ישיבה בקהל בשורה הראשונה. פרח נבול מרופד בכרים ששמו משענות מהצדדים ומאחור. גם להשיב על הברכות לא יכלה בגלל הסרטן. והרי הייתה גדולת גוף וחסונה, גוש של מרץ (קוננה אימו), תמיד בתפקידים ראשיים, ואת השיר על ארבעת הגנרלים (שדופקים במקל בקצב הצעידה). מה שמעוללת המחלה הזאת, מוצצת את לשד החיים, ובכזאת מהירות. מה שנשאר, בלון ריק (קוננה אימו). את מילות התודה הקריאה הבת שפרית מתוך דף, ודנקי נישק על הלחי. היה צריך להתרומם על קצות האצבעות כדי להגיע.

(הבן שלו, סמי, בטח נבוך, חושב: אבא נמוך וכולם רואים, לכן לא להסתכל לכיוון שלא ייפגשו העיניים. הוא בכיתה מתחתי, ובטח יהיה גם).

בטוח שנושמים הקוצים האלה. היה נכון לספר לאביו. ממש יערות גשם אבל במהופך. איך אמר מוש, נדמה שלזמן כאן קצב משלו, יותר עייף. במחברת כתב האב שחש כמו טובע. אם לא יחיש את צעדיו, תעטוף הצמחייה ותמצוץ את גופו עד הטיפה האחרונה. עלים שלפני רגע לא היו וגבעולים טריים, נכרכים כמו נחשים, מטפסים אל השמש. מלחמת קיום אכזרית (כתב האב), ומי שמתהה יוצא מהמרוץ, לכן בכל מחיר, בלי לבטים ושיקול דעת, יודעים מה נכון. היה צריך לבוא הנה.

מזל שהצליח לחמוק (כתב, ועודי תהה למה התכוון. פעם שאל את אימו אם נכון שיותר צעיר ממנה. עיניה נדרכו ובמצחה הופיע קמט של דאגה. למה. כי צריך להיות הפוך. מי אמר. מה. שצריך להיות הפוך. מישו. תגיד לו שטיפש. אנשים מפטפטים, אמרה אימא, כי צריכים להעביר את החיים הריקים שלהם).

מזל שהצלחתי לחמוק, כתב, שורה אחת על עמוד שלם, ושום הסבר.

יש במחברת קטע אחד, תיאור צבא נמלים או טרמיטים מכרסם את חלקו התחתון של צמח בעל עלים דמויי כפות ידיים. כבר ננגס כל הבסיס והטורפים המשיכו לשבב ברקמה הלחה, עומסים נתחים ופונים במעלה, דרך שביל שפילסו בסבך אל יעד נעלם. נעלם מעיניי (כתב האב) כמו גם ההסבר למה בחרו דווקא בעץ הזה שלא נראה שונה מכל השאר. והוא, אף שנותק מהקרקע, נותר מרחף, אחוז בענפי שכניו וממשיך להוציא עלים טריים בהיסטריה מטורפת. כאילו טרם קלט מה אירע לו, או אולי ידע והחיש את הקצב.

אינך מגיב (הרהר עודי). השיח לא השיב. ברור שלא הבין. מליון שנים של התנהלות במסלולים נפרדים יצרו קרע שאי אפשר לאחות. עוד יתברר שממשפחה אחת, הקוץ הזה וקרובו מיער הגשם, שארי בשר, בכל זאת יחלפו זה על פני זה ולא יבחינו. עודי חיך, נדמה לו שקלט רחשים, אבל אולי רק מדמה. למה היה לו להתפאר באוזני מוש שהקדים לדעת שמחתנים את איצקו, האם כדי להרתיע, כדי שימשוך את הצעתו להגוג במשותף את השחרור בפסגות הרי האנדים. מצטייר לי נוף אחר לגמרי, מצחין ובלה כמו פנים של זקנה. לא הבנתי את הרמז, אמר מוש, אמור דברים ברורים או שתשתוק. לכן סיפר.

ראיתי גוש ענק שהתקרב, דורך צעדים בקצב כמו שעון, ורק כשכבר באמצע השדה אפשר היה להבחין שגמל, ולא אחד אלא שניים. הם התקדמו אל אדון איצקו שעמד בתוך סבך צמחי כף אווז וירבוזים, כל כך גבוהים שכמעט הסתירו את הבטן השמנה שלו, לא את הכתפיים והראש שתקוע ביניהם כדור מתוך כדור. האיש שעל הגמל הראשון אמר, זהו אדון איצקו, תגידי לו שלום. ואז הבחורה צנחה מעל הגמל השני, מנסה להיאחז בחבל שמחובר לצוואר שלו ולא מצליחה. (צנחה זה נפלה).

איפה הבגדים שלך, שאל האיש שעל הגמל הראשון, מפני שאדון איצקו היה ערום לגמרי ורק מה שהסתירו העשבים.

הבחורה התרוממה מהקרקע וניקתה את החול שנדבק לה בברכיים, אפשר היה לראות שמבוהלת. היא אמרה, בוא נחזור, רוצה לחזור הביתה, אבל האיש רק צחק והסביר שמעכשיו הוא כאן, הבית שלה.

זהו הבעל שלך, בקה, אמר האיש, וכופף את הגמל שמתחתיו על הברכיים כדי לרדת.

ווח, נהם האיש, תחח.

הייתי בן שש, אולי שבע.

(גמל מכופף את הברכיים הקדמיות, אחר כך את האחוריות, ואז יורדים אלה שרוכבים).

מרחוק שמעתי את אימא קוראת לי לבוא לאכול, כבר הצלחת על השולחן ומתקררת. רציתי לשאול אותו מה שמו ואולי אליעזר, אבל אימא הופיעה מכיוון הגדר, צועקת עודי. לכן הסתובבתי ללכת, רומס בכוונה את העשבים ושר דין דין דין זה שיר הנדוד. כשהתקרבתי עד אליה סובבתי את הראש לאחור, ולא היו, נעלמו.

הביאו אישה לאיצקו, סיפרתי, על גמל.

היה צער בעינייה כשהסתובבה לחזור למטבח, בלי להעיף מבט לאחור. בחום הזה לא טוב להתרוצץ בחוץ ועוד בלי כובע. איפה השארת אותו הפעם. הלכתי אחריה, אל המרק ומחית תפוחי האדמה והגזר. תמיד אותו האוכל, וגם עליו צריך להורות לאל מפני שיש רבים שהיו מאושרים אילו היה להם.

(מוכרח שבן שבע, זאת אומרת בארבעים ושלוש).

זה היה כבר זמן רב אחרי שסבתא סיפרה לי על הבטן הגדולה שלה, ואיך היו יוצאים ממנה תינוקות, אחד בכל חורף. גם על השלושה שלא רצו לצאת, והיו צריכים למשוך בכוח.

אולי הייתי צריכה להשאיר בפנים, אמרה וכאילו מתבדחת, בייחוד את האחרון שקראנו פייבל. ואני אמרתי, איזה מין שם זה, שם שאי אפשר להגיד, פיווה. בן כמה יכולתי להיות כשסיפרה, מכסימום בן חמש, אפילו פחות, קטן מכדי להבין, ואימא אמרה לאבא שחייב להגיד לה להפסיק, ילד קטן לא צריך לצאת לחיים עם סיפורים כאלה.

לא רצו לצאת, ושמחו שהצליחו למשוך בכוח, בסוף לא הועילו בכלום.

אבא השיב ששם יש ילדים שאלה כלל לא סיפורים עבורם. ועוד אמר, שילדים קולטים הכל, בייחוד הפרצופון הזה שנראה כאילו שקוע במשחק ולא חדל להקשיב, אפילו לשיחה הזאת שלנו. למה חשה שלא מוצלח במיוחד, לחשה אימא, משהו פגום או לפחות מוזר. יכולתי לחוש את הדאגה במבט שלה אפילו בלי שהבטתי, ואיך סיפרה ששאלתי על אחים בשבילי.

(מבט זה קרניים, דוקרות בעור כמו מחטים).

איצקו היה הבן של השוחט שמש שגר בחצר שמאחורי המגרש הריק. היו באות לשם נשים עם תרנגולות, ואומרות לו, תקרא לאבא שיבוא לשחוט. אני אהבתי לעמוד דבוק לגדר, להביט איך תופס בצוואר, מכופף לאחור ומנענע בשפתיים את הברכה. אחר היה חותך בתנועה זריזה ומשליך ארצה. העוף היה מכה בכנפיים, מנסה לרוץ, בסוף שוכב מת, ואז האישה הייתה מרימה ומכניסה לסל. לפעמים קרה שכשאחזה בו היה מתעורר להשתולל שוב. סימן שעוד חי, אמר איצקו.

הוא היה איש קטן ושמן עם פנים עגולות שלא הצמיחו זקן, צורה משונה שלא הבנתי, וכל הזמן הסתובב סתם בחצר, לא עשה שום עבודה. אבא טען שבאשמת השוחט, בגלל שהתחתן עם גיזלה שהיא יותר מדי קרובת משפחה. כשמתחתנים בתוך המשפחה, למשל עם בת דוד, קשה מאוד להוליד ילדים, וכשסוף סוף מצליחים, זה מה שיוצא. אבל אימא הביאה כדוגמה את ההורים שלה שגם כן קרובים, כמעט בני דודים, ובכל זאת כל האחיות והאח שלה נורמליים לגמרי. יצא להם כזה בגלל שעשו כשכבר לא צעירים, בייחוד גיזלה, הסבירה אימא.

(יכולתי לקרוא את המחשבה שלו: נורמליים, אבל ריקים, עלובי נפש).

מה משנה ההסבר, אמר אבא, זה המצב, וצריך לחיות איתו.

קל להגיד, אמרה אימא, כשלא שלך, וחשוב לדבר כדי שאנשים יזהרו. (עכשיו יגיד לה שבעצמה מתי התחילה, לא ממש צעירה, כך יגיד. והתשובה: התחלתי וסיימתי, ובטוחה שהרבה קודם, לפחות בחמש שנים. ועוד תגיד: זאת, בגלל שרצית, אתה רצית, ועכשיו מאשים אותה).

אדון איצקו היה משוטט בחצר וצד חיפושיות ולטאות קטנות. היה עוקב איך מנסות לברוח, מתחבאות בתוך העשב היבש או בסדק באדמה ונעלמות. לפעמים סתם ישב והתבונן שעה שלמה בקן נמלים או בתולדות חול שהעידו על מחילת חולד, ממתין בסבלנות, כאילו מחכה למהו. אימא גיזלה הייתה קוראת לו להיכנס הביתה, לא עיסוק מתאים לבחור בן עשרים ושמונה. אבל הוא המשיך כאילו לא אליו, אולי באמת לא שמע. גם לה היו פנים חלקות, אבל מהסוג שכמעט שקוף וידיים עדינות ודקות. איך הרגליים אי אפשר לדעת כי תמיד בשמלה שנוגעת ברצפה. אם ביקשתי רשות לשחק אתו הייתה מנענעת באצבע, מכופפת ומיישרת, מסבירה שעכשיו ייכנס ללמוד תורה עם אבא שלו, מצווה גדולה. גם אני לומד תורה, אמרתי, אבל בבית הספר, ולא בחופש. זה היה בקיץ.

גיזלה הושיטה לו יד שיקום, והוא אחז בה בכפו השמנמנה וצחק. אתה כבד מדי בשבילי, התחננה, לא מסוגלת להרים אותך. אני דוב, נהם איצקו. הוא אמר שהוא דוב.

בוא, אביך יכעס. היא הסתובבה וצעדה הביתה והוא נשרך אחריה משמיע נהמות של חיות פרא. הידיים שלה היו דקות ושקופות שראו את הכחול פסים מבפנים, וכשהתכופפה למשוך, ניסיתי להציץ לה למטה ברגליים, אבל לא נראו.

למורה שלי קוראים יוכבת, צעקתי אחריהם. לא יודע אם שמעו.

(נדמה לי שהדיבורים לאימא, האשמות שמשמיע על המשפחה שלה, רק מאז שהגיעה הדודה).

כשמורה נכנסת לכיתה על כולם לעמוד עד שאומרת לשבת. המורה יוכבת הייתה מתבוננת בנו במבט מאיים, בייחוד על הקווקזים שבשולחנות האחוריים, פותחת את הספר שקוראים חומש ומתחילה להקריא בקול. את המילים הקשות רשמה על הלוח, זו מתחת לזו, והשאירה מקום בצד לכתוב את הפירוש. להצביע מי שידוע, ומי ששייב בלי לקבל רשות דיבור, כאילו איננו. שי וטובי, תמיד רק שניהם, כי הכי חרוצים בכיתה, הכי מצטיינים. אני ישבתי בשקט וציירתי שיבולים.

כתונת זו חולצה ארוכה, הסביר שי, כמו כתונת לילה שלובשות נשים במקום פיז'מה. יוכבת נדנדה בראש והוסיפה שאפשר לראות כאלה אצל הזקנים שיושבים על הספסלים בגן העיר, הללו שבאו מהארצות הבלתי מפותחות. היא הביטה בכעס על שפרה מפני שדיברה בלי לקבל רשות. לא די להרים את היד, צריכה לחכות עד שארשה לך להגיד. שפרה חזרה והרימה אצבע, אבל המורה נענעה בראש שלא, לא תיתן, ויהיה לך לקח לפעם הבאה.

(מי ששייב בלי לקבל רשות, כאילו איננו).

ישמעאלים זה ערבים, הסביר שי.

אחר כך האחים שחטו עז וטבלו את כתונת הפסים בדם והביאו ליעקב. תראה מה מצאנו, שיקרו לו.

(אימא גיזלה מוכרחה לאהוב את איצקו, כי בן שלה).

אני ישבתי בשקט וציירתי שיבולים שמנות ורזות, וכשיוכבת ביקשה שאגיד על הישמעאלים. אמרתי שבכלל לא ביקשתי רשות דיבור.

בכל זאת תגיד.

באביב כשהתיישבו המים וצמח עשב במגרש הריק לידנו, הגיע עדר עיזים עם רועה. היה לו נבוט והוא הרשה לי לגעת. לא דיברנו כי בשפה ערבית שאני לא יודע, ורק סלום עליכום שזה שלום. אדון צירין הזהיר שמוטב להתרחק מאלה המלוכלכים, אף פעם אי אפשר לדעת מה בראש שלהם. לפחות לגנוב, אבל לפעמים יותר גרוע. יוכבת לא הבינה איך מתקשר מה שסיפרתי לפרק שלנו, והסברתי שהיה ערבי הרועה הזה, אבל לא חושב שישמעאלי. יש לה הרבה בשר על הצוואר ובבטן, בכל מקום, וכשמתרגזת מוציאה קול מהאף שעושה להשתק, אז שתקתי.

אף פעם לא תפסיק עם הסיפורים הטיפשיים שלך.

(אני לא בן של המורה יוכבת).

חושב שהשיבולים מגיעות אחר כך, כשכבר במצריים, אז לא זה מה שציירתי.

(אם הייתי בן שלה אולי הייתה מרשה לנגוע לה).

אדון צירין בעל הבית שלנו. הוא זקן אבל חזק ויודע לבנות דברים. כל החצר מלאה קרשים וברזלים וחביות זפת למרוח שכבה על הגג מלמעלה, או את העמודים שיוצק מבטון. הוא וגברת צירין כבר לבד, כי גדלו הילדים שלהם. לגברת צירין יש תרנגולות אדומות שכל היום מסתובבות בחצר ומנקרות באדמה. אימא יודעת לדבר עם גברת צירין בשפה שדיברו כשעוד היו בחוץ לארץ. לפעמים אני מצליח להבין מה שאומרות, שיוכל להגיד קדיש כשימותו, זה הכי הרבה, אבל להוליד לא יצליח אף פעם. הן הביטו על איצקו שהסתובב בקצה הרחוק, איפה שמתחיל הצריף של סימנהוייז, ושר, ייבנה המקדש, בקול רם כמו בבית הכנסת.

עוד לפני שחיתנו עם פלורה, סיפר למוש, חושב שאפילו בטרם נולדה המחשבה. לא זו שהגיעה על גמל, מישהי אחרת שגרה קודם בצריף הגדול. לא מצליח להבין, רטן מוש.

הרעיון של אבריימל הקפיץ את המורה יוכבת, עשה לה לתפוס את ראשה בשתי ידיים ולשאוג, הוי אלוהים, מה שהצחיק את כל הכיתה. אחר כך הכריזה שמספיק עם השטויות האלה. זו אני הטיפשה שבכל פעם נותנת לך את רשות הדיבור. במקום זאת מוטב נשוב לשיעור. היא חזרה בקול על החלומות של מלך מצרים והסבירה את המילה פסיכולוגיה שאפילו טובי ושי לא ידעו להסביר. יש דברים שמתחבאים עמוק בתוך הראש שלנו, יוצאים בחלומות בצורות מוזרות, ומי שחכם ולמד פסיכולוגיה יכול לפרש לנו מה מציק. מלך טוב צריך לדאוג לעם שלו, מה יהיה אם פתאום תפרוץ מגיפה, או למשל רעידת אדמה. החלום מוכיח שאפילו כשישנים לא נחים באמת. אני רואה שהפרק הזה משעמם את גדעון. המורה הפסיקה באמצע הדיבור והביטה בילד גידי שישב לידי.

מפני שמצייר לא נכון, הסביר.

היא התקרבה ונעמדה מעלי, מציצה במחברת שלי.
גידי הסביר שאמר לי לצייר רק שבע, ועוד שבע רזות כמו קווים.
לא מקשקשים על המחברות, היד שלה אחזה לי בסנטר ומשכה למעלה, ועכשיו תסגור ותקשיב.
(העור שלה חום וחלק כמו תימנייה, אבל השם גרבר).

אבריימל גר בצריף של אדון לובלינר שקראו הצריף הגדול, בגלל שארוך ושחור מנייר זפת, עם שורה של דלתות, כל אחת כניסה למטבח קטן ומאחוריו חדר. גם אדון לובלינר היה עם הרבה שחור ומהמכנסיים שלו בלט גוש נפוח שקראו שבר. סיפרו שבא לבד אחרי שאשתו עזבה אותו עוד בחוץ לארץ, כי היה לה לא נעים לישון עם מה שנשפך לו מהבטן. כאן בנה את הצריף והשכיר בלירה וחצי לחודש למשפחות עניות, כל דלת למשפחה. לעצמו השאיר את זו שבקצה. בחצר הוסיף בית שימוש בלי שום מושב ורק רצפה מעץ עם חור באמצע, ועוד אחד למקלחת. לאבריימל היו אחות גדולה, ואימא שבעד כסף ניקתה לאנשים את הבית, ובשוק מרטה נוצות של תרנגולות (גם הלכה מדלת לדלת ומכרה תפוחי אדמה). הוא היה חבר שלי, גדול בשנתיים אבל קטן בגוף. בפעם הראשונה נפגשנו ליד הגדר של שמש (לא השוחט, הירקן), איפה שמצאתי ערימת זיפזיף קטנה קבורה מתחת לעשב. הוא הציע שנאסוף בדלי ונעביר לחצר שלהם, ואני רצתי הביתה והבאתי את הדלי לשיטפת הרצפה. אבריימל ידע המון על הגרמנים ושירי גבורה מסטלינגרד שהשמיע בקול עדין ועצוב. בסטלינגרד נלחמו אפילו ילדים כמונו, זחלו בין ההריסות והעבירו תחמושת ואוכל ללוחמים. היה ילד גיבור, טולי, שכבר היה פצוע, בכל זאת המשיך לרוץ עם התרמיל עד שהגיע לעמדה של אבא שלו, חיך ומת.

נפל מפקדנו לעינינו (שר אבריימל),

אך אנו אימצנו לבב,

נמשיך עד אחרון אנשינו,

אבל לא תיפול סטלינגרד.

(אוכל לא היה, לכן העבירו כדורים ורימונים).

פעם אחר פעם שכנו וסחבנו את הדלי הכבד אל החצר שלהם, נשרטים ברגלינו מקוצים דוקרניים וענפי פטל ושרים. בהתחלה רק הוא, ולאט לאט הצטרפתי. הקול שלו היה שקט ונעים. כבר נערמה גבעונת קטנה שאפשר להרטיב במים ולבנות חומות ומגדלי שמירה ותעלות קשר. אבל הייתי מוכרח לחזור הביתה כי התחיל להחשיך. תראה איך התלכלכת, רגז אבא.

הוא לא שמח בחברי החדש. כל הצריף הוא מלא מסכנים, דיירות שאין להן בעל וסתם מפוקפקים שאי אפשר לדעת ממה מתפרנסים. עני אינו חייב להיות רע או פושע, הגנה אימא, ואבא ענה שבכל זאת לא מקום מתאים לילדים. לאחת אולי יהיה בקרוב בעל, סיפרתי, אחת שהשם שלה פלורה.

לפעמים צריכים להגיד דברים בשקט. לאבריימל היה קול צלול שהפך ללחישה בזמן שהופיעה בשביל אישה עם תרמיל גדול ועוד סל שסחבה ביד. היא הניחה את המטען לפני אחת הדלתות, סובבה מפתח ונכנסה. תפוחי אדמה, הסביר אבריימל, שמביאים הערבים בכל פעם שק שלם, ועוברת מבית לבית למכור קילו למי שרוצה. הוא קירב את פניו אל שלי, ובקול נמוך הוסיף שמנסים לשדך לבן של השוחט. לאיצקו, התפלאתי.

עשה תנועה בראש, כן, כי סתם בחורה לא תסכים בשום אופן. כאילו בעל אבל לא אמיתי. ובעד זה תקבל אצלם בבית חדר ואוכל לה ולילדה שלה התינוקת. זה מה שאומרים.

כי כבר יש לה אחת, אבל בלי בעל.

אבא התבונן באימא במבט רע ואמר, הנה, לכך התכוונתי.

לא הסברתי להם למה לא בעל אמיתי, ואפילו אחרי חתונה עם רב וטבעת לא ייצא מהבטן ילד. אבל להיות אבא לתינוקת שכבר יש לה יכול.

כשתהיה בגילי תבין, עודד אבריימל, סימן שיותר טוב שלא אשאל שאלות, ונענעתי בראש.

בלילה לא יכולתי להירדם מהמחשבות המפחידות. התכסיתי בשמיכה עד מעל לראש, בכל זאת חדר איצקו פנימה וניסה להציץ בבטן שלי אם מתחילה להתנפח. ילדים לא יולדים תינוקות, רק ילדות. צריך רק לעשות להן משהו לא נעים כדי שתתחיל לצמוח הבטן, אבל קודם מוכרחים להתחתן. בכיתה סיפרו על בטי, הבת של דוקטור פרידמן, שנתנה לרובי למשש לה למטה, גם לתחוב את האצבע. רובי הוא מלך הכיתה, הכי גבוה והכי חזק, ולאבא שלו יש מחסנים גדולים מלאים שקי אורז וסוכר וקמח. אמרו שהכול שייך לממשלה, אבל בכל זאת מצליח למכור קצת בלי שירגישו ואת הכסף לכיס שלו. אחד שיגמור בבית הסוהר, אמר דדי, אבל בינתיים אוכלים נקניק ולחם לבן, ואת החביתות מטגנים בשמן אמיתי ולא בשומן קוקוס שמחלקים לסתם אנשים. רובי הכניס את היד מתחת לשמלה של בטי ותקע את האצבע הכי עמוק שיכול, והיא עצמה עיניים והשמיעה קולות. אחר כך צעק פוי מסריח, ורץ לברז לרחוץ. מי שיספר ליוכבת הסוף שלו.

לא ידעתי אם יתחיל להם היריון, כי הרי בלי חתונה, ועוד צעירה מדי להיות אימא. שאלות שאי אפשר את ההורים, אבל אבריימל בטח יודע. אחר כך נכנס איצקו, סוחר תרנגולות ברגליים שלהן, אחת בכל יד והדם טפטף וטינף את הרצפה. את אלה למרוט ולבשל לכבוד החתונה, ואתה תבוא להראות לי איך לעשות לפלורה. הוא תפס בשמיכה ומשך בכוח, אחר הפך את המיטה שלי להפיל למטה, אומר תזדרז כי כבר מחכה לנו ערומה לגמרי. יותר טוב את רובי, הצעתי, אחד שניסה ויודע. אותו אי אפשר, הסביר איצקו, בגלל כל השוטרים האלה שפתאום הגיעו ומתרוצצים ברחוב, מחפשים גנב. זה אבא שלו שגונב קמח. אבל איצקו נענע בראש שלא, לא קמח, זיפזיף. הייתה ערימה שהביאו במיוחד כדי לבנות ביצורים נגד הטנקים הגרמניים, ופתאום איננה, נעלמה.

(אצבע לא עושה ילדים).

התגנבנו מאחורי חביות הזפת של אדון צירין, וכשהגענו לגדר הרמנו את חוט התיל לעבור בזחילה מתחתיו. איצקו נשם כאילו חנוק וניסה בהליכה על ארבע. החולצה שלו נתפסה בדוקרנים והוא משך בכוח וקרע. בין כה וכה יצטרך לפשוט כי הרי עושים בלי בגדים, ומחר ילבש מלמעלה חליפה שחורה וייסע ללמוד תורה בירושלים. מהרחוב נשמע רעש מכוניות, ופרוז'קטורים התנועעו להאיר את השדה וגם אותנו, לכן לעצור, לא לזוז, לא לנשום, כאילו פסלים מאבן, ועד שיסובבו לחפש בצד אחר. עכשיו, הכרזתי, כי שב החושך, הזדמנות לפתוח בריצה, מנסה ולא מצליח. משהו אחז בי בחוזקה וניער. צעקת, אמר אבא.

(אבריימל חושב שרצתה לעשות ילד, האישה שקוראים אשת פוטיפר).

איש שהדעה שלו בניגוד לכולם. למשל אם צריך ללבוש מעיל כי שחורים השמיים מעננים, אומר שבדיוק להיפך, צריכים רק לשמוע מה אומרים המומחים החזאים, ולסובב במאה ושמונים מעלות. אינך יודע מה זה מעלות, הנה יסביר. אבא מצייר בעיפרון עיגול ובאמצעו שני קווים מצטלבים שמחלקים לרבעים, עכשיו לדמיון שמהנקודה האמצעית יוצאים לכל הצדדים עוד המון ישרים שעושים בסרגל, שלוש מאות וששים, לזכור את המספר הזה, אז כמה החצי. הוא מביט בי, שלוש מאות לחלק לשתיים ועוד החצי משישים. הוא ממתין בסבלנות שאחשב בראש, בדיוק מאה ושמונים. תחשוב שאתה במרכז ומביט אל המעגל. האצבע שלו נעה על הקו וסופרת אחת, שתיים, שלוש, עשר, עשרים, שבעים, מאה, עד מאה ושמונים שבדיוק מגיע לצד השני. אם נמשיך עוד מאה ושמונים נחזור לנקודת ההתחלה. הבנת. לא.

אולי יהיה מאתיים, אולי רק מאה וחמישים, ואפילו פחות, אם תספור לאט ותזוז מהר. ומה אם תצייר מעגל קטן קטן.

הצחיק אותי, אומר, הרי בעצמך חישבת, חילקת לשתיים. לכן צריך להסביר מהתחלה, ובסבלנות. הוא מצייר עיגול חדש ומחלק לשתיים. אצבעו זזה על המעגל, כמה חצאים. יפה. ועכשיו נחלק לארבע. קודם לשלוש, אני מציע.

תפסיק לשגע את הילד, מתרגזת אימא.

אולי לא תתערבי.

הנה יריבו, יגיד לה שיותר חכם ממנה הבן שלה, מעיר הערות נכונות. באמת לא פשוט להוכיח שלא תקבל תוצאה שונה. אבל עכשיו מעדיף להפסיק ונמשיך בהזדמנות אחרת כשרק שנינו. יופי. אני מזנק ויוצא החוצה אל החבורה שתמיד במקום הקבוע ליד עמוד החשמל.

יש המון ילדים ברחוב שלנו, סימן שהמשפחות שגרות כאן לא עשירות. ההסבר של אבא, שמי שיכול צובר כסף, ומי שלא, מוליד ילדים. לזה לא צריך כשרון מיוחד, רק אישה שמאמינה באלוהים, מוכנה בשביל המצווה להתנפח בבטן שוב ושוב, ולטפל מהבוקר עד הערב, בישול וכביסה וניקיון. דיבור שמרגיז את אימא, כי לצחוק מדבר קדוש, ומתי, בזמן הכי לא מתאים, אחרי מה שקרה בחוץ לארץ, שכמעט הרגו את העם שלנו, ועכשיו אלה כאן הערבים שרק מחפשים הזדמנות. איך יעזרו תיבוקות נגד הערבים.

כשיגדלו (הדיבור שלה איטי ואני מנחש את המילים עוד לפני שגומרת להגיד).

רעיון טוב, ורק צריך המון סבלנות ולבקש גם מהערבים (מרגישים בקול שלו שלועג).

כמה שנבקש, לא יעזור, בכל זאת בטוחה שיהיו מלחמות גם כשיגדלו הילדים בעוד עשרים שנה ואפילו שלושים. תרשום על פתק ותשים במעטפה לפתוח בשנת שבעים וחמש. אני חושב שהיא צודקת, ורק אם נצליח להרוג עד האחרון, כי אם רק נגרש, יבואו שוב. הנה קיבלת תמיכה, צוחק אבא.

הפנים שלו מגולחות אבל לא מאוד מקפיד ונשארים זנבות בפנינות. כבר מרחת סבון, אומרת אימא (כי משתמש בסתם סבון, אפילו של כביסה), אז מה הקושי לעבור עם הסכין פעם נוספת. כי לא אכפת שלא מושלם. עכשיו רוצה לשאול איך בעיניי הנשים האחרות אבל מתאפקת.

נו תשאלני (כי יודע מה בראש שלה). אני מתחמק החוצה.

ליד העמוד כבר כולם, והכי גדולה מכל החבורה, מלכה סימנהוייז. היא מציירת במקל עיגול בחול ומזמינה שלושה להיכנס פנימה, ועוד שלושה שיעמדו מעבר לקו. עכשיו לתת ידיים ולמשוך. המשחק הזה המצאה שלה, וגם השם שנתנה לו, ארץ ישראל. לכן להעמיד בפנים את היותר חזקים שכמה שתתאמץ לא תצליח לעקור.

כך אומרת.

הנה עודי, היא שמחה, מזמינה להצטרף.

רק אם בתוך.

השיער שלה ארוך מתולתל והפנים חלקות. אבא אומר, פרח צומח על ערימת האשפה של העגלון סימנהוייז, תגדל ותהיה אישה יפה. לדעתו כל הבנות של משפחת סימנהוייז יפות, ובלבד שימלטו בעוד מועד מהאורווה הזאת. אם לא, סופן שיסיימו כמו אימא שלהן, נפולות ומרירות. מי שמריר, השפתיים שלו דקות, והפה כמו סדק. אני בודק את השפתיים של מלכה בזמן שתופסת בידי, מנסה לשכנע שיותר טוב תפקיד חיצוני. ימשכו אותך בקלות, היא מסבירה, כי לא די כבד, והרי לא תרצה שיזרקו לים.

הערבים רוצים.

בדיוק כך.

אבל כשאני ממשך לסרב היא מוותרת וקוראת לי לבוא פנימה. בעצמה נעמדת מבחוץ ומושיטה יד. הכל עוקבים, ובמקלה אחת שתיים שלוש. רואים שאינה מתאמצת באמת, עדיף לה להיכשל ובלבד שינצחו היהודים. מקצה הרחוב מתקרב איש רחב וכבד. ראש המועצה דנקי. מה עושה ברחוב שלנו.

השם האמיתי יותר ארוך, אבל עשה קיצור שיוכלו לבטא גם הקווקזים, וגם כאילו חבר של כולם. דנקי, האיש שלך במועצה, ותמונה ענקית שמדביקים על לוחות המודעות. בעצם איש קטן, נמוך מאוד, אבל במודעות מגדילים כמה שרוצים. ילדים לא מצביעים בבחירות, בכל זאת מדבר אתנו בחביבות, שואל מי האבא של כל אחד ומבקש למסור דרישת שלום בבית (למירה יש רק אימא). אבא אומר שיותר טוב אילו סללו את הרחוב שלנו במקום לפזר שוב ושוב הבטחות ולא לקיים. אימא מגינה עליו, אומרת שיש דברים יותר חשובים מכביש. מתכוונת לחוטי התיל שמתחו בצד שפונה לכפר חנון ולידם שיחי צבר תקועים לכל האורך. כשאלה יצמיחו שורשים אף אחד לא יוכל לעבור.

עד שיצמיחו שורשים.

יש איש שקוראים לובקה. אחד שמשמיע נבואות. עומד ליד המכולת של ברומברג, בין התעלה וכביש ירושלים, ומודיע שכבר יש תאריך, יוד גימל באוגוסט, יום החורבן. יבואו הערבים עם הכלבים שלהם והעיזים, ויהרסו כל מה שבנינו, יבעטו בצברים ואת התיל יגנבו עוד קודם, ולמה, מפני שבכסף לא מקימים מדינה, רק בצדק. מלכה אומרת שלא שפוי בדעתו האיש לובקה, והיו צריכים לסגור במוסד. אבל

דדי מציע לחכות ולראות מה יהיה. שכחתם את האזהרות שניבא על מגרש הגרוטאות של לופו, ובסוף מה קרה, מצאו את זדנקה מלר מתה. וגם בעניין הבוגנוויליות.

לא שפוי בדעתו זה כמו משוגע.

עודי חש שנדרש הסבר. האזהרה של לובקה, שימותו אנשים בגלל האשפה שמילא את כל המגרש, וכמו גיהינום. הוא נעמד בכל בוקר וזעק מזבח מזבח, פגרי אדם יקריבו עליך, גופות צדיקים. אי אפשר לקרוא לגברת מלר צדיקה, אפילו הזהירו שבסוף יקרה אסון, ובאמת מצאו זרוקה בין הברזלים. מי הרג לא הצליחו לגלות. מוש שאל אם לא הבעל, ועודי הסביר שקרה בזמן שהיה בצבא האנגלי שקראו בריגאדה, נלחם בנאצים, והיו צריכים להזעיק שיחזור מאיטליה. יש כאלה שקשה להן לחכות עד לסיום המלחמה. עכשיו בחזרה לדנקי. ביקש לדעת אם אין לנו כדור. היה שמח לשחק איתנו בכדורגל. הוא יודע לבעוט חזק מאוד. פעם הבקיע משלושים מטר, ממש מחצי המגרש. זה כשהיה צעיר. לא, לא בכדור כזה שעוד יתפוצץ מהבעיטה. מי המצטיין ביניכם. אתה, וגם אתה. יופי. חשוב לעסוק בספורט בגיל שלכם, זה בריא ומחשל את הגוף, ועם ישראל צריך בחורים חסונים. ועכשיו לצערו עליו להשאיר אותנו וללכת. עבודה רבה מחכה לו. הוא מיישר את העניבה ומותח על הכרס. שני כתמי זיעה מתפשטים מהמקום שמתחילות הידיים.

אנחנו מחכים שיתרחק, שלא ישמע את הדיבורים. דדי בטוח שבעט אל שער בלי שוער, ואיך שלושים מטר נהיו חצי מגרש. סתם התפארות. עם כזו בטן לא יצליח להגיע אל קו האמצע.

אולי קרה מזמן, כשעוד לא הייתה.

דדי לא גר ברחוב שלנו. יש להם בית בשדרת הזקלים שרק שלהם, ותחנת קמח. את החיטה מביאים במכוניות משא, פורקים שקים ובמקומם מעמיסים את הקמח. הכל בשביל האנגלים, אבל לפעמים שמים בצד שכאילו נקרע השק, ובלילה מעבירים למחסן סודי שיהיה אוכל לאנשים שלנו. שם גם שומרים את הנשק ובקבוקים מלאים בנזין.

וברור שדואגים להחליף את השק.

עוד מעט תהיה מלחמה חדשה, זה בטוח, ועכשיו אולי די עם הפטפוטים, לעודי נדמה שמהו מתרחש בגדה ממול, הנה המשקפת.

רואים שם אחת דקיקה שמנפנת ביד. היא יפה. לפעמים מתקרבת אל המצוק, עומדת ממש בקצה, ופתאום רצה בחזרה לצריף. אולי קראו לה לשוב, הקולות לא מגיעים בגלל הרוח, גם אי אפשר לדעת למה עושה. מוש בטוח שמתכוונת אלינו, רואים ברור שמסתכלת הנה. הוא מזדקף ומנפנף ביד, אבל איחר, כי הסתובבה. תאר לך שמגיעה פתאום, יורדת לתחתית הוואדי ומוצאת מקום שאפשר לטפס. עודי מעלה סברה שמנסים לחתן בכוח, זאת אומרת למכור בעד שלושה גמלים. בטוח שלא מתלהבת מהעשיר הזקן, מאיימת שתקפוץ למטה.

צריך לקרוא לה להימלט לצד שלנו, מציע מוש, וממשיך לעקוב במשקפת עד שנעלמת. הוא מכריז, שוב פספסנו, ובשאלה אם מסוגל להתחתן עם בדואית.

מה רע בבדואית.

מוסלמית.

אז מגיירים.

קודם תצטרך ללמד לקרוא, בטוח שלא יודעת אפילו בשפה שלה. אחת בלי תעודות, בלי אזרחות, תכף יחזירו לשם.

מי יחזיר.

המשטרה. וחוז' מזה הרי בכלל אינך מכיר. אולי טיפשה, אולי מפגרת. אם דווקא רוצה כזאת, יכול למצוא אלף בצד שלנו.

אותן לא צריך להציל.

מוש צוחק, מבטיח שלא חסרות מסכנות גם אצלנו. הוא תופס בחולצה ומגרד בכוח, כל הזמן הרגשה של לכלוך, כאילו מטיילים חרקים, ועד המקלחת של יום שישי עוד זמן. עודי מסביר שבאמת מטיילים, קטנטנים שאי אפשר לראות בעיניים. פעם הראו במיקרוסקופ. לא יורדים אפילו בסיבון. אז למה לא מרגישים, כי מרגע שנולדת חי אתם יחד, על הידיים, על הפנים, בכל מקום. היה לו מורה לביולוגיה שהסביר שכמו הרבה דברים. למשל מה. למשל הרעש האדיר של סיבוב כדור הארץ שבכלל לא שומעים. מניין לו שעושה רעש. כל דבר שנע במהירות מרעיש, בטח היה קורע את עור התוף, לכן. הנה המחצבה שם למטה, שלושה ימים וכבר בקושי מרגישים בקולות כי התרגלנו ונהייה חלק מהרקע. גם את הצווחות של הצמחים.

המבט של מוש חשדני, בוחן אם לא מתלוצץ. אחר כך אומר שלא מסביר למה דווקא עכשיו התחיל לגרד, לא משכנע.

אולי כשלא נקי הם מתרבים מהר יותר. יותר מקום להטיל ביצים.

אם מתרבים, סימן שמרגישים שמתקרב אסון. את זה למד מהעצים. עץ חולה או חלש, יוציא המון פרחים, כי דואג להמשך המין.

הוא מזדחל פנימה, אל תוך העמדה. בסך הכל עולם מלוכלך, זו דעתו, ועכשיו יתנמנם מעט, אם לך לא איכפת. כל הזמן לא חדל לפהק. ואל תעיר אם תופיע שוב זו היפיפייה. תסביר שהלכתי לישון ושתנסה אחר כך.

לטאה קטנטנה צצה בין האבנים. היא מתקדמת בזינוקים, כאילו ממחסה אחד למשנהו, צבעה זהוב. עודי עוקב בעניין, מהרהר במחשבותיה, כי ברור שחושבת. ראשית החיפוש אחר טרף, והפחד שתיתרף בעצמה, ומה חוץ מאלה, אולי הדאגה לבן זוג שיפרה את ביציה ויסתלק לדרכו, וכמה נעימה השמש החמה שמאפשרת לנוע. לטאות הן יצורים בעלי דם קר. פיני המורה לטבע הסביר שחסכוני, לא צריכים לבזבז אנרגיה על חימום גופך, אבל לכן קשיי תנועה בקור. דמיינו עולם שבו גם אנחנו, רובצים על מקומנו בלילות, בקושי מזיזים יד, בקושי חושבים, מחכים חדלי אונים לקרני השמש. טובי שיערה שיותר מעניין העולם שלהם. ניגודים מגוונים. פיני לא קיבל. הרי כל קידמה היא צמצום ניגודים, לצמצם את השפעת

מזג האוויר על חיינו, להרחיק מחלות, לא לרעוב בשנות בצורת. גם להגדיל ניגודים, התעקשה טובי, להגיע רחוק יותר ומהר, ללמוד ולדעת יותר. זה לכולם, התעקש פיני, זאת אומרת להעביר את כל הכפר אל מקום יותר גבוה, את כולם. אבל טובי טענה שככל שמטפסים, גדל המרחק בין מי שבראש ואלה שמזדנבים מאחור. רק תראה את בתי העשירים ושל מי שבצריף, וקודם כשעוד היינו בדואים היו לכולם אותם אוהלים. פיני קימט את המצח, אם כל כך דבקה בעמדתה מוכן לוותר. עודי הרהר שדווקא מוטב שלא, לא יודע למה. אולי מפני שככל שמנצחת הופכת לבלתי מושגת.

מזדנבים, מילה יפה.

מי יודע מה מעשיה היום, בטח באוניברסיטה, ואיך זה שחדלה להנעים את הזיות דמיונו. נראה שוויתר, מוכן להסתפק במירה או לאה. לא בטוח גם בהן.

הוא גיחך על עצמו, והיום תור הבדואית הקטנה כאן ממול. משום מה חש שבאותו ויכוח צדק המורה, אבל התקשה לנמק. אימו לא תשמח לקראת זו, תגיד: גם כך מסובכת הפתיחה, לא מלהיבה, ולמה נואש מהנערות שלנו. לא כזה גיבור לצאת למרוץ עם משקולת כבדה על הרגל.

ללמוד לקח ממנה, חיים שהם שרשרת שגיאות, והגדולה מכולן, הנישואין לאביו.

אמו אמרה: לתקוע שתיל בסדק שבמדרכה, מה כבר יצמח ממנו. היהודי הקטן, אביה, שכל הימים התרוץ בין פרנסה לפרנסה, הנה הקים עסק, מפעל ביתי, חרוזי זכוכית שטלטל בארגז מוורשה, מציאה קנה ועכשיו ימכור. מה תמכור. מחרוזות שנשחיל כולנו, בעיקר הבנות. העמיד את הארגז בחדר השינה, לא נשאר מקום לעבור, כך בינתיים, אחר כך נשכור אולם מיוחד, נושיב עובדות ונשווק את התוצרת. אבל מי יקנה, אם לא מוטב לבדוק מראש. משוכנעת שהסרטן שהרג את אימה, מאלה התעלולים. עשר מלאכות ולא ארוחה משביעה אחת. בכל זאת לא נואש, רק סבלנות, לא ביום אחד, אבל בינתיים יש להקטין את העומס, לכן צאו לדרך, אתן הבנות, אחזו בכל הזדמנות, כל עוד צעירות ורעננות. הרי שופעת גברים הארץ החדשה, וכל נערה היא בחזקת מוצר נדיר.

בסוף מת מות חלכאים, נאנחה אמו, לא תחזור על הסיפור. לתומה סברה שבכך הסתיים, הלוויה וקדיש ומילים ריקות חרוטות באבן, והנה צץ בשנית אצלה בבית. פתאום שמה לב לדמיון בצורה.

(לשם מה הייתה צריכה להשמיע זאת).

מתוך השוחה נשמעה אוושת נשימה. מוש שקע בשינה. הזדמנות לצעד מדהים, להיעלם בצד השני. מעניין איך יגיבו אם יופיע שם אצלם ויגיד שמבקש להצטרף, להיות אחד מהם, לחיות כמותם. מוכן לעשות כל עבודה, ולא זקוק להרבה, רק פינה לישון ופת לחם. פה תתחיל מהומת אלוהים, יחשדו שנחטף, ואיך זה שלא לקחו גם את הנשק. מוש ייחקר, יצטרך להסביר, להיזכר אם שמע רעשים, אולי היו רמזים מקודם.

עודי חיך. אימו תטען שצפוי, ממש כמו האב, להיעלם פתאום בלי התראה. לא מתפלאה כלל, כבר השלימה עם אסונה, ידעה ששתל ברחמה את בן דמותו, את מזורותו. לכן יחפשו כאוות נפשם, אבל לה בבקשה להניח.

איך אפשר שלא אוהבת את בנה. אף פעם לא אהבה, לא אותו ולא איש בעולם, זו האמת.

הוא מתקרב אל הלטאה שעדיין תקועה במקומה, משתלבת בגווני העפר והעשב, ומאיים בקצה נעלו. נבהלה, מבקשת להימלט וכמה זריזה. הוא דולק אחריה ואינו מרפה, ובלבד שלא תאבד מעיניו. בוודאי לא

ראתה אנשים מימיה, לא משערת את גודל הסכנה. קדימה קטנטונת, לא לעצור. אם תצליח להגיע לסלע ההוא שם ותחמוק מתחת, יצטרך לעקרו ממקומו. לא תימלטי, הוא פולט בקול רם, כמעט מכריז שהעולם ימשיך הלאה גם בלעדיה, את זאת עליו להוכיח. בחפזונו כמעט החליק ארצה ותכף התייצב ובתנועה גסה רמס בנעלו. מתה.

עולם צהוב, וצהוב הוא גוון השמים, צבע של זקנים. האם כוכב הנע במעגלים או סתם מרחף בחלל גרגר אבק. אף פעם לא האמין שבאמת עגול ושאכפת. הנה ההוכחה. טוב שישן מוש, ולא ראה. היה נועץ בו מבט מבוהל, לא מבין. שואל למה ואם אולי לרשום במחברת. מה לרשום. את הריגת הלטאה. יבוא יום ויאמרו שהיו סימנים, כן, אילו שמנו לב, אפשר היה למנוע.

אנשים שחיים בעולם בלא לאהוב, בטוחים שסתם מילה ריקה. היה עליו לשאול את הדודה אם היו לטאות גם שם, באופאטוב, ובאיזה הצבע. בטח תהנהן, תגיד, אולי היו, איך אפשר לזכור.

עוד לעניין האיש המוזר לובקה שמשמיע נבואות, ובפעם הזאת לפני בית הכנסת הגדול, מכריז, הסוף של כולנו, הגיעה השעה. הטענה שלו שפשוט לא נשארו אנשים, ורק זקנים ומפגרים וחולים. מי שבוחן את המצב על פי הסטטיסטיקה לא יבחין באיום. מספרים יבשים מסתירים תופעות, ומי שעובר ליד לא יגלה שום רמז לאסון. פתאום שמים לב שלא נולדים ילדים, שיותר ויותר הלוויות, שפחתו ההכנסות. את זה עליו להסביר ביתר הרחבה: טבעי שלזקנים אין לחם ואין מי שיאכיל פיות מיותרים. להגיד (במחשבה), עשיתם את שלכם ועכשיו פנו מקום. יש דרך פשוטה לסנן את המיותרים, ובצורה הוגנת, שוויונית: עורכים שולחן באמצע (למשל בחזית בניין המועצה), ומי שמסוגל לבוא בכוחות עצמו (בתנאי זה), יישב ויאכל. בהתחלה השמחה תהייה גדולה כי יגיעו כולם, אבל מיום ליום יקטן המספר. כמה מהם יגידו, די בארוחה פעם ביומיים, וכדי לדעת מתי יום הבשר ולכוון. לכן לשנות את הסדר, לערבב. עשית את כל הדרך הארוכה למצוא שרק סלט ירקות ופשטידת קישואים, מזון שפחות קלוריות ממה שבזכות כדי להגיע. את עניין הקלוריות יסביר אחר כך.

אנשים ימותו במיטותיהם, או יימצאו מעולפים בצד הדרך. זה הפתרון היעיל שמציע. מישהו יטען שבאופן הזה מצטמצמת הקהילה, נכון, אבל ההשקעה היא ארוכת טווח (מושג שיסביר בהמשך). יהיה מי שיערער על מידת הצדק, כי מי שעשיר יסתדר בלי הארוחות הללו. על הטענה האחרונה אין לו מענה. בכלל, אינו מתיימר לפתור בעיות מוסר. אנשים נסערים, מתלהבים, נאבקים. מנהלים מלחמות למען רעיונות שבעיניהם נשגבים, והדוגמה האישה ההיא מנייה. אחת שלא נחה לרגע, לא חדלה לרוץ מוועידה לקונגרס ומכנס לשיבה. מתי נתנה את דעתה על לבושה, על מראה שיערה (לא לצבוע או לסלסל חלילה, סתם לרחוץ בסבון שמפו), על משפחתה. כל כולה למען המאבק, למען הרעיון. בסוף מתה ומה, למי אכפת, כעבור זמן מי זוכר, ואפילו זוכרים אז מה. הרי לא מעלים על דעתם שמשתמר משהו מכל יגיעתה

אי שם במוזיאון היקום. כן, אליה מתכוון, ההיא מכנרת או שמא מכפר גלעדי. התרוצצה והסתכנה ולא הגדילה את כמות הצדק אפילו כהוא זה.

האנשים אמרו שמציג יותר מדי סימני שאלה. לא מבינים איך דילול הזקנים מקטין את ההכנסות, הרי לא עובדים, לא מייצרים. הו, הנה נגעתם בנקודה חשובה שקוראים כלכלה לאומית.

האיש לובקה התמתח, לקח נשימה ארוכה, סקר את הקהל המאזין ונראה שבע רצון. מי אתם שתשאלו שאלות, תעירו הערות, ואחר כך תלכו הביתה וכאלו לא היה. כך אמרו גם שם כשהוזהרו למהר לארוז ולהימלט על נפשם לפני בוא הרע מכל, חשבו: אלינו לא יגיע. לובקה ירק והחל מתרחק, לא מוכן למות בשבילם, ואת מה שלא הספיק ישלים בפעם אחרת.

בצד הכניסה למועצה שיחי וורדים גזומים נמרצות, תמונת שלדים. ההמשך גדר חלודה בלי שום צמח ורק קוצים עד לברוש מאובק המסמן פנייה לרחוב שלנו שלא ממש רחוב, בית פה בית שם, עם גדרות שלא מותחות קו. בחצר אימא תולה כביסה, ורואים שבראש שלה המחשבות כמו נוצות. אדון צירין ליד ברז המים מנער גיגית משאריות בטון. הוא חובט בדפנות ובקרקעית, אחר ישטוף בצינור את המלט ויניח לייבש. אצלו בראש המחשבות קצרות וברווחים. הוא חושב: אני זקן מדי לאישה המסכנה הזאת. שניהם שותקים וגם אני. אם תשאל אגלה לה את ההצעה של לובקה שלא מכוונת אליה, אבל אולי דווקא אל אדון צירין, ועוד יותר לגברת שלו. אימא אמרה: צריך להתפלל שיאריך ימים, כי איפה נגור. לא חייב למות ורק למכור ולעבור לחיפה, ליד הבן יעקב והנכדים. גברת צירין לא תסכים. יותר מדי אוהבת את התרנגולות שלה, והוא את ערימת הקרשים. אפשר לגדל תרנגולות גם בחיפה, גילתה מילכה, וגם לעזור בטיפול בילדים, לקבל כשחוזרים מבית הספר. אימא לא אוהבת אותה, אבל לא אומרת, ורק על הצמה שלה שלא מתאימה לאישה בת ארבעים. אפילו יותר, היא אומרת, יותר ממני בגיל. היא אומרת, למה צריכים אנשים לעשות שטויות.

מילכה היא האישה של יעקב, עם צמה שחורה שמעבירה קדימה לחזה ועד המותניים. השערות של אימא מגולגלות סתם פקעת, לא די ארוכות לקלוע צמות, וגם הצורה פחות יפה ממילכה. אם רצה אבא כזאת אישה, היה צריך להשיג משאית. הסוג הגבוה שמטפסים במדרגות אל תוך הקבינה, ולחכות שתגענה. כבר יותר מתאימה גברת אלעזרי.

כל מיני אנשים במושבה שלנו. יש הסוג השחור, בגלל הבגדים והזקן, שכל היום מתפללים לאלוהים, מבקשים פרנסה בלי לעבוד, ויש שרק כסף בראש שלהם ולקבל תפקיד במועצה. הפנים שלהם רחבות וגם האף, ותמיד בשרוולים שמכסים את הזרוע עד המרפק. אביו אמר שתפקיד בהנהלה הוא כמו כסף, הכנסה בטוחה ובלי מאמץ. עוד שניים שיש להם תחנת קמח, ואחד עם בית חרושת למרצפות וייסלר, שרוצה שיבנו עוד בתים, לכן כועס על אבא שלא ממהר לאשר. יש זקנות שמשכירות חדר בתוך הבית שלהן כדי לקבל לירה וחצי בכל חודש הכנסה קבועה וגם ביטחון, כי מפחדות להיות לבד. החזן קרוגמן שר תפילות בבית הכנסת הגדול, ואבא של אילנה אייפרמן זורע כל שנה שדה שלם של תירס, עם סוכת שמירה לפועל

ערבי שמוכר שניים בחצי גרוש. מאחורי בית הכנסת יש מקום שלא טוב לילדים כי כל מיני ערימות אשפה וארגזים, ומי שגר, כאלה שאי אפשר לדעת מה העבודות שלהם, ובלילה שותים יין ומפשיטים את פלה. כך אומר לוֹסטיג מהכיתה שלנו, קורא לה פלה הזונה. הכי קבוצה, הקווקזים. מצטופפים בצריפים מפח שבנו לעצמם שכונה נפרדת בקצה הרחוק, אבל לומדים יחד איתנו כי קווקזים יהודים. כשאחד עובר על ידינו אנחנו משתתקים ומחכים שיתרחק. אי אפשר לדעת מה בראש של אלה, אומר אבריימל, וגם לא בטוח שבאמת מאותו העם. תשאל אותם שמות מהתורה ולא יידעו. תשאל רבקה או רחל ולא ידעו. קווקז זה המקום שקוראים הרי אררט, איפה שנתקעה תיבת נח כשנגמר המבול וכולם יצאו החוצה. המורה יוכתב אמרה שאולי רק אגדה, ומי שהמציא את השם, אולי סתם מהראש שלו, כי המון פעמים חיפשו שרידי אונייה ולא מצאו שום דבר. זאת ארץ מאוד פראית (אמרה יוכתב), וכשמגיעים משם צריכים מהר לשכוח את המנהגים הישנים ולהתחבר לתרבות שלנו. מתכוונת לנימוסים, ולייחס לנשים כאילו משרתות, ולניקיון, ולהפסיק להביא אוכל שעושה ריח חריף עד שגורם לשיעול וחייבים לפתוח את כל החלונות. היא כיוונה עיניים קשות אל שמעון ומשיחה שבשולחן האחרון ואמרה, מקווה ששמעתם. דדי הצביע להגיד שלא אמרה על הערבים.

תמיד דואג להזכיר את אלה. כל מי שגר כאן צריך לעזור בשמירה, ולהתכונן אם פתאום יתקיפו. הרי רוצים לשחוט את כולנו. במאפייה של גרינשטיין מחביאים נשק אמיתי ומפה שעליה ציירו את העמדות והשמות של מי שצריך לרוץ אליהן כשתישמע האזעקה. זה סוד שאסור לספר אפילו להורים, אמר דדי. בלילות יוצאים להתאמן קבוצות קטנות שקוראים חוליות, הולכים בשדות או מקיפים את כפר חנון וחוזרים מהכיוון ההפוך כדי לבלבל. אפשר לדעת מתי, לפי הכלבים. אם שומעים מקהלת נביחות סימן שעכשיו. אילנה אייפרמן התאוננה שתמיד דרך השדות שלהם ודורסים את הצמחים, גם קוטפים בלי רשות, שזה בכלל גניבה. פעם אחת אפילו הכו את השומר. כי ערבי, הסביר דדי, וכשתהיה מלחמה ילמד אותם מאיפה הכי טוב להתקיף. תגידי לאבא שלך שיפסיק להכניס לכאן ערבים, אחרת יצטרכו לטפל גם בו. שמעתם מה שאמרה, יש ערבים טובים.

כן, למשל חאלה, שאצלם עוד מלפני שנולדה, אפילו מכירה את המשפחה שלו.

אז למה לא תלכו לגור אצלם, הציע רובי.

אילנה אייפרמן התעקשה שיודע מה שעושה, אבא שלה, דואג ליהודים לא פחות מאדון גרינשטיין. חקלאות יותר חשובה ממי שאופה לחם מקמח של הממשלה, ומי שדואג לעם שלו לא הולך לנשף בבית המושל, ואשתו לא רוקדת צמוד עם כל הקצינים. אולי בגלל זה הרביץ לה אגרוף בבטן שוב ושוב עד שנפלה, ומהרעש והצווחות הגיעה יוכבת מחזיקה את כוס התה הלא גמורה, ושואלת מה המהומה כאן. רגע אחד משאירים לבד ותראו מה קורה. כמה פעמים הורו לא להישאר בכיתה בהפסקות.

אחת שבאמת לא צורה של אימא, גברת גרינשטיין, עם עקבים ושמלה כמו למלצרות מבית הקפה של אידלמן, שרואים גם מלמעלה, גם מלמטה, גם באמצע. מלכה אומרת שלהן אין ברירה, מחויבות ללבוש קצר כדי למשוך את הקליינטים, וחוף מזה עוד רווקות, אבל סוזי כבר יותר משלושים וחמש, עם בעל ובן בגילנו, ולא מתאימה ההתנהגות. גם אידלמן נשוי, אבל גברים זה אחרת, כי לא נכנסים להיריון. סוזי היא גברת גרינשטיין.

מחשבות שבאות בלילה, מחשבות מפחידות. להיות לבד בשדה של עכבישים, תרים אבן ופתאום עקרב
מנפנף עם העוקץ. למה הסתכל עלינו האיש לובלינר כששיחקנו בחול והשפתיים זזו כאילו בולע.
אבריימל אמר, אל תביט לשם.

אבל עושה לנו סימנים.

אל תביט לשם, אמר אבריימל, עד שייכנס הביתה.

אבל למה.

סתם שולח ידיים, אמר אבריימל, כי שלו הצריף הזה. הידקתי את השמיכה כמו מכסה. לא קול צעדים, רק
נשימות של אבא, סימן שישן. אחר כך נכנסה גם אישה שקוראים גיטה עם בטן גדולה. עוד מעט יהיה
תינוק, הסביר אבריימל.

סוזי גרינשטיין היא אימא של דדי, ואידלמן הוא דתי.

בית הקפה שלו כמעט נוגע בתחנת האוטובוסים, גם מתחבר גם נפרד, בגלל הצבע המסויד מבחוץ
והוילונות הצבעוניים בחלונות. בכניסה העמידו עציצים בצורת חביות לבנות, וכשמציצים אפשר לראות
שולחנות עגולים, ואנשים ששותים ומעשנים סיגריות. הרבה רווח מהקפה, כל כוס אולי שלושה גרוש,
וההוצאות בקושי חצי גרוש, וכל יום לפחות מאה כוסות אז תעשה את החשבון. זה מלבד העוגות והיין
שקוראים דרינק. מלכה בטוחה שתופר אוצרות בתוך המזרונים או במקום סתר מתחת לבלטות. מאחלת לו
שיפרצו גנבים וינקו הכל.

מפני שמנוול. כל שבת שם על הראש כיפה גדולה והולך לבית הכנסת לשיר את הקטע סולו שתמיד
שומרים לו, כתר יתנו לך מלאכים המוני מעלה. לפני שמתחיל מחכה לשקט, ואז בשאגה מבהילה שנדמה
שלא תיגמר לעולם. האנשים הרי רוצים שתסתיים כבר התפילה ויוכלו ללכת הביתה לאכול את סעודת
השבת, אבל מוכרחים להראות שנהנים כי לכבוד אלוהים. בסוף בכל זאת גומר וכולם אומרים יישר כוח,
שזו מין ברכה. ומה אומר אלוהים, הוא מציץ מאחורי ארון הקודש וקורץ אלי.
סבלנות, אומר אלוהים.

אבא היה אומר שבוודאי לא ברא את האדם ביום אחד, אפילו לא בשבוע. שיחק בבוץ ושיחק, בונה
והורס ושוב. גם התייאש כמה פעמים מנסה כל מיני צורות, סתם בובות בצק פשוטות וכאלה שאומרות את
המילה אימא. הנה אחת שכשנופלת משמיעה קול בכי, מנגינה שמצאה חן בעיניו. ועדיין לא שבע רצון.
סוף סוף הצליח לעשות שבעצמה תזיז רגליים, אפתח לה פה שתוכל גם לאכול. בכל פעם אמר לעצמו,
עוד לא די טוב, צריך שיוכלו להמשיך בעצמם גם כשאחפש לי משחקים אחרים, זאת אומרת את ההנאה
לקטול זה את זה או ליהנות מלנעוץ שיניים. ננסה בשיטה של ניפוח המוח, פטנט שבתחילה נראה בעיניו
די מוצלח, אבל תכף הבין שטעה. אוי מה עשיתי, אמר אלוהים, עכשיו ירבע לו בגן עדן, חכם מדי
להתאמץ, אולי אם אשתמש בקלף חדש שייקרא מוות, רעיון נכון בתנאי שנסתיר במיליון פרטים שוליים

שיבלבלו לחשוב שכאילו ממשיך לעולם. בוודאי הצחיק אותו, אמר אבא, לראות איך התמלאו צעצועי מרץ, מטפסים זה על גבי זה, נושכים ובוועטים, כדי להכריז, אני יותר גבוה. (פילוסוף אבא שלך, אומר מוש).

אדון צירין היה מקשיב ומנענע בראש, סימן שמסכים אתו, אבל אימא שאלה מה זה הדברים שקורא שוליים, אולי לאכול ולהתרחץ ולנקות את הבית. יש חרקים שחיים יום אחד, בכל זאת מוצצים צוף מהפרחים ומטילים ביצים ומתאמצים לברוח מהלטאות.

בדיוק מה שאמרתי, צחק אבא, מוח גדול עם שכל של חרקים.

שישים או שבעים שנה אינם יום אחד.

בעיני אלוהים אפילו פחות.

ואתה כמו אלוהים, היא אומרת כדי להרגיז.

אני אמרתי שאולי מצליחים לברוח מלטאה, אבל הזיקית עומדת מוסתרת, לא זזה, ופתאום שולחת לשון וטראח נגמר. לטאה או זיקית, אומרת אימא, אותו הדבר. איך יכולה להגיד שאותו דבר, כשכל כך שונות בצורה וגם בזריזות. מתכוונת לעניין שדיברה מקודם, על יצורים שכל החיים שלהם בקושי יום אחד. גם הוויכוח הזה צריך להיות טיפשי למי שהחיים קצרים בעיניו.

(זיקיות לא חיות יום אחד).

לדעת אדון צירין הלטאות מנקות את העולם מזבובים ומיתושים, אחרת היו מתרבים כמו זבובים, בלי להשאיר קצת מקום גם לנו. הוא מגרד את הגב שלו ומזכיר שאותו תפקיד גם לעכבישים. בזמן שמתגרד החולצה שלו יוצאת מהמכנסיים ונשארת תלויה מבחוץ. אני מביט בו ובודק את העור על הפנים שלי, מנסה למתוח, בגלל שאצלו כל כך עמוקים הקמטים וגם בצוואר, שממש להתפלא איך מצליח להתגלח. אולי אם ביד אחת מושך בלחי, ובשנייה מעביר את הסכין גילוח, וכמה שייזהר בכל זאת נחתך. גברת צירין לא שבעת רצון. נדמה לי שחושבת שבגיל שלו כבר יותר מתאים לגדל זקן, ותסדר את החולצה, תכניס למקום. את זה אומרת בשפת הזקנים שאף פעם לא אצליח ללמוד.

אבא לא מבין איך הרעיון היפה שהשמיע, התגלגל כל כך נמוך אל עולם החרקים. אחר כך יגיד לאימא שבסופו של דבר הצירינים אנשים די פשוטים, תגידי תרנגולות ויבינו, או אם תגידי מלפפונים. הדיבור שלו מעקם לה את המצח. לדעתה אנשים חביבים, חיים כבר יחד כמה, אולי ארבעים שנה או חמישים, גידלו שלושה ילדים בזמנים לא קלים, בכל זאת נשארו עדינים זה לזו שממש מעורר קנאה.

התחילו עוד שם ברוסיה, היא אומרת, שזה כמו להגיע מימי הביניים.

אני מתערב להזכיר שלא יודעת עברית, גברת צירין, והוא כן, וגם נראית זקנה לעומתו. אבא מביט בי ושותק. אי אפשר לדעת אם מסכים איתי. אולי חושב שכך גם אימא, זאת אומרת יותר מבוגרת.

(לאימא הבטן לא נשפכת).

לא היו צריכים להתחתן, אומר מוש. נשים מזדקנות יותר מהר, ופתאום מתברר שלא בדיוק מה שחשבת, איבדה את הצורה הנערה הדקה ההיא. הוא מבקש לדעת מה העבודה של האב, ועודי מסביר שבדוק תכניות במחלקת ההנדסה. אם רוצים לבנות בית או להוסיף חדר, קודם צריכים לצייר על נייר, לכתוב את האורך והרוחב, איפה הדלת ואיפה החלון, ולהגיש בתוך מעטפה, ואם הכל בסדר, חותם במשבצת למטה

ומוסיף את חותמת המועצה. פעם היו בונים בתים קטנים, או צריפים מעץ שעולים בזול. די במבט אחד להבין את הבקשה. היום כל אחד רוצה יותר גדול ויותר גבוה, ובפנים מדרגות לטפס אל הגג. תארו לעצמכם, מדרגות בתוך הבית, ובפחות מארבעה חדרים יהיה להם קשה לחטט באף. בסוף יסתפקו בבור שלא משאיר מקום להתהפך מהגב לבטן. זה בסוף, עונה אימא, ובינתיים נהנים מהחיים. צריכה לראות אותם, הוא מספר, למשל את האיש שהבוקר הגיע אליו למשרד, ריח של מחלק נפט, או לפי הכתמים על הידיים, סייד. בבית הוריו ישנו בוודאי חמישה בכל חדר, צפופים על שלושה מזרונים כי יותר לא נכנס. כמה אחים הייתם, והוא עונה שחמישה, לא כולל הבנות. וכמה ילדים לך, ברוך השם שניים ועוד אחד בדרך. נשבע שזה האחרון. שיהיו בריאים, אמר אבא, אז למה כל כך גדול. והוא סופר על האצבעות, אחד לבנים ואחד לבת, וחדר להורים, ועוד אחד לחותנת שביחד איתם, וחדר אורחים, סך הכל חמישה. הבינותם, עוד לא נולד השלישי, וכבר החליט שבן זכר. היית צריך חדר נוסף למי שייוולד במזל טוב, אמר לו אבא, והוא מביט בו, שוקע במחשבות, לא מבין שהתבדות, בסוף מסביר שכשתמות הזקנה יתפנה חדר גם לו.

סייד, אמר אבא, או מחלק נפט.

עושה בכסף שלו שהרוויח ביותר, בעבודה קשה, ולא כתוב בתורה שמצווה להצטופף חמש נפשות בשני חדרונים.

(זאת השיחה עוד לפני שהגיעה דודה רייצ'ל, וסבתא רחל עוד הייתה חיה).

נדמה לי שאנחנו רק ארבעה, הוא אומר, בואי נספור שוב. למזלנו.

אני יודע למה מתכוונת, להיריון שהיה אחרי שנולדתי ולא הצליח. לפעמים יוצא תינוק מת, ולפעמים מוציאים אותו כבר בהתחלה כי משהו לא טוב.

אבל הכעס של אבא, בגלל ארון הספרים. בית בגודל מפלצת, ושני כיורים במטבח, אחד לחלב ואחד לבשר. גם הכניסו בית שימוש מחרסינה ליד חדר האמבטיה, עם מים שיוורדים כמו מפל כשמושכים בשרשרת. (אצלנו בית השימוש בחצר). אחר כך יביאו רהיטים, מיטות ושולחן וארונות לבגדים ולכלים, ומה השלישי, זה לספרים. והרי לא באמת קוראים, סתם בשביל הרושם.

בשביל לחנך את הילדים, מנסה אימא, שיגדלו בבית עם ריח של ספרים. ומתרגז, שואל, איך היה הריח אצלכם, לא זוכר שהיה, או אולי של חרוזים, דיבור לועג. אם כדי לחנך, למה להעמיד דווקא בסלון. בטוח שלא ירשו לגעת, שלא יקמטו את הכריכות. פחד שווא, אומר אבא, מפני שלילדיו של מוכר נפט מצליח תהייה תחנה למכירת בנזין, אולי אפילו חנות לחלקי מכוניות.

מעצבנת אותו העבודה במחלקת ההנדסה, תפקיד שכאילו מקדם את החברה, דואג לאיכות חייה, ומה בסך הכול, תולעים בערימת זבל.

אחד שכל האנשים מכוערים בעיניו. לא מבינה איך מכל הנשים בחר דווקא בה.

כי לא הייתה שם אף אחת יפה, וגם המילה בחר, שעלולה להישמע כאילו יוזמה שלו.

כל הילדים החלום שלהם כדורגל. אחר כך מצטרפים כדורים אחרים, ואיזה, לפי האיש. תסביר, ביקש אבא (או אבריימל, או המדריך שוויג או פרופסור זוסמן). הכי טוב בעזרת דוגמה: למשל ילד שלומד לנגן בכינור, ותכף בהתחלה המורה אומרת להורים שבכזה כישרון לא נתקלה. כבר שלושים שנה מלמדת, המון תסכול ופה ושם מעט נחת, אבל היה כדאי רק כדי להיתקל בילד שלכם (שנקרא לו בטהובן). הרבה מכשולים, תתחנן גברת רוני שטרן, מחלות (או קשיים כספיים, או סתם עייפות), ודי באחד שייהרס הכול, לכן מתחננת, תעמדו על המשמר, אל תעצמו עין אפילו לרגע, בייחוד אתה אדון מישורי (שיבבות הכינור מפריעות למנוחתו).

(פרופסור זוסמן הוא מסיפור אחר).

ועוד בקשה למורה שטרן: רק לא כדור רגל (אם תחפשו מה לקנות כדי לעודד), כי זה מחלום מתנגש. אבא מקשיב להסבר שלי עם הבעה שמנסה להבין. הכין לעצמו כוס תה ואמר לאימא, התמצית הזאת עושה אומנם צבע, אבל לחלוטין בלי טעם. בטח הוסיפו משהו שמחזק את הגוון שלו. מה יכלו להוסיף.

אולי סלק או שזיף, לא מומחה לזיופים, ורק מרגיש שסתם מים. יש לו חוש טעם מפותח, יכול להבחין שמתחיל להחמיץ החלב עוד לפני שממש. זה התה שחילקו, אמרה אימא, לא המצאה שלי.

עכשיו ימשיכו להתווכח. לכן הפסקתי להסביר לו, כי כמו דיבור אל חרש.

בעת ההיא רציתי להיות בחור ישיבה. אבא שאל, מאיפה הרעיון הזה, משוויג שמדריך את הקבוצה שלנו ומלמד שירים תפילות, ומנגינות חסידיות. שוויג אמר שכל עבודה מכבדת את בעליה, אבל הכי חשוב ללמוד תורה. דדי התווכח איתו, הביא את הפסוק אם אין קמח אין תורה, אבל שוויג טען שאין סתירה, צריכים לאכול כשלומדים, אבל אסור לערבב בין מטרות ואמצעים. הוא סיפר על צדיק אחד שלפני שמת לא חדל להתייפה. שאלו תלמידיו למה, הרי ישר לגן עדן. לא על זה אני בוכה, אלא על החרובים שנשארו בשק. מה אכפת החרובים האלה ששווים פחות מפרוטה. בעזרתם יכולתי ללמוד תורה עוד כמה ימים, ועכשיו כל טרחתי עליהם לשווא.

רציתי להגיד שאת הקמח אוכלים כולם, אבל תורה לומדים רק מעט, ומה שמעט יותר חשוב, אבל פחדתי מדדי שיגיד דיבור לועג על המשפחה שלי. זה מהניסיון. לאבא של דדי יש טחנת קמח.

אבא לא התלהב ממה שרציתי להיות, אמר שאדם צריך מקצוע שיפרנס בכבוד, לא להיות תלוי באנשים. עזוב את הילד, ביקשה אימא.

צריך שיבין איפה חי.

עוד יש לו די זמן להחליט.

חינוך זה דבר מתמשך, התעקש אבא.

דדי מחלק את האנשים לשניים, לעשירים ועניים. העשירים גרים בבתים גדולים, יכולים להיבחר למועצה (אם רוצים), ונהנים מהחיים. העניים צריכים לשבת בשקט ולהגיד תודה על הפירוורים שאוספים (מהרצפה). קשה לעבור מקבוצה לקבוצה כי מתחננים בתוך, אבל לפעמים בחורה יפה מצליחה להפיל בפח עד שמגיעה לשולחן וצריכה לאכול עם סכין ומזלג. דוגמה: האחות של קוז'נסקי.

אצלנו שמים סכין אחת בשביל כולם (ליד הלחם), אבל לא סיפרתי. גם המגבות אצלם במקלחת, אחת לכל אחד, ועוד אחת רק לידיים, ולבנים וגרביים מחליפים כל יום. המקלחת שלנו משותפת עם צירין, וגם להם רק מגבת אחת.

אבל לא סיפרתי.

אצל אבריימל המקלחת בחצר ומשותפת לכולם, לכן לא תולים מגבות, כי אם יתלו, איך ישמרו שלא ישתמשו אחרים. אני חושב שיותר עניים מאתנו, אבל באותה הקבוצה. מה שעשה אדון ינסין לאחות שלו לא משנה את הקבוצה שלה, ורק אם יתחתן. זה החוקים שאמר דדי, ועכשיו על המלחמות.

ילדים זה משהו שמתרוצץ בין הרגליים, לך לשחק בחוץ, לך תכין שיעורים, לך לישון. הרבה יותר חשובות המלחמות, זו שרק התחילה, מלחמת עולם, כי בכל העולם, באנגליה וברוסיה ובצרפת וביפן ובאוקיינוס, והשנייה שתבוא אחריה כאן אצלנו, רק שלנו ושל הערבים. אלה מאוד מסוכנות ויכולות לגמור אותנו, זאת אומרת להשמיד. לכן האנשים מסתובבים עם פנים עצובות, ושואלים מה כדאי לעשות אם יגיע עד הנה האיש ההוא רומל. גברת אלעזרי חושבת שכדאי להתגייס לצבא האנגלי. התפקיד של החיילים לעצור את האויב, וכשלא מצליחים, נסוגים לאחור. היה טוב אילו יכלו לסחוב גם את הילדים, אבל אסור. לא נעים לה לומר, אבל במחשבה הגיונית, צריך להינצל כל מי שיכול. מובן שחבל על התינוקות המתוקה שלה, אבל אם תישאר איתה, ימותו שתיהן. זה במחשבה הגיונית. אדון צירין חושב שלהשאיר ילד ולברוח זה לא התנהגות של בני אדם, ויכולה לקבור עמוק באדמה את אלה המחשבות שלה ההגיוניות יחד עם הראש שהמציא אותן (וירק). במקום להגיד עמוק באדמה, הוא אומר ביטוי בשפת הזקנים, משהו שנשמע כמו קללה.

עודי מציץ באביו, מנסה להבין את מה שעל הפנים שלו. לא בעד הדעות המכוערות של גברת אלעזרי, בכל זאת בעד משהו. ילד בן שש לא יכול להבין מחשבות של גדולים, שאולי בכל זאת יפה הצוואר שלה ומה שמתחת לבגדים. יותר טוב לא להביט.

איזה עולם, אומר האב, מיני מצבים מפחידים וההחלטות אפילו יותר.

רואים על גברת אלעזרי ששבעת רצון מהדיבור שלו, כאילו בעדה (איך). אחר כך יתברר שאולי ההתחלה כבר אז, ושלא רק שלום שלום של שכנים. כמה שניסה להבין מאימו, למשוך בלשון, ולא הסכימה. אמרה, תפסיק, שום תועלת מהחקירות האלה.

(למשוך בלשון זה רק ביטוי, והכוונה, לעשות שתגיד).

חוץ מלפחד מהגרמנים צריך לדאוג לאוכל, ולרוץ לעמוד בתור כשמחלקים שומן קוקוס, ומשהו חדש שמורחים על הלחם במקום חמאה, מרגרין, ולשאול את הדוד מחיפה אם השיג רישיון לדודים שנשארו בליטא, ולא השיג. כמה הפצירו בהם שיעזבו הכל ויבואו, ממש התחננו: כבר נסדר, העיקר שתבואו, ולא שמעו, ועכשיו מה נשאר לעשות.

ללמוד לקח מר, אמר אבא. הדודים מליטא הם אחים שלו, שלושה. בשדרה הגדולה פינו את השיחים והספסלים להיות חנייה לטנקים. כאילו חסרים שטחים ריקים שמוכרחים דווקא כאן. אבל דדי הסביר שכדי להסתיר. יבוא מטוס להפציץ, יחפש ולא ימצא, אז יזרוק את הפצצות עלינו. בינתיים חולפות שיירות בכביש הראשי, ארוכות שלא נגמרות. חיילים בתוך ג'יפים ומשאיות, ואתה מנפנף להם ומסמן וי בשתי אצבעות. וי זה ניצחון. החיילים מסמנים בחזרה ולפעמים בצחוק עם האצבע האחרת שקוראים אגודל, לפעמים זורקים מטבע או כפתור צבאי. בעיני אבא לא טובים המשחקים האלה, אפילו מסוכנים. יותר טוב לשבת בבית עם ספר, או לצייר ארצות מהאטלס. לא חסרות לו דאגות גם בלעדי, צריך לבדוק במפות למי שייכות האדמות, ואיפה יש מרתף שאפשר להחביא נשק ופצצות בלי שאף אחד יידע. אני שואל אותו אם יש במשרד מפה מכאן עד כפר חנון, אבל לא מגלה לשם מה.

למה לך מפה כזאת.

כדי לחשב את המרחק.

בערך קילומטר.

צריך בדיוק.

מי צריך.

וכמה שתנסה להתחמק, רואים שחושד. אז אין ברירה ומוכרחים למדוד בצעדים, כל צעד חצי מטר. אתה צריך להביט קדימה לשמור שלא תזוז מהכיוון, וכל הזמן לספור בקול. אחרי מאתיים המספרים נהיים גדולים מדי ומקלקלים את הקצב. אבריימל מציע לסמן באצבעות, כל מאה אצבע ושוב, ואחרי אלף להתחיל מחדש. נזכור שהיו אלף. כבר די קרובים וכדאי לעצור בגלל הכלבים. המון כלבים בכפר חנון, אחד מתחיל ואז כולם עונים במקהלה. נשאר אולי מאה מטרים, אומר אבריימל, אז יצא שיותר מקילומטר. אבל אולי בגלל השטח החרוש שמכריח להתאים את הצעד לרגבים.

אף פעם לא הגיע קרוב כל כך לכפר הזה. הכל גדרות מפה ובלי עצים, ומאחורי הגדרות צריפים שגם כן מפה. המורה יוכתב הסבירה שמשבטים נודדים, כמו בני ישראל במדבר סיני, בגלל העיזים והכבשים שאוכלים את העשב עד שנגמר ומחפשים מרעה חדש. היום כבר יושבים קבוע במקום הזה ובמקום האוהלים צריפים, אבל לדאוג לצורה לא יודעים ולא לחינוך. בדווים, אמרה יוכבת, יגנבו כל מה שאפשר. אבל כך גם האחרים שבכפרים למעלה, שהרבה יותר מכובדים, מגדלים זיתים וירקות ותאנים, בכל זאת את האורז אוכלים בידיים מקערה אחת. ממש כמו לפני אלפיים שנה, לא סכין, אפילו לא מזלג. פיתות אפשר לקרוע בידיים, ואת הסכינים שומרים, אתם יודעים לאיזה צורך.

(לא היה כאן אורז לפני אלפיים שנה).

טובי הצביעה ושאלה אם לא כדאי שנעזור להם. יש שם המון ילדים. נביא אותם הנה לבית הספר, ונלמד לקרוא ולהתרחץ. אבל דדי הכריז שהם האויב, ושלא הניקיון בראש שלהם, רוצים את הבתים שלנו ואת השדות שקנינו בכסף. רק תסובבי את הגב ויתקעו סכין (כמו שאמרה יוכבת). אולי שכחת איך הרגו את טרומפלדור, ביקשו להיכנס לחצר, רק לבדוק אם אין צרפתים ואז ירו. ואיך שחטו את היהודים בחברון, שכנים שלהם וחתכו בסכינים. בבית יש לו ספר שכתוב הכל ויכול להביא לה לקרוא אם תבטיח להחזיר.

משגעים אותו המטומטמים שחושבים שאם רק נחבק יגידו תודה, לא מבינים שאו הם או אנחנו. יוכבת ביקשה שלא ישתמש במילים מכוערות, ואמרה שיש על זה ויכוח ארוך ובתור מורה לא רוצה לנקוט עמדה. תרבות זה לא רק להתרחץ אלא גם לדעת להקשיב לדעה אחרת, וגם לשמעון לא יזיק אם יקשיב למה שאומרים כאן. שמעון הסביר שרק שאל את משיח על השם הזה, טרובלדור, כי לא מכיר, וגם משיח לא.

השכנה אלעזרי לא התגייסה לצבא וגם הבעל שלה. הם ימשיכו לריב עד שתיגמר המלחמה ההיא, וגם המלחמה האחרת, זו שלנו, ואז ייקחו את הילדה ויעברו לגור בקנדה (האם ידע על אבא). לדעת עודי בסוף חזרה אליו האישה, אחרי שהבינה שלא יתגשמו חלומותיה בעזרת השכן הזה שכסף לא בראש שלו (אולי דיבר אתה על הנמלים). אנשים עושים דברים שלא היית מעלה על הדעת, אמר אדון צירין, ואימא איחלה בריאות לאנשים, בייחוד לפרוצה הזאת שבטח ממשיכה גם שם. זה אחר כך.

בינתיים אלעזרי מורה בבית הספר שלנו ומתנהג כמו בוגד. לכן צריך לאנוס את השכנה הזאת שאצלכם בבית, אומר רובי, ללמד לקח. כולם צוחקים. מי שכן התגייס, האח של מלכה סימנהווייז. מלכה סיפרה שמהמועצה קראו לכל הצעירים להתנדב. חשוב שנעזור לנצח את הגרמנים, וגם נתאמן בנשק כדי שנהיה מוכנים כשיתנפלו הערבים. אמרתי שהמלחמה מאוד מסוכנת, ונהרגים המון חיילים. מי שמת כבר לא יוכל לעזור במלחמה השנייה. אל תגיד נהרגים, התרגזה מלכה ועשתה קולות יריקה, דיבורים כאלה עושים מזל רע.

בכל בוקר אדון צירין דופק בדלת שלנו לשאול אם הגיע העיתון ועד איפה הגיעו. הכי חשובה רוסייה, הארץ שלו ושל גברת צירין. כל כך גדולה שכמה שיכבשו לא תיגמר. אבא אומר שיותר אכפת רומל, יותר מדאיג. אם ימשיך ישר עד סוף מצרים יגיע הנה, ואז הקץ של כולנו. המזל הגדול, אמריקה, כי אנגליה לבד לא תחזיק מעמד, והצרפתים טובים בעיקר בשתיית יין ואכילת צפרדעים. גרמניה מכאן ויפן משם, אלוהים ישמור.

בלילות החלומות מתמלאים גרמנים. יש להם צורה של כלב בולדוג והראש בולט מתוך הצריח, מתיז גז צהוב שצובע ברעל כל מה שנוגע. התשובה, לחפור תעלות ממש שטוחות שיעבור מלמעלה, ואז להתרומם ולזרוק את הבקבוק אל תוך השרשראות שיידלק הנפט. לא סתם, יותר לכוון, הנה. הכי מסוכנים הטנקים, ואם תצליח להתגנב ולהכניס חול לתוך המנועים, ייתקעו. בבוקר קמים החיילים מנסים להגיע ולא מצליחים. רק חריקות מעצבנות ועשן וריח של שמן שרוף. מי עשה, מי הצליח לחבל, למה לא שמרו. המפקד צועק עליהם ושולח לבית הסוהר. בלילה הבא כבר יותר נזהרים, כל הזמן מסיירים סביב הגדר, בודקים אם יש חור, סימן שמישהו. אבל אני שוכב בין הקוצים, מחכה שיעברו ואז חותך ונכנס וקושר עם פלאייר שלא יבחינו. בבוקר צעקות, מוכרחים לתפוס אותנו, בגללו כבר שלושה ימים לא מתקדמים ובינתיים בצד השני מרכזים כוחות, מביאים עוד טנקים ותותחים, מתארגנים לקרב המכריע. יש מפקד עם שם ארוך, פידמרשלמוטגומרי. הוא אנגלי. אני אומר לו, תכוון לשם ומהר, כי תקועים, ורק תיזהר מהרעל. אני מספר לו מה עשיתי והוא תכף נותן פקודות, יוצא להתקפה.

מוש מכיר את השמות האלה, אבל לא מהשנים ההן, רק אחר כך כשכבר בבית הספר התיכון. לכן גם לא שם חול במנועים. לכלב של השכנים שלהם קראו רומל (בולדוג, אלא מה), וכל הזמן דיברו על התפוזים שלא קטפו כי לא היה למי למכור. אבא שלו אמר שמוכרחים להמשיך להשקות, אחרת יתייבשו העצים ומה יהיה אחרי המלחמה. היו גם כמה שהתגייסו, אבל לא במשפחה שלו. אימא אמרה שלא בראש שלה רומל, הראש שלה במה שכאן קרוב, מה לבשל לצהריים והבריאות של סבתא שמאוד מדרדרת בזמן האחרון. החיים שלנו זה דברים קטנים, זו דעתה, ואבא עם הנמלים שלו שאולי קטנות אבל משוכללות, מכונות שמתרוצצות על השולחן במטבח, פעם לשמאל ופעם לימין. גאוני, אמר אבא, שם את הכול בפרופורציה ומוציא כל חשק להתאמץ.

(כבר לא דיברו על האחים שלו).

את המנהרה לא התחלנו בקיץ ההוא, אלא אולי בזה שאחריו. על פי רעיון מהראש של אבריימל, וחישוב לפי מטר אחד בכל יום, שהם שלוש מאות ששים וחמישה מטרים בשנה. נצטרך כמעט שלוש שנים כדי להגיע לכפר שלהם, והשאלה אם יספיק הזמן. אחר כך התברר שהייתה שגיאה אבל לא בחישוב הימים, היו אחרות. רעיונות גדולים לא צריכים להימדד לפי טיב הנייר שעליו נכתבו, והגובה של מי שהגה אותם. בטוח שחייבים לשמור בסוד, הדגיש אבריימל, ולא להשאיר סימנים מעוררי חשד. אפילו את התוכנית לא לגלות.

העיגולים החומים שהיו עיניו הבריקו כשסיפר לי, תלויים רחוק בשמיים, וידעתי שממש רואה. חייבת להיות עגולה, כמו שחופרים חולדים, אבל יותר רחבה שתתאים לגוף שלנו. הייתי בן שבע אולי פחות, והוא מבוגר בשנה או שתיים, אבל קטן בגוף שממש באותו הגובה. הצורה העגולה היא ששומרת על החוזק שלא יתמוטט, כך לפי הפיסיקה.

פעם נחיה כולנו במנהרות, כי לא יספיק המקום על האדמה לכולם. לא ישתמשו ברגלים, כי לאן ללכת ולשם מה. גם הידיים יישארו בתור קישוט, או לגרד באף. אנשים ידברו את המעשים, יתנו פקודה (במחשבה) שיוצאים להפסקת צהריים, ואז יחדור האוכל לגוף, כזרם חשמל. כך בוודאי עשוי אלוהים, אומר (או חושב) דברים ותכף נהיים. מה יקרה על פני השטח, אולי יערות גשם, אולי מידבר. משחקים שעשה אלוהים לעצמו כדי להשתעשע, ולמי איכפת.

סבא זקן וחביב, הסביר אבריימל.

נראה שהתגלגלה בראשו הרבה זמן לפני שהחליט לשתף גם אותי. את זה מהערות שהשמיע על סוג האדמה כאן בעמק, שחורה וקשה כמו אבן, כשמתייבשת בקיץ. (גם שם, סיפרתי לפרידה, ורק שתמיד רטובה). פעם או פעמיים נראה חוזר מהשדות בכיוון ההוא, מודיע שרק רגע, צריך לרשום משהו ולא מגלה מה. אולי בגלל שצייר מפה. מוכרחה להיות אחת במשרד של אבא שלך, שמראה את המושבה שלנו עד הבית של זורקין שהוא הקצה, וממנו למדוד בצעדים. זורקין איש לא אדיב ולא יסכים לעזור, אבל אם זוחלים בעומק, לא ירגיש. קביעה שלא הבנתי עד ששיתף אותי בתוכנית כולה. בהתחלה יהיה סוד של

שנינו ונחליט לפי ההתקדמות. קודם לחפש מקום שלא רואים. אולי בין הקוצים שמעבר לגדר שלהם, אולי להתקרב לתעלה שבצד הכביש, שגם קצת יקצר את המרחק. הנה חסכנו ברגע אחד שלוש ימי עבודה. הכביש, נחרדתי, כי יכול ללחוץ מכובד הטנקים כשנזחל מלמטה, אבל אבריימל סיפר איך עשו שם בסטלינגרד, חפרו עמוק מתחת לרחובות ובתים ופסי רכבת וגשרים, נעצרו רק בגלל הנהר שנוזל להם מהתקרה וכמעט טבעו. מזל שאין כאן שום נהר, אפילו נחל קטנטן. בכל זאת חיפשנו מקום מעבר לכביש, ליד החורבה הטורקית שפעם מבצר והיום שדה סרפדים. הכי מתאים, אמר אבריימל, כי מוסתר. הוא התכופף וניסה לגרד בחרס שחור כדי לבדוק את הקושי. החרס רק גירד ולא העמיק. לא די חד. בסכין יהיה הרבה יותר קל. כבר הכין אחת שנראית לו מתאימה, ודלי לאסוף את העפר. אחד חופר ואחד אוסף, ומדי פעם מתחלפים.

הבעיות התחילו כבר למחרת, איך להתחמק ממירה שכל הזמן איתנו יחד, ואי אפשר לעשות צעד בלי שתרגיש. הצעתי שבהפחדות, אם תיפול על סרפד או תראה עקרב. ילדות מפחדות מחיות עוקצות, אבל לא מירה. רואה דבורה והורגת עם הנעל, רואה קן נמלים ורומסת ברגליים. האדומות הכי ארסיות. מהעקיצה יהיה כתם נפוח על העור. לא אם תעשה מהר, היא אומרת, הנה. מכה אחת באגרופ והנמלה מתפתלת שבורה, מנסה להתיישר ולא מצליחה. ילדות לא יכולות לחפור כי כשזוחלות אחורנית השמלה שלהן מתקפלת ונדבקת אל הבטן. למירה יש בטן רזה כמו בן ותנועות זריזות. מוכנה להוריד את השמלה (אם צריך), לכן הסכמנו לצרף גם אותה, בתנאי שתישבע באלוהים.

אלוהים ימצא גם את אלה שלא מאמינים בו, זה בטוח, הסביר לה אבריימל, מכיר את אימא שלה ויודע שכמו גויה, נותנת ללובלינר, ובעד זה גרה חנם בלי לשלם. כך מדברים השכנים בצריף שלהם.

לירה וחצי או לירה בעד כל חדר, זה המחיר שקוראים שכר דירה, וביחד כל הצריף שתיים עשרה לירות. אפילו תוריד את החדר של אימא פרלמן, עדיין נשאר ללובלינר די לחיות בכבוד. לא חנם, אומרת מירה, מה פתאום חנם. עושה לו דברים ששוים אפילו יותר מלירות. לא מוכנה לגלות מה, כי מילים מלוכלכות שלא נעים להגיד.

לא המילים, אומר אבריימל, הדברים. מילים הן רק ציפוי מלמעלה. הדלת של לובלינר הכי רחוקה, ממש בקצה, והשנייה שלהן, זו ליד זו. כשאימא שלה הולכת אליו, מירה נשארת לפעמים לבד כל הלילה.

מה אם יבוא גנב.

יש לה מפתח לסגור מבפנים.

גנבים יודעים לפתוח, מכניסים חוט ברזל למנעול ומסובבים.

לכן מניחה מבפנים ארגז כבד שעושה קולות כשמזיזים, וכשתשמע את הרעש מהר תתחבא מתחת למיטה או תטפס על הקיר ותיתלה למעלה. כשתגדל תעבוד בקרקס, תעשה תרגילים שכמו משחק בשבילה ועוד תקבל כסף המון.

חבל שאין לך אבא, אני אומר, אפילו אחד מגעיל כמו אדון לובלינר.

מירה לא עונה. לא אוהבת את הדיבורים על האבא שאין לה. לא כמו מישהו שנהרג במלחמה, ואפילו יותר גרוע מאחד שהתגרש. בלי אבא לא נולדים תינוקות, אבל אולי הכניס את הזרע ואחר כך הסתלק. את זה אימא שלה לא מוכנה לגלות.

אבא של אבריימל מת מדלקת ריאות, והעבודה של אימא שלו, למרוט תרנגולות וברווזים. לפעמים קונה ירקות ופירות סל מלא, ועוברת מבית לבית למכור ביותר כסף. אבריימל מסביר שידועת למי להציע ומי מוכן לשלם, אבל לפעמים אומרים לה שמאוד מצטערים, עוד נשאר להם מהפעם הקודמת, או שעבר הערבי ומכר יותר בזול. הצורה שלה נמוכה ולא יפה, שאם תדפוק על הדלת של בעל הבית, לא יפתח, ורק כשמביאה את שכר הדירה בראשון לחודש. כמה תרנגולות צריך למרוט בעד לירה וחצי, מאה, אפילו יותר, להזיע בחוץ בשמש או בקור ולעשות תנועות כמו מכונה מזמרת. שיר שמכיר מאימא בשפת הזקנים, מתחת לסלע צומחת רקפת. יש אנשים שמורטים בעצמם, לא רוצים לשלם. אימא שלי תמיד בעצמה, אווזת את העוף בגב וביד השנייה מתחילה מהבטן במשיכות חזקות, עד שרואים את העור, בסוף מעבירה על האש שיישרפו הקטנטנות. הכי קשות נוצות הכנפיים, הכי גדולות ותקועות עמוק, ואותן אחת אחת שלא ייתלש הבשר. למה לא תבקשי מאימא של אבריימל שעושה הרבה יותר מהר. כי לחסוך כסף. הכי קשה בחורף, אומר אבריימל.

כשאישי מת עוטפים בסדין לבן, ושמים בקבר, ומלמעלה אבן מציבה. אבל מה אם קורה כששטים בים ואי אפשר לקבור, אז אומרים את התפילות וזורקים למים. אבריימל עוד היה תינוק ולא זוכר כלום. סיפרו רק אחר כך, כשכבר היה בן שלוש, אימא שלו סיפרה לו.

מתחשק לי לשאול איך ההרגשה כשאבא שלך צף במים ואף פעם לא נח בשקט.

לפעמים אנחנו נכנסים לחדר שלהם ומתיישבים על המזרונים. כל הרהיטים שם מזרונים. ביום מעמידים ליד הקירות שיהיה מקום לזון, ובלילה מורידים. רק את זה של האימא משאירים מונח, ואם צריך להכין שיעורים, עושה עליו בישיבה ושם את הילקוט בצד. הוא מזמין, בוא תשב כאן על ידי. מיטות אי אפשר להרים כי כבדות, לכן לא קנו. כשתתחתן אחותו ויתפנה המקום שלה, אז אולי. אחותו שושנה שעובדת פקידה בדואר.

אבא משבח כמה חרוצה ומנומסת, יהיה מאושר מי שיזכה בה, וזה השוטר דני דרייפוס שכלל לא ראוי. אימא מפנה את הגב כאילו בודקת את מה שבסיר על הפתיליה, ואומרת שנשמע כמו אחד שהחמיץ. עדיין לא מאוחר ויכול לנסות, להיות בטוח שלא תעמוד לו למכשול. כבר אסור להשמיע מילה טובה בלי לעורר מדנים, הוא כועס. הקול שלה צוחק, באמת מרגיז, לא נותנים לבן אדם להשמיע מילה טובה, ועוד על בחורה, ועוד בנוכחות הילד. הצחוק שלה רע, ואפשר להרגיש במשהו לא נעים באוויר. (מדנים זה לריב).

כשכאלה דיבורים, יותר טוב לי ללכת לחדר הגדול לדפדף באטלס.

הכי ארוך הנילוס, אבל אם מחברים יחד את המיסורי והמיסיסיפי, ישיגו. מה החוכמה לחבר יחד. כי ההחלטה להפריד היא שלנו של האנשים. חילקו לשניים וקראו שמות, אתה משם עד כאן, וההמשך שלו (טען אבא). השלישי הוא האמזונס שבאמריקה הדרומית (אם מודדים את האורך, אבל אם לפי המים,

ישיג). נהרות הם כמו תעלות לאסוף ולשפוך לים. אבל כשיחסרו מים בעולם יקימו סכרים לעצור, וישאבו להשקיה.

בסוף יתייבש, אמרתי, ולא הבין. הים, כל הזמן מוציא לעננים, לפי הציור של יוכבת, מחזור המים, ואם לא חוזרים מה יהיה. יצטרכו לשנות את הציור, צחק אבא. הדעה שלו שדאגה מוגזמת, לא חזקים כל כך להרוס את העולם. נשמיד את עצמנו במלחמות הרבה קודם. יש לאלוהים מחסן של פתרונות, ועושה שיטפון או שנת בצורת, לפי מה שמחליט. פעם עשה מבול להטביע את הכל, או מגיפות שכמעט השמידו. היום זה המלחמות, כי רואה שצפוף מדי אצלנו. דיבור מצחיק, מפני שבכלל לא מאמין שיש אלוהים.

נמלים הן מכונות (אומר אבא), קטנטנות אבל משוכללות. אחת בגודל פסיק משוטטת על שולחן האוכל ויכול לעקוב בסבלנות. היא מתרוצצת בקווים לא ישרים, מתקרבת לכוס התה ומקיפה מסביב, מנסה להיכנס מלמטה. עכשיו פונה אל סלסלת הלחם, וכל הזמן שוברת לשמאל ולימין. בעזרת חוש הריח (הסביר), קולטת במוח שלה שמיד מכוון את הרגליים. אז אולי כולנו מכונות.

הוא אומר שמקבל דיכאון מהמחשבה הזאת. אדם קם בבוקר, מטפל בעצמו ויוצא למלאכת יומו, צועד למשרד ומתחיל לעיין בערימת התיקים לפי הסדר. כך, כי הכניסו למוח שלו תכנית לעשות את זה, כמו מכונה שממלאת בקבוקים או הופכת פח לפקק של בקבוק. משהו שכעבור שנים יקראו מעגל מודפס, אבל עוד לא. אז זהו שיותר מורכב (הוא אומר), כי הורה אדון דנקר לשנות את הסדר, וקודם לחתום על הבקשה שהגיש החבר שלו אדון גרינשטיין, ובבקשה, בלי להתעמק בפרטים יתר על המידה. את זה בצרוף קריצה.

כאלה סיפורים בכל יום, לפחות בכל שבוע.

(כשדנקי ימות יקראו חלק מהרחוב שלנו על שמו, מהבית של צימרינג עד קימל שלמעלה בסיבוב. ההמשך יישאר להרצל שגם כן איש חשוב, אבל המשפחה לא גרה אצלנו).

אימא מנענעת בראש שכך העולם, וצריכים לפעמים לדעת לקרוץ בחזרה. את זה מבין היטב, בתוספת פתגם על יד שרוחצת את היד השנייה. אבל איך מתחבר אל זו הנמלה שבכינני נמלונת. איך תדע המכונה לקמט פיסת פח להיות מכסה של מכל סולר (למשל) פתאום באמצע, ומיד לחזור לסדר הרגיל. יותר מסובכת משמסוגלים להבין, ועדיין מכונה. עושה לו לחוש תסכול. אדם בטוח שההחלטות בידי, ומה בסוף, סתם מכשיר.

אימא מנענעת בראש כאילו הבינה (אומרים מהנהנת), אבל רואים שלא. דיבורים כאלה עושים לה כאב בבטן. אם משמיע גם במשרד, עלולים לפטר. כשיש נמלים, צריכים לקרוא לפרקש לשפוך נפט, במקום לפטפט על אדון גרינשטיין ולקנות אויבים. אדם צריך לזכור שלא לבד בעולם, לזכור את המשפחה שלו, את האישה והילדים. אבא מתבונן באימא בייאוש. חושב, איך מצא לעצמו כזו מוגבלת. אין פלא שגם מה

שיצא מהזיווג הזה לא מבריק במיוחד (זה אני). בסך הכול ביקש להשמיע הרהור פילוסופי משעשע, ואין באוזניי מי. הוא נושף בנמלה ומעיף ארצה, ועכשיו ייצא לשוטט בחוץ, לנשום אוויר ולחזור כשכבר נישן. אני חושב שגם השכנה אלעזרי יוצאת קצת לנשום אוויר. אולי. (מלאכת יומו זו עבודתו).

נוכל להתחבא למטה, הצעתי לאבריימל.

אף פעם אי אפשר לדעת איך יהיה, ואם אולי פתאום יתקיפו לכבוש. אנחנו נלחם ונחכה שתגיע העזרה שקוראים תגבורת, ובינתיים מקום מסתור כמו בונקר. כל מה שצריך, להרחיב שיהיה אפשר לשבת וגם להחביא אוכל ומים.

הכי חשובים המים, גם הכי קל. אוספים בקבוקים ריקים שזרוקים בכל מקום וקופסאות ופחים (בתנאי שלא מנפט), רוחצים וסוגרים. בינתיים לחכות עם המילוי, כי עדיף מה שיותר טרי. על יד המשטרה יש המון בקבוקי בירה ומשקאות של חיילים. לשים בינתיים אצלנו מאחורי ערימות הקרשים או בין הקוצים בחצר שלהם. אדון צירין תכף הרגיש, שאל מה הזבל הזה כאן, ובקול צרוד, לסלק תכף ומיד. אז העברתי לשטח הביצה (זו שרק בחורף, ובקיץ יבשה לגמרי).

יותר קשה האוכל.

חיטה, הציע אבריימל.

כבר קצרו את השדות בקומביין שנוסע פס אחר פס וממלא לתוך שקים, מספיק כל יום שדה שלם. אחריו מגיעה מקצרה שעושה מהקש חבילות, ואז הזמן לבוא לחפש שיבולים שנפלו, או אם התהפך שק וקצת נשפך לאדמה. קטנים מאוד הגרגרים, ועד שנהייה חושך, בקושי רבע קופסה. בקצה הרחוק צורות שחורות של ערביות שאוספות גם, אבל רק שיבולים שלמות שמכניסות לתוך השמלה, וכך מספיקות יותר. היינו צריכים גם אנחנו. במקום זאת ללכת לטחנת הקמח של גרינשטיין ושם מהארץ ללקט מה שנשפך, ומתמלא בין רגע. זה בשביל להאכיל את הציפור, מסביר אבריימל לאיש השומר, שמגדלים בכלוב חוחית.

עכשיו מלאה הקופסה כי הביא בשתי ידיים חופן ושפך לנו פנימה, וכשייגמר תבואו שוב.

היה רעיון מוצלח, שיבחתי, הציפור.

(היה שקר).

כבר אחרי שהתחלנו לחפור את הקטע שיורד לעומק ואותו צריך בשיפוע. אם יישאר זמן בסוף, נגדד בצורת מדרגות. הכי קשה ההתחלה, עד שנלמד איך הכי טוב לתקוע את הסכין שייצאו גושים רגבים. אבריימל ניסה ישר ובזווית ואני אספתי את מעט העפר והשלכתי הצידה. לא כדאי בדלי כי עוד לגמרי בחוץ. עכשיו נתקל באבן. הוא מנסה מהצד, לבדוק את הגודל. אחת שיכולה לעכב ימים שלמים, ואולי כדאי לסטות קצת הצידה. הפנים שלו התלכלכו מזיעה ואבק. לא קל לחפור מנהרות בסכין.

אם תגלה את הקצה נתקע מוט ונזיז.

לכן למחר לחפש צינור מברזל. בינתיים הסתרנו את הבור בעשבים, עד שנביא מכסה מפה, או לוח עץ חזק. הכי קשה ההתחלה, עושה מחשבות להתיימש.

בפינת הרחוב, הבית של צימרינג. אדון צימרינג עומד ליד השער ומסתכל עלינו. תמיד עומד שם. יש לו גוף רחב של איש, ורגליים קצרות כמו ילד. סתם אנשים הרגליים שלהם כמעט חצי מהגובה, ואצלו פחות משליש. הוא עצוב בגלל שהאישה שלו עזבה אותו ומחכה שתחזור. אימא כבר מזמן התפלאה איזה מין זוג, ואיך הסכימה להתחתן אתו, גברת צימרינג, אחת שטורפת גברים. לפעמים עוצמים את העיניים אם עשיר, או שמכוערת בעלת מום, אבל את הצרופ הזה לא מצליחה להבין. אבא ענה ששופטת לפי המראה בלבד, והוא הרי מוצלח בדברים אחרים. לא כולן מחליטות רק לפי הצורה החיצונית. אני לא הייתי מסוגלת, התעקשה.

כך כשרק הגיעו לגור. סיפרו שקנו את הבית הזה שקודם קראו בית גולדין, ועוד לא ידענו מה העבודה שלו. לפעמים עוצמות את העיניים, אמרה אימא, כאלה שמבתיים עניים. מאיזה בית את.

החיים מלאים סיפורים ויש מוזרים יותר. הנה ממש כאן לידינו חיתנו אישה בת יותר משלושים וחמש עם מפגר בן עשרים ושמונה.

אימא מקרבת אצבע אל הפה ומראה עלי, רומזת לשתוק. אני שוכב על הרצפה, מעתיק מהאטלס שמות ארצות ואת ערי הבירה, מסדר לפי הגודל. מהמפה קשה לדעת מי גדולה יותר, צרפת או ספרד, או למשל בלגיה והולנד. וכשנמצאות ביבשות שונות, זאת אומרת לא באותו עמוד, אז בכלל. אני הופך את הדף ומציץ בכתוב בצד האחורי, להיראות שקוע. לרשום קודם את צרפת, ואחריה ספרד ושבדיה. (המפגר זה השכן איצקו שכבר בן עשרים ותשע, אבל לא תיקנתי, שלא ידעו שמקשיב).

אבא מסביר שכל זוג זה שניים, וגם אם יחד חמישים שנה עדיין שניים. לפעמים מפליא החיבור, וכשתכיר מקרוב יתברר שדווקא בסדר. לפעמים להיפך, חושך מצרים. אחד שמנמן וגדול מגרמניה מתחתן עם דקה ושחרחרת מתימן, ותראי כמה יפים הילדים. הרי לכן האיסור על נישואין בתוך המשפחה, שמרוב דמיון מה מוליד, בעלי מום. להשתמש באותה דוגמה (למה מתכוון). גם עלינו יש בוודאי מי שמעקם את הפרצוף ובצדק.

עכשיו יריבו, כי מתרגזת כשמסביר. העירה מה שהעירה, לא התכוונה לשמוע הרצאה מדעית. ואם דעתו שונה, יבושם לו. הפנים שלה מכוונות אלי בזמן שלועג לשכנה צימרינג, שכל היום מתחלפות מכוניות הקצינים לפני הבית, עד שהיה יותר נוח לכולם אילו נתנו לה לשכנה פרטית בתוך בניין המשטרה.

ששש, היא אומרת.

די בחדרון עם מיטה.

תפסיק, היא אומרת.

אולי לכתוב את יפן, עוד לפני שיצאה לכבוש, או גרמניה. יפן זה גם קוריאנה.

יודע מה יבוא עכשיו, על סבתא אסתר וסבא יעקוב, ההורים שלה. איזו רשעות לתת פרח כה עדין ויפה לריקן הזה, חדל האישים הזה, לא תורה ולא סחורה. בטוח שכדי לחסוך בנדונייה. מה פלא שצמח הסרטן בבטן שלה, דרך טובה להיעלם ולהיפטר. הרי לא אחת שתקום ותסתלק כמו השכנה צימרינג.

אולי די, היא מתחננת, וכאילו לא שומע.

להאכיל ששה תינוקות, כל יום, כל יום, בשעה שהליצן טרוד בהקמת תעשיות כבדות. פעם המוצר הוא מחרוזות לצוואר, פעם שקיקי נייר שמקפל ומדביק בתנועות זריזות למכור לחנויות, ובפעם אחרת אבקות כביסה שקונה בשקים ואורז בקופסאות שממלאות את הדירה הקטנה עד שאי אפשר לזון. אולי להאכיל באבקות כביסה או בחרוזי זכוכית, להגיד, חכו עד שסוף סוף יזרום העושר. נדמה לו שהנה הפעם גילה את הנוסחה.

אלוהים ישמור.

אולי בכל זאת די.

יש ארצות של שחורים שלא ממש מדינות, או באמריקה הדרומית ובאסיה, שפתאום יתברר שדילגתי וצריך להכניס באמצע הטרור, ואותן לכתוב בצד ולסמן בחץ איפה המקום המתאים, בסוף להעתיק לנקי. כך בינתיים, עד שאמציא מכונה שכותבת ומזיזה את המילים. רק פעם אחת ראיתי את סבתא אסתר. אבא ביקש שאתקרב למיטה ואעמוד זקוף שתוכל לראות אותי. תתנהג בנימוס ואל תשמיע דיבורים מיותרים. התכוון לריח ולפנים הרזות שאולי תדביק במחלה. זה עודי, כבר ילד גדול, כמעט בן ארבע והולך לגן. היד שלה ניסתה להתקרב אלי ולא הצליחה, ניסתה להגיד משהו, בסוף חייכה. יצאתי אל המדרגות איפה שעמדו ארגזים מלאים ברגים שכבר התכסו בחלודה. כך הדרך שהולכים למות, נהיה האף אדום והשפתיים סמרטוטיות, לא מצליחות לכסות את השיניים. מי שעוד מעט נגמרים חייו, מה אכפת לו מהאנשים האחרים, אפילו הנכד שלה, אפילו הבן שרק עכשיו ילדה אימא רחל ליעקב, וצריכה לשמוח. כמה עצוב, אמרה המורה יוכבת, דמיינו איך שוכבת באוהל האישה הצעירה והיפה, הנה הביאה לעולם את בנימין, הבן שכל כך רצתה, בכל זאת עצובה, מרגישה שעוד מעט תמות. ותקרא שמו בן אוני, שם שכמו קללה. רציתי להצביע להגיד מה שראיתי, וכבר לא יפת תואר כמו שחושבים. מפוזרות השערות פרועות על הכר והפנים עקומות כמו בלון ריק. אולי אהב אותה בהתחלה כשפגש ליד הבאר, חיבק ונישק, וגם כשהתחתן, אבל בטח לא במצב הזה.

רציתי להגיד.

טובי שאלה איך קורה שמתים בלידה, הרי פעולה טבעית. ויוכבת הסבירה שכל מיני סיבוכים, למשל כשתינוק עם ראש גדול, ולא מצליחים להוציא מהבטן, או משטף דם, זורם וזורם, לא מפסיק. אל תשכחי שבלי בתי חולים ורופאים, אולי אפילו לא הייתה אישה מיילדת. והחיידיקים, כן החיידיקים, הרי קרה באמצע הדרך, בתוך האבק שעושים הכבשים. יוכבת עצמה ילדה כבר פעמיים, ולפחות הראשונה הייתה קשה מאוד. כל כך כאב שנשבעה ששוב לא תסכים. אבל אחר כך נהנים מהתינוק וסולחים על הסבל. היא חייכה.

נהנים מהזיון, לחש רובי דיבור להצחיק.

רציתי להגיד שגם המוות הוא פעולה טבעית, נולדים ומתים, וכל הסבל שעוברים בחיים מתאסף בגוף ומלכלך אותו. רואים בפנים קמטים, סתימות בצניורות הדם, והלב משאבה מקולקלת. על הפנים של סבתא אסתר ראו שאספה הרבה. אולי לא הייתה צריכה להסכים להתחתן אתו, אבל אין את מי לשאול.

אני חושב שהסכימה כי הייתה ענייה.

עניים עושים לדדי התרגזויות. יכול להגיד שמי שהסבתא שלו ענייה, גם הוא. אפילו הבית שגרים לא שלכם, שני חדרים ומטבח שכדי להגיע אליו צריך לעבור דרך מחסן מעץ של בעל הבית. יודע כי ראה. לכן לא להגיד (בהצבעה), ורק ללחוש לטובי שאסביר לה אחר כך (אם תרצה).

לתינוק של המורה יוכבת קוראים נחומי. ראיתי אותו כמה פעמים. ילד שמנמן, נחמד רק בעיני אמו. אפשר היה לראות שאת טובי התשובה של המורה לא מספקת. רק אני יודע איך להרגיע אותה, ללחוש באוזן שלא מוכרחה, אפשר בלי ילדים, ואם דווקא תרצי, נוכל לאמץ תינוק שקונים בארץ ברזיל. רק שתרצה לשמוע.

ארץ גדולה ברזיל והמון אנשים מכל הצבעים. אני וטובי משוטטים בשכונות עניות, שואלים איש זקן אם יודע מי מעוניינת למכור תינוק שאין לא אבא, וקשה לה לטפל בעצמה. אנחנו נשלם כמה שתבקש וניקח אותו איתנו. תינוק חמוד, אפשר לראות שתכף מצא חן בעיני טובי, לפי הדמעות שזורדות לה מרוב שמחה. רק שתהיי מאושרת. כאלה דמיונות.

סבתא אסתר מתה אחרי מעט זמן, ומי שמת לא אכפת שום דבר. ראיתי בעיניים שלה את המחשבה שייגמר כבר. אחר כך מתה גם סבתא רחל, סתם בלי שום מחלה.

הבית שלהם נמוך מתחת לכביש, והמדרגות מטפסות למעלה אל הרחוב. שכונה שלא מקום מתאים לשוטט, לא לילדים. אימא יצאה לחפש אותי, להזהיר לא להתרחק, כל מיני אנשים שמסתובבים שם, ארצי פרחי, וגם השכנים הערבים, ואל תבכה, כי רואה את הדמעות. באמת מראה לא קל, היא אומרת, אבל אלה החיים, המוות מחכה לכל אחד. דמעות זה לא בכי, ולא בגלל סבתא אסתר והסרטן שלה, בגלל התינוק בנימין שבקושי נולד וכבר יתום, ולאיימא שלו כבר לא איכפת ממנו ומשום דבר. נקרא לו בנימין, אני מציע לטובי.

מה צריך, פינה קטנה מאחורי הקרשים של צירין, להיות מוסתר מהשכנים ולדבר דרך המחשבות. יכול גם בכיתה, בזמן שמלמדת על פרעה וילדי ישראל שצריכים לזרוק ליאור. איך יכנסו לאוזן המילים, אם בכלל בצד שלא מביטה, והעיניים שלי למטה. לכן לא.

התשובה של אימא על דברים שלא יכול להבין כי ילד, ועכשיו תוריד את הכלים לכיור ותלך לצחצח שיניים. תמיד עצבנית בבוקר, צריכה להתארגן בעצמה, להוציא את דודה רייצל למרפסת, ולהכין לי את האוכל לצהריים, כזה שלא צריך לחמם.

כרובית מטוגנת שאתה אוהב וסנדוויץ' עם ירקות. בסדר, אמרתי. ולא תנסה לחמם.

בסדר. אמרתי, יותר טעימה קרה.

בערב נכין משהו חם, היא מתנצלת.

יכולתי לחמם את הכרובית, מסובבים להגביה את הפתיל ומדליקים. אבל לא מסכימה שאתעסק עם אש. בסדר, אמרתי.

כלל לא אכפת עניין האוכל, ורק שלא יראו ההם שמחפשים ללעוג. תן לראות מה שמו לך היום בסנדוויץ', שוב מלפפון, ותנועת אצבע ששומטת ארצה, בצרוף צחוק פראי. מלפפון, ועוד סוג ב'. בטח מהשאריות שזרקו בשוק שמצאה בזבל אימא שלך.

היה רטוב הלחם וזרקתי לפה. יותר לא לשים ירקות כי לא טעים לי. אבל זה מה שביקשת. בסדר, ביקשתי, ואחר כך ראיתי שלא טעים. אז מה לשים. אולי צנון. אבל לא היה, אז רק למרוח מרגרינה וקצת מלח.

או ריבה שבישלה מתותים.

תותים, תותים, צעקו הילדים הערבים, תותים טריים.

דדי ניסה לבדוק גם ללאה, אבל כבר הספיקה לגמור לאכול בכיתה. כדאי גם לך, יעצה, לא יעזו לנגוע. ואמרתי שבכלל לא רעב. לא חשוב אם רעב או לא, אכפת העלבון שלוועגים. המבט שלה כועס כי לשמור על הכבוד ולא להיות סמרטוט. פעם אולי אצטרך להתחתן אתה ומה אם לא תסכים. לא עכשיו, פעם. עד אז עוד המון זמן.

גברת צירין אומרת לאימא לצאת, שלא תאחר. היא כבר תציץ בדודה לראות שהכול בסדר. תמיד מקפידה להכניס פנימה כשגובר החום. לא יודעת מה הייתי עושה בלעדך, אומרת אימא. הזקנה צירין עושה תנועה של ביטול, אומרת דיבור באידיש שבטוחה שבבוא יומה תקבל את מה שמגיע לה ובתוספת ריבית. תקבל מאלוהים.

אני לא יודע אידיש, אבל מביט בפנים שלה ויודע מה תגיד. בבוא יומה זה כשתמות, ואז יקבור אותה אדון צירין בקצה החצר, הבטיח לה, ואפילו הביא מציבה מאבן שיש שהכינו עם השם ושמות ההורים ומתי שנולדה. נשאר רק להוסיף את השנה שתמות, כי את זה עוד לא יודעים. אבא אמר שאסור לקבור מתים בחצרות ורק בבית הקברות שקוראים בית עלמין. אדון צירין נענע בראש שנכון, אבל אין לו כוח להילחם איתה. בעוד הרבה שנים תהייה פה עיר גדולה (הסביר אבא), יהרסו את הבתים הישנים ובמקומם יבנו גבוהים ארבע קומות, ומה יעשו עם הקבר הזה שתקוע באמצע.

בעוד הרבה שנים, הסכים צירין, לכן כבר לא בעיה שלו.

יצטרכו להעביר, אמר אבא.

חיכיתי שיגיד בעניין הכוהנים, אבל לא אמר.

אבא של איצקו הוא כהן, לכן גם איצקו, לא יודע מה אימא גיזלה. אבריימל אמר שקרובת משפחה מאוד, לכן יצא כזה ילד, אבל אי אפשר לדעת אם כוהנת. וכשראה שלא הבנתי הסביר שאולי בני דודים מאח ואחות, ומה שקובע, הבעל של זו האחות שאולי אפילו לא לוי, אולי בכלל לא ישראל. ומלבד זאת אין דבר כזה כוהנות, לכן תוכל להמשיך לבוא למכור לאימא.

ולמה תלתה פעמון וכשעוברת את הגדר מצלצלת.

לא כוהנת, בכל זאת חייבת להזהיר, גלין גלין. בסדר, שמענו, עכשיו די, וממשיכה.

היא נכנסת אלינו כל שבוע, מביאה חתיכת כבד מבטן של פרות. מאכל שחשוב לתת לילד כי בגיל הגידול. בעד הכבד לוקחת כסף אבל מעט. הטעם שלו, עושה לי להקיא, תלעס ותלעס ולא ייבלע. זה מפני שזקנה הפרה הזאת, אומר אבא. אני יוצא לחצר ושם יורק ומכסה בחול או לתרנגולות של גברת צירין שמנקרות בין רגע. ציפ ציפ ציפ, אני קורא, רק שומעות ותכף רצות להשיג. לאימא של איצקו קוראים גיזלה.

הצלצול של צפרה כמו יבבת אמבולנס בחשכת הלילה, ומתפרץ ברגל גסה לתוך החלום. מי שהתכווץ בין השמיכות, טולטל ביד ענקים, בעודו שקוע בשינה נושכת, טורדנית. האחר שעל המשמר בה, נים לא נים, בנוף המחוויר, השוטח עצמו קפוא וחסר אונים תחת מתקפת קרני שמש ראשונות, צוננות כשנאה. האם משלו הדמיונות האלה, מראות יקום קורס, או שמא כוחות זרים מתהוללים במבוכי המוח כבחיית ניסויים. עלי לצבוט בבשר, הרהר עודי, לוודא שלא חלום. או אולי בחלום גם הצביטה עצמה, ננעצת שוב ושוב. הטלפון, נזעק לבסוף מוש, ועודי זינק מבוהל ואחז בשפופרת. בוקר טוב, לגלגה צפרה, מצטערת אם הפריעה את מנוחת השכנים. הבשורה בפיה שכאן במחנה כבר החל שבוע חדש, ובקרוב יגיע גם אליכם.

מבקשת הסבר לביטול החופשה שביקש.

זה בכלל מוש, הנה קבלי.

בוקר טוב.

אחרי כל הטרחה שלה והמכתבים למפקדת הגדוד ולחטיבה. אומנם טרם הגיעה תשובה, אבל בטוחה שיאשרו, לכן למה. מוש נדהם מעוצמת ההסתערות, אמר ששקל שוב, ומעדיף לחכות לעונה בוערת יותר, כשתהייה עזרתו חיונית. הרי לא יאשרו פעמיים. עשה טעות בשיקול הדעת ומוכן להתנצל. הכעיס אותה, כי מה פירוש להתנצל. סליחה, טעיתי, ועכשיו לכי תסבירי שכל מה שסיפרת להם, וכל הנימוקים, סתם מעשיות סבתא. כל האמון בה יאבד, ובפעם הבאה למה שיתייחסו.

רעש בשפופרת, והקולות מקוטעים, כאילו משהו מתפוצץ במשרד הפלוגתי. מוש מקמט את מצחו, עוצם עיניים בחוזקה ושב ופוקחן. נראה שעוד לא ערני דיו לעמוד במתקפה. אז לפחות תדחי לסוף המשימה, לאחר שיסתיימו שלושת השבועות שעליו להקדיש לטובת המדבר שהוא גם מולדת. לאט לאט הוא מתארגן בתוך הנוף הסובב. מציץ בשעון, שואל איזה יום, כלומר מהו היום בשבוע. עכשיו קלט שחזרה מחופשת שבת, מוטענת אנרגיות. לכן מוטב בדברי חנופה, להגיד שחשו בחסרונה. בלעדיך כמו יתומים, באמת.

אחר כך יאמר לעודי שלא טיפשה, וגם הצורה, ורק שעירונית, גזע מקולקל. התעניינה איך התנאים כאן אצלנו, ואם יש מיטות וסדינים. לא הבינה איך שוטפים כלים בלי ברז, ואת השיניים. הבנות האלה, אפילו בטירונות מתקלחות כל יום.

לכן הזמין שתבוא, תראה בעיניה. מבטיח לפנות למענה את חלקו במזרן היחיד.

בתחתית הוואדי התחדשה עבודת הכרייה. מנועים נדלקו ברעש, חריקת כלים כבדים, גם תנועת הילדים על הגדה ממול. נקרא לה דינה, הציע עודי.

הבוקר יוקדש לשכלול שיטת הפעלת הכיריים. מוש מפנה את שרידי האפר מאתמול, וחופר בתחתית גומה שתתאים למידות קופסת שימורים. עליה להיות שקועה, כך ששפתה תתיישר עם פני הקרקע. בתנועות סיבוב הוא מגרד בסכין שכבות עפר דקות, משחרר מאחיזתה אבן עיקשת, ובודק את העומק. בינתיים נראה לו שדי, ורק ליישר מעט בבסיס. עכשיו ימלא בקוצים, ידחס בכוח, ויטפף שמן רובים בעדינות, על מנת לחסוך במוצר היקר. תן לו לחלחל לעומק, מציע עודי, ואולי תצרף את הפלנלית. רעיון. בעזרת הסכין הוא נועץ אותה פנימה, ממש עד שקצה הלהב פוגש בקרקעית ומדליק. כמו תנור. נהימת קולו מעידה על שביעות רצון. עד שירתחו המים יחייג למשרד ויבקש כתוספת לשמן שכבר הזמינו, גם גליל פלנליות. כן, עיסוקם המרכזי הוא ניקוי הנשק, לא תשערי את כמות האבק שמרחף כאן באוויר, נוחת בשכבות. בוודאי, גם עלינו. אבל איך אומרים, הרובה אינו אוזן. לא שמעה את הפתגם הזה, הוא צוחק, עכשיו יכין את הקפה, ואתה תמשיך את סיפור המנהרה.

כעבור שנים ירהר בתופעת הריחות, בת לוויה לעוני. מזרונים הם קולטי ריח, ושם היו עוברים מדור לדור. לכן אמר שמוטב להחליף, לכל הפחות לאוורר. וגם לטאטא את הרצפה. אל תגידי שאין מטאטא. הוא נושם עמוקות, לא עניין פשוט להנהיג סדרים חדשים במקום שלא ניכר שחסר אותם. פרידה, הוא אמר, זמן להחליט, לא תהיה הזדמנות נוספת, לא כזאת. רצה לומר שתמיד תוכל להתחרט, ואז ייטול את מעט חפציו ויסתלק בלי שום ויכוח, אבל חשש שעצם ציון האפשרות תגשים את מימושה. התחלות תמיד קשות, לכן בזהירות, בצעדים קטנים. המזרון הזה וקצת כלי ניקוי, דלי וסחבה ומטאטא. כעבור שנים.

חייך כדי לעודד, והוסיף שהיו דקיקות הרגליים שלה, נוגעות ללב, ועוד זוכר את העיניים, דאוגות. ומיהר לתקן שלא הביטוי הנכון, יותר תוהות ובוהנות. הרי הגיעה למושב ללא שום מטען. ובעודו בוחן את הגוף שלצדו הוסיף אמירה בגנות הזמן, ומה שמעולל לאנשים, בוודאי גם לו, אבל המבט שלך, חרף כל השנים, לא השתנה. השמנתי, הודתה פרידה.

זה היה בבוקר, באור הקלוש שחדר דרך תריס החלון.

היה ריח גם שם, בחדר של אבריימל, ריח גוף. זה המקום ששוכבת בלילות אימא שלו, לא שמה סדין או שמיכה, אולי גם בלי להוריד את השמלה. תתקדם עד הקיר שתוכל להישען, יעץ אבריימל, שתוכל לראות את התמונה בספר. אנשים נאחזו בסלע בולט מעל הגלים, אחד החזיק תינוק, מרים את היד גבוה מעל

המים, מתאמץ לבל יישמט. בסוף יטבעו כולם, הסביר, תישאר רק המשפחה של נוח, האישה והילדים. רק אישה אחת והיתר זכרים, אבל אולי נולדו בנות אחר כך. היה צהוב בצורת עיגול כעין רטיבות, שגרם לעודי להתכווץ הצידה. זה כתם ישן, הצטדק אבריימל, היה כבר כשקנו משומש, לא יורד גם בסבון כביסה. היו צריכים לייצר את הבנות מהר, אחת אחרי השנייה, או אולי עם אימא שלהם בזמן שנוח השתכר. הוא צחק במבוכה והפנים הסמיקו. למזרונים עושים שורות של בליטות מצמר גפן, וכבר השתפשפו מזמן.

זה הכחול הוא דיו, הסביר, טפטף ולא יורד.

היה עוד לפני שלמדתי תנ"ך, איך השמיד את כולם בגלל החטאים. לעשות עם האימא זה חטא וגם מגעיל. כך גם עם אחיות. פתאום אמר: הנה תקרא, היו להם נשים עוד מקודם, והצילו גם אותן. נוח הציל. איפה כתוב. הנה פה, והצביע על השורה. המורה הסביר להם שמשבט יפת יצאו הלבנים, ובני חם זה השחורים הכושים. גם אנחנו לבנים אבל פחות. הערבים הם הדוגמה, אצלם אף פעם לא כחולות העיניים, ואם כן, בגלל החיילים שבאו מאירופה צלבנים. כך הסביר להם המורה אלעזרי.

(אנחנו מהבן שהשם שלו שם, אפילו שהגענו מאירופה).

לאישה של המורה אלעזרי יש עיניים כחולות. קוראים לה סלבה.

הייתי קטן בכיתה אלף (סיפר למוש), ולא כל כך עניינו דרכי ההתרבות, אבל את אבריימל דווקא כן. גם הגוף שלהן ואיך עושים. הוא היה גדול ממני, אבל נמוך. בסוף מת בלי שטעם אפילו פעם אחת. מאז מתחברת לי עם המזרון ההוא המסריח. מה.

פעולת ההתרבות.

מתחברים גם התנור שקוראים מזג אוויר, צהלות נהגי המשאיות למראה השדיים המיוזעות של השכנה סלבה (זה ליד הקיוסק של גרייצר, ראיתי), גם של האחרת, גברת פלורה, שכל הזמן מתקיפה בחיבוקים את איצקו, לא נותנת לישון (כך מספר), והשכנה צימרניג ואדון ינסין ואדון לובלינר והמורה יוכבת, ציפיות מזרונים מקיר לקיר עד שאי אפשר לנשום בעיירה. לא יודע לאן לברוח.

בהתחלה ניסו להסתיר את הבנות ואת הנשים הצעירות. חשבו, חיילים, יכולים לחטוף ולאנוס, אפילו שגרמנים אנשי תרבות (זה בהתחלה כשעוד לא ידעו). אחר כך השתוללו כל מיני בריונים מהסביבה, איכרים וסתם פראים (פולנים) שבאו עם גרזנים, פרצו לבתים ודרשו את הכסף ואת התכשיטים. אם מצאו בחזרה אוי ואבוי כי כמו חיות. למה לא ברחו ליערות, כי קיוו שתכף יגיע הצבא ויעשה סדר, וגם בטחו באלוהים. לא נושא לילדים, כעסה אימא, לשמוח שניצחנו, קודם את הגרמנים ואחר כך את הערבים, ועכשיו תכין את שעורי הבית. מי שנרצח לא ניצח, אפילו לא מעניין אותו שניצחו. מי שנרצח הנשמה הטוהרה שלו כבר בגן עדן, הלוואי עלינו. בזה אי אפשר להיות בטוח כי שום הוכחה. אנשים צדיקים וקדושים הבטיחו, ואומרת את השמות, רבי עקיבא ורבי מאיר בעל הנס והבעל שם טוב והרב

הגאון מווילנה, ועוד אחד מברדיצ'ב. גם הסבתא שלה העיוורת אמרה. אמרתי שאולי בכלל אין אלוהים ואין נשמות. מי שמת נרקב בקבר כמו כלב דרוס על הכביש. לכן אצל הזקנים מתכווץ הבשר וכל מיני כתמים וקמטים על הפנים והצוואר שלא יצטערו אם ימותו. זו הדעה שלי. אימא אמרה שאין לה כוח להתווכח. כל היום הדפיסה מכתבים, והגישה קפה, וענתה לטלפונים, וסידרה את הניירות בתיקים, ועכשיו מגיעה לה קצת מנוחה. מה שבא לאנשים, לא לפי המגיע, ואילו היית שם, היו הורגים גם אותך. אולי די עם הדיבורים האלה.

שם זה באופאטוב.

הצורה שלה כבר לא צעירה, והשיער דהוי ולא חלק. גם הבגדים שחוקים מרוב כביסות. מתחילה לקבל גוף כבד של מבוגרים שלא עושה חשק. לכן לא היו אונסים ורק הורגים, בועטים בראש, ומשאירים לשכב על הארץ.

אמרתי לאבריימל שצריכים פטיש, אחרת לא נתקדם. כבר שלושה ימים שתוקע את הסכין, מפורר רגב או שולף אבנים קטנות, ועדיין ההישגים עלובים. בקצב הזה עדיף להתקרב בהליכה, להתחיל בנקודה קרובה יותר. כל מטר יחסוך שבועות עמל. צריך סבלנות, מרגיע אבריימל, גם את רומא לא בנו ביום אחד (למה מתכוון), וכשנגיע לעומק יהיה קל יותר.

יהיה קשה יותר, כי לסחוב את העפר החוצה.

לכן אנחנו שניים. הוא חייך אלי, פניו נוטפים זיעה, ושכבת אבק כמו איפור. המראה הצחיק אותי. פטיש יעשה רעש, יבואו האנשים לראות. וחוץ מזה, איפה נמצא פטיש. אני נזכר בגרוטאות שליד הלול של גברת צירין, כל מיני ברזלים וצינורות, לחפש משהו מתאים שאפשר להכות בלי לפגוע באצבעות. גם להרטיב במים, ירככו את האדמה ותתפורר בקלות. אבריימל אינו נראה נלהב אבל מסכים לנסות, נשפוך בקבוק אחד. אני הולך להביא. כל כך הרבה זרוקים בתעלות ובין העשבים (חיילים הבריטים שותים המון בירה), אבל דווקא כשמחפשים לא מוצאים. אז אפשר בקופסה. אני ממלא בברז שבחצר שלנו שמסרב להיסגר, ובדיוק מגיעה השכנה אלעזרי, חזרה מטיוול עם התינוקת שלה, ונעצרת להתבונן בניסיונות שלי. (החזה שלה יותר גדול משל אימא והשיער מתולתל, אני חושב שבגלל זה מוצאת חן בעיני אבא). אולי אם תסובב במהירות, ולא, כי השתפשפה הגומייה. אז תקרא לצירין, היא אומרת, אי אפשר להשאיר אותו כך מטפטף, יביא יתושים. מזל שלתינוקת נגמרה הסבלנות, התחילה לבכות. תכף ניתן לטלי לאכול, נכין דייסה מתוקה לחמודה שלנו. הרי הייתה מוכנה להשאיר ולברוח עם הצבא. עכשיו שנכנסה אני ממחר להסתלק עם הפחית המלאה. כל כך הרבה זמן, רוטן אבריימל, כבר חשבתי שלא תחזור. הוא שופך פנימה ועכשיו נחכה שייספגו.

גם את הברזל הזה. אני מושיט לו חתיכת צינור שמכופפת בקצה כמו ידית.

נצטרך לחכות למחר, הוא אומר, מציץ במים שעומדים בתחתית החפירה, מסרבים להיספג.

כבר חשב שלא אחזור.

בגלל האישה ההיא.

איזו אישה.

אישה. שכבה בדרך בתוך העשבים.

הרי אם אגיד את השם לא יאמין. יאמר שלא קוראים כך אצלנו היהודים, וגם לילד ישמעאל. אבל כן, הייתה, ואפשר להגיד שמעולפת. הייתי חייב. אינך יכול לשמוע את האנחות ולהמשיך כאילו לא איכפת. הנה תשתי, לאט שלא יישפך. הפנים שלה חומות כמו תימנייה, גם העיניים. לכן כולם מכנים, התימנייה מהחצר של פיין. תימנים, הצבע שלהם חום והעור חלק, שאף פעם לא רואים לכולך. אולי לא נדבק. אני מפקפק לרגע, הקופסה הזאת לא היא הניקיון, אבל מתכופף ומוזג לפה שלה בזהירות, והיא מוציאה קולות שיעול, כאילו נחנקת. תשתי לאט ואחרי כל לגימה לנשום. בטח שכבה בשמש המון זמן, ומזל שעברתי. פתאום מזנקת בדיבור שעושה לה להיחנק, מצביעה לשם. ותכף ראיתי גם את הילד, שוכב מתחת לקוץ ברקן, כאילו מחפש צל. אל תדאגי, פחית גדולה שתספיק גם לו, כי לקחתי אחת שפיזרה גברת צירין בחצר, מי שתייה לתרנגולות, וקודם שפשפה בסבון ובליפה לנקות משאריות השמן קוקוס. הילד ישמעאל תופס בידיים את הפחית ושופך לפה, גם על הפנים והצוואר. לאט, אני אווז חזק, מתאמץ לעצור, ותשאיר קצת גם לאימא שלך הגר. אבל לא שם לב, לא מקשיב, הופך עד שנשפך הכל.

פרא אדם.

עכשיו כבר מוכרח לשוב ולמלא מחדש, ואתם תחזרו הביתה. בטח כבר מחכה לכם אדון פיין, התחרט שגרש. הרי מוכרח מישוהו שיטפל בו, יאכיל וירחץ. זקן שאולי בן מאה ומבולבל בראש, שאם תגיד לו שלום יביט עליך כאילו לא ראה אף פעם. אפילו קילל אותי, צעק פסקודנייאק, ואימא אמרה לא לשים לב, כי לא מבין מה שעושה. עצוב, אמרה אימא, המצב של האנשים בסוף הדרך, וכבר מוטב למות. לאן נעלמו כל הילדים שלו, מזל שישנה זו התימנייה. וסיפרתי שגם אותה מקלל, צועק זונה, תסתלקי מכאן, ותיקחי אתך גם את הממזר.

ילד שלו, כך אומרים, אפילו שבצבע תימני. כך אומר גם אבריימל. ולא הגר, מאיפה הבאתי את השם הזה, קוראים לה יונה, ולילד, שלום, ופיין האבא שלו, אומר אבריימל.

אימא לא אומרת.

באמת מתקדם יותר מהר כשחופרים באדמה רטובה, לכן להביא עוד מים, ובכל יום לפני שהולכים, לשפוך פנימה. עד הבוקר נספג הכל ונהיה יותר קל. אבריימל שבע רצון, מציע להרחיב את הפתח ולהעמיק באלכסון שיהיה יותר נוח. הכי חשובה הכניסה כי כל הזמן בשימוש, בייחוד לי שאצטרך להוציא את העפר. העיניים שלו עייפות. הוא מנסה במכות על הסכין ותכף נפגע באצבע. כדאי שתנוח ואני אחפור בינתיים.

איך לא הבחינו ההורים.

למה שיבחינו. כשחוזר, לא מלוכלך יותר מקודם, לפחות בינתיים, ומלבד זאת לא חסרים דאגות משלהם. הסביר למוש שמרבים להתכתש, כל הזמן הערות קנטרניות, מוגבלת וזקנה, והתשובה: זנאי, וטענות שרק מתרבות מיום ליום. יכולתי לראות שלא יסתיים בטוב.

לקרוא לזה פסיכולוגיה, הקשר בין איש ואישה, וגם בגלל שנמצאים הרבה בבית. פעם (בתקופת הציד), האיש היה יוצא בבוקר, משוטט כל היום וחוזר כשמחשיך עם החיה שצד. היה אומר לה, קחי תנקי את הנוצות ותכיני צלוי. מקווה ששמרת על האש, אם לא, אחתוך לך את הראש. אם לא הצליח לצוד, היה מכה אותה שתשתוק, שלא תתלונן. יכולה להסתלק אם רוצה וגם הילדים.

שום מחשבות גדולות שקוראים חשבון נפש.

היום יושב במשרד ובדוק תכניות, באמצע עושה הפסקות לשתות קפה, ויכול להרגיש שאין סיפוק מהחיים האלה, המושבה הזאת שכלום לא קורה, מזג אוויר של בוץ בחורף, ובקיץ חמסין. לגור בדירה המצחיקה אצל צירין (כן, מצחיקה, בית שימוש בחצר, מקלחת משותפת, והמטבח הקטנטן שם בקצה). לחסוך לא מצליחים, וגם את לא נהיית יותר צעירה עם כל יום שעובר. אף אחד לא נהייה יותר צעיר (תשיב לו), גם לא היפיפייה שלך. על זה יענה שמי שצעיר לא צריך להיות יותר צעיר. אז קח אותה ולכו כבר. הלוואי והיה כל כך פשוט. אני מכסה את הראש בשמיכה ומטפס להרים השחורים מונטנגרו. שם ידעו מה צריכים לעשות, לפוצץ את פסי הרכבת וכך להפריע לגרמנים לנצח. אני חושב שנחלקים לשלושה: אלה שכובשים (הרשעים), ואלה שנגדם (אנחנו), והרוב שקם בבוקר והולך לישון בערב עד שמת. הם הכי גרועים, אמר אבא, כי תופסים מקום יקר ומחסלים את כל האוכל. הם גם יצרני האוכל (אמר החייט מהחבורה שגרה בצריף הגדול), אבל אבא הסביר לו שבסוף יצטרכו לאכול זה את זה מרוב שיכסו את כל כדור הארץ (או לאכול ג'וקים ונמלים). אני אמרתי שעכשיו הכי חשוב לגמור את הגרמנים, אחר כך נראה. הילד צודק, אמרה האישה סלבה, אבל אימא הודיעה שהילד שלה, ולא תיתן להם לקחת בשום אופן. האיש שהשם שלו סנדלר (שגם כן מהחבורה שבצריף הגדול) אמר שבכל זאת לא מבין, הרי בסוף מתים כולם, כל מי שחי. כולם מתים ובכל זאת מתרבים, אמר אבא, יותר מתים ויותר מתרבים. אולי ניסע לקנדה, הציעה גברת סלבה, שם לפחות אין חמסינים. גם לא גברים, אמר אדון צירין (והתיז מים בצינור), וענתה שיש בכל מקום.

אימא לא אוהבת את הדיבורים שקוראת פילוסופיה. מתים גם החכמים, או כאלה שחושבים שחכמים (על פי הבדיחה על הקרחת). לפי דעתה החיים יכלו להיות בסדר אלמלא הגרמנים (והיפנים), וגם העסקנים מהמועצה שמבקשים שיצביעו להם בבחירות ואחר כך יורקים עלינו. היא אמרה יורקים, אבל התכוונה משתינים. עכשיו נכין את החומר (אמרתי), ונתארגן לרדת לעמק לפוצץ. דיברתי על הגרמנים הנאצים, התעקשה אימא, על היפנים לא יודעת.

את החומר מעמיסים בתרמילי גב, ורק להרחיק מהנפץ. בהתחלה השתמשו בפתיל ארוך שמדליקים כשכבר מתקרבת, משתדלים לחשב שייקרה בדיוק מתחת לקטר. הרעיון לשים דטונטור הוא שלי, גם יותר מדויק, גם פחות מסוכן לנו כי מספיקים להתרחק. אבא משבח, אבל טוען שעדיין נשארת הבעיה העיקרית: ניצחון ומה אז. תהיה מלחמה שנייה שגם בה מוכרחים לנצח, ועוד אחת ועוד.

ממש מזל.

דטונטור זה נפץ.

אנחנו מתגנבים לחצר של האיכר לקחת שעורה ותפוחי אדמה. הוא מנסה להתחמק, להגיד שריק המחסן, שיש לו חמישה ילדים, שאתמול באו מהמשלה ולקחו. אני אומר, תכוון את הרובה לראש שלו, כי אסור להתעכב. את השק אנו מרוקנים לתוך התרמילים ומהר מסתלקים. בטח כבר שלח את הילד להודיע לאויב, לכן בהליכה מהירה עד תחילת היער, ברגע שכבר בעלייה לא יצליחו לתפוס. השביל מתפתל בין עצי אורן וברושים. אם נכשלים מאבן, או מחליקים אל תוך הסבך, איש לא יפצה פה, ורק כשקרובים למחנה יכולים לעצור לתפוס נשימה. מהמטבח מגיעים קולות, אבל אי אפשר להבין את הדיבורים. הקול של אבא יותר חד ושל אימא כמו זמזום. בטח ממשיכים לריב, לא מתביישים מבעלי הבית.

עכשיו לספר לו על אביו, ואיך נעלם פתאום, נסע לנשום אוויר. אדון צירין שאל את אימא, תסלחי לי גברת עדנה, אבל כבר שבוע לא רואים אותו, אם קרה משהו לא טוב הלילה. לא רוצה לתחוב אף לעניינים שלכם הפרטיים, ורק מתוך ידידות. הנה גם אולגה הרגישה שמהו, ואמרה לו שבלתי אפשרי, משפחה כל כך נחמדה והיחסים היפים שביניכם.

אולגה זו גברת צירין.

אימא הביטה בו בסבלנות, ויכולתי לראות שלא תגיד מה שבתוך הראש שלה, ורק שהכל בסדר, ושבאמת לא צריכה שום עזרה. העיניים שלו עברו ממנה אלי, ואני נענעתי בראש שנכון מה שאמרה על שכר הדירה, ויכול להיות שקט בעניין הזה. את מעליבה אותי, נבהל אדון צירין, נשבע שלא עלה כלל במחשבתו.

כבר הייתי בן ארבע עשרה, ואפילו תינוק יכול היה להבחין שלא בסדר בהתנהגות. מביט בלי לראות, וכל הזמן מדבר שלא יתכן, לא יתכן. פתאום אומר שההסבר שכתבו, שכדי לתת שכר לצדיקים, ולהיפרע מהרשעים, כלל לא משכנע, ומוכרח להיות הסבר אחר. איפה כתבו, שאלה אימא, והתשובה, בספר קטן בשם פרקי אבות. לפעמים, מול חדשות מרגיזות במיוחד, היה תופס את הראש ולוחץ בשתי ידיו מהצדדים כמבקש לפצח, וממלמל שכבר לא די צלול אצלו השכל, ואין סיכויים להגיע לפתרון הקושיות כאן, במושבה הזאת, שבלי אוויר.

מרגיש שעוד מעט ייחנק.

אנשים מפרקים חבילות, אמרה אימא, חשבת, עשית, מרגיש שטעית, לא אחזיק אותך בכוח, אבל כך להמשיך אי אפשר.

דיברה בשקט, בלי להיזהר שמגיע לאוזני. אני לא מנוול, אמר אבא.

והייתה ההתפרצות ברחוב, הריצה כמו משוגע לכיוון כפר חנון, מתחילה בשאגה שמשכה את העיניים, והסיום בחדר הגדול, מתיישב על כיסא ונושם כמו קטר, רטוב מזיעה.

מה הפעם, שאלה אימא, מתאמצת להיראות שלא איכפת.

שוב העניין ההוא.

מתכוון למשהו שנהייה לא בסדר עם הזמנים. מין הרגשה. כאילו מישוהו משחק עם הקצב שלהם, מריץ בקצב מטורף ותכף יגיע לקצה, ואחר כך עוצר בפתאומיות. עומד. העולם עומד. איך יתכן שכבר השבעה עשר לחודש כשרק לפני כמה שעות עוד היינו תקועים בחודש הקודם. הסתכלי על אדון צירין, אינך רואה.

אימא נענעה בראש.

אני משתגע, אמר אבא.

כך נראה גם לי, הסכימה אימא, אתה משתגע או מעמיד פנים. איך אפשר לשנות את הקצב, הרי הכל על פי השמש, ההקפות שלה סיבוב ליום.

את מתכוונת לסיבובים שלנו, חייך אבא, או שלא שמעת שכבר הפכו את הסדר.

קופרניקוס, אמרתי.

מה.

הפך את הסדר. עמדתי ליד החלון והעיניים החוצה, לכן אולי חשבה ששם של מישוהו שעובר ברחוב.

נכון, אישר אבא.

אימא הציעה שיפסיק עם זה. תפסיק לשחק משוגע. אומרת לרופאים שרק הצגה, לא מאמינה למילה אחת. תנסו לברר אם בגלל הצפיפות, בגלל דודה רייצל שכאן אתנו יחד. בזמן שהוא כבר היינו רק ארבעה, אחרי שקברנו את סבתא רחל, ואפשר היה לראות שלא הכאיב לו המוות של אימא שלו, אבל הרגיזו. לפי הדברים שדיבר ליד הקבר וכולנו שתקנו. לא מצליח להבין לשם מה הייתה צריכה את זה (אמר), כל יום שחיה מאז נותק אתם הקשר. לא מבין את המשחק שלו (אמר), שכמו ילד שמשתעשע בקן נמלים, תוחב אצבע ומוחץ, ובכל פעם קרבן אחר. היינו צריכים להשיב מלחמה (איך), להראות לו שלא בידיים שלו.

אם היה אפשר לארגן התאבדות משותפת, כל האנשים יחד, היי לך, תסתדר בלעדינו.

ההוא זה אלוהים, והקשר שנותק זה עם שלושת הבנים של סבתא, האחים שלו, והמשפחות שלהם שהרגו הגרמנים (או הרוצחים הליטאים). סבתא הפסיקה לחפש, הייתה יושבת, נושמת בכבדות ושותקת. אבא אמר שמוטב היה לה אילו מתה.

הדוקטור פרידמן טען שלא עניין לרופא אלא לפסיכולוג, ולצערן אין כזה במושבה. לכן כדאי שתדברי עם דנקי, איפה עזרת המועצה, הרי עובד שלהם.

אולי הייתי צריך להסביר לה את האמת, להגיד שלא בגלל רייצל. איך אפשר לספר לה מה בראש שלו, שאוהב אישה אחרת. נער בן ארבע עשרה כבר יודע המון דברים, שאם תשמע לא תצליח להירדם עד הבוקר. למשל, מה שעושה בלילות איזידור מחברת החשמל לבת של ריקה סלומון, או לאן נעלמה הזקנה רובין ועד היום לא מצאו. דיבורים לא פותרים את הבעיות, אפילו להיפך, ומה בסוף, קם יום אחד ועשה, הסתלק. התפלאתי למצוא את אימא בבית כשחזרתי מבית הספר, דבר שלא קרה מאז הפטריות שקלקלו את הקיבה לכולנו שבוע שלם. היא שמה את המרק בצלחת והתיישבה מולי. אפשר היה לראות שרוצה לספר ורק מחכה שאתחיל לאכול. כבר בבוקר ארז קצת בגדים ומסרק וכלי רחצה והלך בלי להגיד שלום. היה שוכח את מברשת השיניים אילולא הזכירה לו. עכשיו רק לחכות בסבלנות, כי בטוח יחזור.

מכירה אותו יותר מדי טוב.

ידעתי שייסע להר לילימאני, מקום שכלל לא שמעה, סימן שלא באמת הכירה. זהו הר גבוה, סיפרתי, יותר מששת אלפים מטר, וכשגומרים לטפס, יורדים בשביל מסוכן וממשיכים עד לה- פאס.

אימא בכלל לא טובה בגיאוגרפיה, לא שמעה את השמות האלה, והייתי צריך להראות לה במפה ולהסביר שבגלל הפרפרים. יש בעולם הרים יותר גבוהים, למשל האוורסט, אבל שם אין יערות וציפורים ודרכים שפרצו האינדיאנים ומהר נסתמות בצמחייה. תמיד חלם להגיע לשם.

אף פעם לא סיפר לי, אמרה. יכולתי לראות שנעלבה.

עוד כשהייתי בן שש ובקושי הכרתי את האותיות. היינו מביטים במפות, והסביר לי את הצבעים, ואת ההבדל בין מפה שקוראים פיסית ומפה של מדינות. במפת מדינות לכל ארץ צבע, לא איכפת איזה, אבל שיהיה רק שלה, ואז העולם כמו שטיח צבעוני. במפה פיסית הצבע מראה את הצורה של האדמה ואת הגובה, ירוק נמוך, וחום גבוה. אבא אמר שפעם כולם רצו את השטחים הירוקים, כי ישרים וטובים לחקלאות, אבל היום יותר חשוב מה שבתוך האדמה, למשל נפט, או פחם. אם יש לך נפט אתה עשיר, אתה שם משאבה שכל הזמן עובדת, ממלאת חביות, ואוסף כסף מיליונים. זה לא צודק, אמר אבא, אבל יש הרבה דברים לא צודקים.

למשל איפה שנולדת.

אחד בארמון, וכולם משרתים אותו, נותנים כל מה שמבקש, כי יודעים שיהיה מלך. השני בסין, שרק עבודה בשדות עם מעדר, ולאסוף קוצים וענפים, לבשל על אש וכדי להתחמם. מזל שיש אלוהים, אמר אבא, דואג שימותו כולם, וכל מה שאספת נשאר, אי אפשר לקחת אתך. אבל בכל זאת לא אותו הדבר, התווכחתי, כי זה נהנה מהחיים, ולאחר, רק סבל. גם זה נשאר מאחור, ערימות של כלום שנמחקות, ומי יכול להזכיר שזיכרונות של הנאה שווים יותר מזיכרונות של סבל. דיבורים מבלבלים.

היו הוויכוחים עם אימא, מפני שטען שבכל זאת נחמה גדולה שהילד היהודי שירו לו בראש או חנקו בגזים, והרוצח שיצליח להתחמק ויחיה עד גיל תשעים, בסוף שום הבדל, שניהם עפר ואפר. איך יכול להגיד זאת, התרגזה אימא, הרי בינתיים זה מת וזה חי. אין בינתיים, ענה אבא, תזיז את הזמן קדימה וימות גם זה, תזיז אחורה, ויחיה גם ההוא. די עם השטויות האלה, או אולי תראה איך עושים את זה, וראו שמתעצבנת.

בלילה מתחת לשמיכה הייתי מנסה לעשות. קודם להזיז אחורה, לראות איך נפתחים הבורות וכולם יוצאים החוצה, מסתכלים מסביב מבולבלים, לא מבינים מה קורה. תתפזרו מהר, אני צועק להם, לפני שיספיקו הגרמנים ללכוד שוב. אישה אחת מבקשת שאולי אזיז עוד קצת, להחזיר לעיר וארשה, תודה, תודה. עכשיו היא מחבקת את ילדיה ומתרחקת במהירות. מה מתרחש כאן, צועק המפקד על החיילים, רוצו לאסוף את כולם. ואז אני מזיז בכיוון ההפוך, אבל רק לו. הפנים שלו מתקמטות והגב נכפף, וכבר שוכב במיטה, בקושי נושם, לא מסוגל להתנועע. האיש הצעיר שעל ידו מתחנן, רחמנות, כבר עדיף למות מלסבול את הכאבים האלה. ואני עונה שאין מילה כזאת, רחמנות, לא בגרמנית.

אבא הסביר לי את הסדר: קודם אלוהים ברא את העולם, את הצמחים ובעלי החיים, ואת בני האדם אחרונים. בהתחלה היו כמו כל החיות, אכלו פירות, צדו ונמלטו מחיות טרף, הולידו וגידלו ילדים. לפעמים אכלו את בני מינם ואפילו את הילדים של עצמם. אחר כך המציאו את הרחמים, כדי שיפסיקו

לבשל זה את זה (בשלב שכבר גילו את האש). מותר להרוג אפילו מישהו מהמשפחה, אבל לא לאכול אותו, והשם שנתנו, תרבות. אלוהים הסתכל עליהם ואמר, היה יותר טוב קודם, כי אם יש רחמים, יש גם סבל. אבל האנשים התעקשו שכך יותר טוב בעיניהם. הוא חייך ואמר, בסדר, עשו מה שאתם רוצים, אבל תדעו שהסוף יהיה רע. אני יותר לא מתערב.

יש פינות שעוד לא הגיעו עם התרבות שלהם, הסביר אבא, ואם תגלה ראשון, הצלחת. והדוגמה, לילימאני.

(אחר כך שמנו לב שאין רואים גם את האישה של אלעזרי. במקומה הגיעה אחת רזה, אחות שלו, להשגיח על הילדה טלי. אמרתי לאימא שאולי יצאה לחופש, אבל אימא לא ענתה, הביטה בי בחוסר סבלנות, מחכה שאשתוק, ואז הבנתי. בכל זאת חזרה אחרי כמה ימים, אבל לבד).

באירופה הגרמנים הרגו מיליונים, אבל לא אכלו אותם. קודם סתם ביריות, העמידו ליד בורות כדי שכשיפגע הכדור יפלו פנימה זה על זה, ומלמעלה כיסו בעפר. אחר כך ראו שלא מספיק הקצב, ומוכרחים בשיטות שכמו בית חרושת, לבנות מחנה השמדה באמצע, וברכבות לאסוף ולהביא את כולם, להכניס צפופים לתוך חדר בלי חלונות. ובבת אחת למלא בגז. עכשיו מה יעשו בגופות. היו כל מיני הצעות. לטחון ולהכניס לאוכל של התרנגולות והחזירים, או לבנות בית חרושת לסבון (יספיק סבון למאה שנה). היה אפילו מי שהציע להאכיל את השבויים ואת הפועלים שהכריחו לעבוד במפעלי הנשק ובמכרות. אלה תמיד רעבים ויאכלו אפילו את הילדים שלהם. בסוף עשו תנורים גדולים וסתם שרפו. אבריימל אמר שאולי הציעו לאיכרים לבוא לקחת את האפר ולפזר בשדות כדשן, אבל ראו שמפריע לקצב, כי כל הזמן הסתובבו עגלות וסוסים. לכן פשוט שפכו, או מילאו בורות ותעלות. לפעמים מצאו בערימות חתיכות קטנות של זהב.

משיניים שהיו שני זהב.

אלוהים כבר הסתלק לגמרי. יכול להיות שהלך לעשות כוכבים חדשים. אבא אמר שאולי הרג את עצמו בתור עונש.

אצלנו, קודם המבוגרים כמעט לא דיברו על זה, או רק בלחש. אם עשו מסיבה, למשל ברית מילה או בר מצווה, לפני הסיום היו מתאספים ושרים יחד את השיר העצוב מהרכבות. שיר שכולם הכירו בגלל המורה קירש שלימד בכל הכיתות.

אני מאמין, אני מאמין, אני מאמין, אני מאמין, אני מאמין

באמונה שלמה, באמונה שלמה

בביאת המשייח, בביאת המשיח אני מאמין

בביאת המשייח, בביאת המשיח אני מאמין.

גם מי שלא ידע את המילים זמזם בשקט, זימרה כמו יבבה, כמו בכי. אמרתי לאבא שאיך אפשר, אנשים לא מאמינים באלוהים ובכל זאת מאמינים במשיח. אפשר, ענה אבא, מסתבר שהכול אפשר. תשים אלף

אנשים בשמש הקופחת, להשיב מה עכשיו, אם יום או לילה, ותמיד יימצא האחד שילחץ על כפתור הטעות. אחר כך נגמרה המלחמה והתחילו החיפושים. היו רשימות בעיתון, אבל מוניה לרר טען שצריך ביתר מרץ, לאסוף מכל התושבים את השמות שמחפשים, ולנסוע לירושלים, איפה שהקימו משרד מיוחד לחיפוש קרובים. בדרך הזאת מצאנו את דודה רייצל.

מוניה לרר היה מחלקת התרבות. בעצמו ארגן את מסיבות יום ההולדת של המושבה, ואת חגיגות ט"ו בשבט שעשו אפילו בזמן המלחמה, אבל בלי ממתקים. היה לו גוף גדול ויד שמאל חתוכה עד המרפק. אמרו שבגלל רימון יד שהתפוצץ במסגרייה של ברין, והיו מוכרחים לקטוע בשקט, שלא יגיע לאנגלים. גם סיפרו שנשארו עוד רסיסים מברזל בגוף שלו שמכאיבים בייחוד בחורף. אז סידרו לו את התפקיד הזה במועצה, שקודם עשו אימא של דדי וגברת ברומברג בהתנדבות. היו שכעסו על הבזבוז, בייחוד הקווקזים, אבל דדי אמר שלפני שמשיעים ביקורת, יותר טוב שיתגייסו בעצמם. תיראו אותם, לא תורמים כלום למאמץ הביטחוני ורק לבוא בטענות. עכשיו שמוניה התחיל לטפל בחיפוש קרובים, עזב את כל הדברים האחרים ורק את זה. יודע שיש דעות שונות, אבל בעיניו אין פירוש יותר נכון לתרבות. קודם עבר את כל המשפחות שהגיעו מאירופה וכתב במחברת, אחר כך התחיל לנסוע לירושלים פעם בשבוע, לבדוק אם מצאו שם מישהו מאלה שברשימה.

עבודת קודש, הסביר דנקי לברוך מטוסוב שבא להתלונן.

על זה לא מתווכח, אבל לא תפקיד של המועצה.

דנקי הביט בו קצת באלכסון. אפשר היה לראות מה עובר לו בראש וכבר מגיע לקצה השפתיים: אתה, למה לא תלך הביתה ותתגלח, ובהזדמנות זו תזרוק לכביסה את הגופייה המטונפת. בכל זאת התאפק, שאל בסבלנות מי המחליט מה תפקידי המועצה.

קוראים לו מחלקת תרבות, טען מטוסוב.

דנקי נדנד בראש שנכון.

האנשים שעברו ברחוב ועצרו לשמוע, כבר הקיפו אותם במעגל, מחכים לראות איך יסתיים הויכוח, והיינו צריכים להידחק כדי לראות.

זה תרבות, שאל מטוסוב.

שוב יכולתי לראות מה עומד לדנקי בקצה השפתיים: לא הקפיצות הקווקזיות שלכם עם נפופי החרבות שקוראים פולקלור. אבל לא אמר, אולי כי פחד. בריון כמו מטוסוב יכול להחזיר באגרופ מרוב שירגיש נעלב. לכן רק הסביר שזו התרבות הדלה שלנו. הוא נפנף לקהל שהתאסף ליד מדרגות בית המועצה ופנה ללכת. בוא, קרא לי דדי, וסימנתי שרק רגע, לראות את היריקה של מטוסוב מרטיבה את המדרכה. הוא מרח אותה בסבלנות בסוליית הסנדל, מכריז, כולכם ראיתם. הייתה לו צמה קטנה מאחורי הראש, ושרוולים מגולגלים עד המרפק. פרצוף של פושע, אמר דדי כשכבר התרחקנו די, בטוח שלא יהודים הקווקזים האלה, ואם כן, אולי כוזרים.

היינו בדרך לצריף של משפחת אנגלברג שמעבר למשטרה. סימון אנגלברג מחלק המכתבים, היה איש קטן עם תיק גדול כמעט כמוהו, שצעד מבית לבית ותחב את דברי הדואר מתחת לדלתות או בסדק שמעל הידית. אבא התלוצץ שלא רק מכיר את כל התושבים, אלא אפילו את הסדקים בדלתות שלהם, ואיפה הכי

נוח להשחיל את המעטפות. כשחיפשו מישהו לבצע שליחות פנו ישר אליו כי ידעו שישמח לכל תוספת כסף. לכן כשחיפשו בית לילדה פרידה שאלו אותו ראשון, והסכים.

עכשיו הלכנו לצריף שלו, כי כך ביקשה המורה יוכבת בשיעור החינוך. כבר היינו באמצע כיתה ה', וכל הוועדות נבחרו (אני לא נבחרתי), גם גמרנו את השיחות על הנושא קהילה, ואיך היא פועלת. מושבה זו קהילה, וצריכים לארגן כל מיני דברים כדי שיהיה סדר. יוכבת שאלה איזה דברים, וטובי הצביעה ואמרה, חינוך. יוכבת נענעה בראש ורשמה בגיר. מה עוד. שוב הצביעה טובי ואמרה, איסוף הזבל. מהר התמלא הלוח במילים, וכשלא נשאר מקום שאלה יוכבת, מי דואג לכל אלה.

העיניים שלה הסתובבו לראות מי מצביע, ונעצרו בקצה הרחוק. נשמע את הדעה של משיח. משיח טען שבכלל לא הצביע.

אבל בטח יש לך דעה על זה. היא הצביעה על הלוח, וחזרה על השאלה מי דואג לכל אלה. תגיד אלוהים, לחש רוביק.

כמה ילדים צחקו, ומשיח אמר שמי שצחק מאלוהים, הסוף שלו, יימח שמו, וימות עוד השנה. ואז פלורה שגם כן קווקזית, התפרצה בלי לקבל רשות. היא אמרה שבשכונה שלהם אין את המילים האלה שכתבת על הלוח, תברואה וגינון, ואת העצים זרעו האנשים בעצמם מפירות של אזדרכת. ללמוד הם באים הנה ברגל, וגם למרפאה כשהולים. איש חולה שהולך בגשם יכול למות, אז כבר יותר טוב לו להישאר בבית. המורה ניסתה להפסיק אותה, כי מדברים רק כשמקבלים רשות, אבל פלורה המשיכה, שאולי באמת אלוהים, היחיד שדואג. עכשיו תצאי מהכיתה, קראה יוכבת, והצביעה על הדלת, הסתובבה אל הלוח ורשמה בפינה למעלה, דמוקרטיה.

פלורה צעדה החוצה בתנועות להרגיז, ומהדלת מכריזה שלא מתביישים במה שהם, בכל אופן, לא היא, ויצאה.

מונייה לרר תלה מודעה והסביר איך יודיע את תוצאות הבדיקות. יש בינתיים רק מעט מאוד תשובות, ועל רוב השמות שברשימה לא יודעים כלום. לכן בינתיים רק כמה בודדים, יוסל הירשברג בן שמחה ורוחל מקרקוב, ואליעזר פרידנרייך בן מרשה ופליקס מפוזנן. כך כל שבוע.

אחר כך ביקר בבית שלנו לברר על דודה רייצל. שם בירושלים כל מה שידועים, שממקום שקוראים אופאטוב, ושהייתה כל השנים ביער עם הפרטיזנים, ושנראית די זקנה להיות אחות של סבתא. אימא שאלה מה עם הבעל שלה, היה גם בעל ושלושה בנים. מונייה נענע בראש שרק היא, וקשה להוציא עוד פרטים כי בקושי מדברת. הוא עיין בניירות שלו והוסיף שיש לה שומה קטנה על לחי שמאל, קרוב לאף, ואימא הסבירה שאף פעם לא ראתה, ומי שכן, סבתא אסתר, כבר מתה. נמשך כמעט שנתיים עד שהגיעה בסוף לארץ, ואימא נסעה עם דודה חיה למקום ששמו שער העלייה. אבא הזהיר את אימא שאולי בכלל לא היא, וצריך להיזהר לכל ניפול בפה, לקחת אלינו מישהי זרה ולטפל בה. אנחנו לא ארגון חסד ולא קופת

חולים של ההסתדרות, די לו בסבתא רחל, האימא שלו. אלה שם הרי ישמחו להיפטר מכל אחד, ובייחוד מזקנה שהראש שלה כבר לא כל כך בסדר. תגידו להם שרוצים לראות, לנסות לשוחח, עד שנהיה בטוחים.

(מה פתאום אמר קופת חולים).

בערב כשחזרו, חשבתי שעוד יקבל התקפת לב, לראות את השלוש מתקרבות לבית, בתוספת איש זר. אבל אימא הסבירה שלא היו צריכים לשאול כלום, זו הביטה בחיה ותכף התנפלה בבכי, שאי אפשר היה להפריד. היא הביטה באבא בעיניים מצטערות, ועשתה תנועה בידיים עם הכפות פתוחות כלפי מעלה, מה יכולה לעשות, והוא אמר שמזל שלא נסעה עם אימא שלו, היה מתברר שבכלל מבלגרד. עכשיו תיכנסו הביתה, ותזמיני מהר את האחים שלך לקחת את דודתך החדשה, ולהחליט איך יהיה. בינתיים לחפש עוד מזרון, הרי לא תישן על הארץ.

ההורים של מוש הם מיוגוסלביה, מאזור מונטנגרו, שפירושו הר שחור. חצי הכפר שלהם הגיעו מהסביבה הזאת, תכף אחרי המלחמה. זה מקום קר, שמצמיח אנשים חסונים, ויותר אינו יודע. עודי מוכן ללמד אותו כמה דברים. ראשית, הנוף. עצים צפופים שצומחים כמעט בשכיבה, בגלל התלילות של הקרקע. לכן כשמטפסים, שמים את הרגל על תחתית הגזעים. כמו שלבים בסולם, וצריכים כמעט יומיים עד שמגיעים לחלק העליון. שנית, יש זאבים ממין מיוחד, שרק באזור הזה. הם גדולים וכבדים, הולכים רק לרוחב, ותמיד מימין לשמאל, הרגליים השמאליות שלהם הרבה יותר ארוכות מהימניות, ואם ינסו לצעוד משמאל לימין יפלו הצידה.

נראה לו שמוש לא הבין, והוא מחפש נקודה בקיר הוואדי שתהיה די תלולה, ובכל זאת לא ממש קיר. הוא נעמד על ארבע, רגל אחת כפופה בדרך והאחרת ישרה ונמשכת כלפי מטה במדרון. כך ממש עם הידיים, שהן הרי גלגול של רגליים קדמיות. ככל שתלול יותר, נדרש מאלה שפונות כלפי חוץ להיות ארוכות יותר. תיזהר, צועק מוש, תנועה בלתי זהירה ואתה בתהום.

עודי חוזר למקומו. עוד עליו להוסיף, שבדרך כלל האנשים לא גרים על ההר. הם מעבדים את השדות בעמק, או מלווים את הפרות למרעה. נדמה לו שמגדלים כרוב להחמיץ בחביות, וגם כרובית וסלק. למעלה מטפסים רק כשמחפשים מקלט, ואז בונים מיני מחסות בצורת תעלות רחבות, ומלמעלה קורות שתכף מתכסות בשלג, ולא תבחין אפילו אם תדרוך. מדי פעם הגברים מתגנבים למטה, לשים חומר נפץ מתחת מסילות ברזל ורכבות, או מוקשים נגד רכב. לפוצץ רכבת גרמנית זה מעשה חשוב, אפשר להגיד מעשה גבורה. פעם הכיר חבורת פליטים שאת כל שנות המלחמה עשו על ההר ההוא. היו יורדים בלילות לשים פצצות, לוקחים מהאיכרים אוכל וחוזרים. הגרמנים חיפשו אותם, הבטיחו פרסים למי שיסגיר, אבל עד למעלה לא העזו לטפס.

הוא מנסה להיזכר בשמות שלהם ולא מצליח. היו מומחים לעבודות נפחות, לעשות חפצים מברזל וגם לתקן נעליים, ואחרי שנה עזבו את המושבה. דיברו נגדם כל מיני טענות, שבכלל לא יהודים (סתם שקר,

בזה בטוח, אפילו הילד ששמו יזו), ושחיים בצורה לא כשרה, גברים ונשים, עד שאי אפשר לדעת מי אבא של מי. לילדה שלהם קראו אווה, ובבית הספר רצו לשנות לחווה, אבל לא הסכימה. ניסו לשנות גם את השמות של הבנים, איך אפשר לקרוא לילד בשם של ישו.

מהם שמע את הסיפורים על ההר השחור.

למשל היה סיפור, איך שרפו כנסייה מלאה אנשים. עוד לפני שהגיעו הגרמנים, או אולי כשכבר היו. ריכזו את המשפחות היהודיות שגרו אתם יחד בכפר, הובילו לבור עמוק, שהשם שלו מאורת השטן, וזרקו למטה. יותר משבוע אפשר היה לשמוע מהעומק החשוך בכיות ואנחות, עד שנשתרר שקט. אחרי זה, ראש הקבוצה שגם הכי חזק, ירד מההר, ושאל אם נשארו בכפר יהודים. הרגנו את כולם, התפארו האיכרים. אפילו את התינוקות, כן, אפילו את התינוקות. האיש שיבח אותם, אבל אמר שלא מאמין. הרי גרתם יחד מאות שנים, ובוודאי היו ידידותיות, ואפילו קשרי משפחה. גם אותם חיסלנו, הכריזו, אפילו בחורות שהסכימו להיטבל במים קדושים. הם הראו לו את התכשיטים שאספו מהגוף שלהן, לפני שהובילו לבור, וגם חתיכות אוזניים שנתלשו עם העגילים. בכוונה השאירו למזכרת. האיש נראה שבע רצון, ורק שאל אם לא שכחו להתפלל לאם הקדושה, ולשיר אווה מריה על הנקמה ברוצחים של בנה. איך יכולתם לשכוח, חטא נורא שכמו לירוק על הצלב. לכן תכף לאסוף את כולם לכנסייה, וגם את הכומר. וכשנכנסו ופתחו בשירה, שפך נפט והדליק.

מוש מקשיב, וכאילו מפקפק, זה מה שסיפרו.

כן.

איך יכול אדם אחד לשרוף כפר שלם.

כי צפופים בתוך בניין מעץ, ומקושט בוילונות. כל הקרשים ספוגים שמן שמורחים במיוחד לשמור מהרטיבות, לכן התלקחו בבת אחת.

מי סיפר לך.

הילדים הפליטים.

המצח של מוש עדיין נראה מקומט, היו מתפרצים ונמלטים, לפחות חלק.

אולי נעל מבחוץ את הדלת.

ומה היה אחר כך.

כשנגמרה המלחמה ירדו מההר, והלכו ברגל עד עיר הבירה. שם פגשו את השליחים שחיפשו ניצולים. כך הגיעו לארץ, למושבה. ואחרי שנה מת המנהיג שלהם, ראש הקבוצה, והחליטו לעזוב. רציתי ללכת איתם, סיפר עודי, אבל ההורים לא הסכימו, לא הרשו.

הוא התרום מהשק שעליו ישב, וניער את העפר. מתפורר השק הזה, ועוד מעט ייקרע לגמרי. מתחשק לו לעשות טיול קטן לצד השני, לראות איזה מין בני אדם, ואיך חיים שם. גיחה קצרה, רק כמה שעות, ואם לא יחזור תזעיק עזרה. לא, לא מרגיש שום פחד.

כשהיה ילד חשב שאולי הכי טוב למצוא מקלט בכפר חנון. גם שם בדואים, לכן חייבים לארח כל מי שבא. גיד להם שרוצה להצטרף, לגור אצלם ולעשות כל מה שיגידו. כך יצליח לשרוד את המלחמות, את

הגרמנים ואת הערבים. יחפש שם את ידידו הרועה שהגיע עם העדר למגרש שליד ביתם, והוא ייקח אותו תחת חסותו.

נוכל ללכת יחד, צוחק מוש, נשאיר פתק תכף נשוב. היה רוצה לשמוע עוד על הספורטאית ההיא, פרידה אנגלברג, אבל קודם נאכל משהו. עודי מציע שאולי ימרחו מציות בריבה, ואחר כך נכין תה. עליו להקדים ולספר על המשפחה שלה, האנגלברגים. כשפותחים קופסת ריבה, חובה לסיים עד הסוף, אי אפשר להשאיר, כי יתמלא נמלים. לא מבין איפה מתחבאות כל השנים, פתאום מריחות ובין רגע זורמות מכל כיוון. תעמיד את הקופסה בצלחת ותמלא במים, נראה אם יודעות לשחות.

דונמים של מחפורת ישנה שמתמלאת מי גשמים, זה מרכז המושבה שלנו. מכאן ענני יתושים כמעט עד חג השבועות, די זמן לצפרדעונים לטפס מהבוץ ברגליים שרק עכשיו צמחו, ובטרם נשר הזנב, להסתלק לפינות מקלט מוגנות יותר. ראשנים צריכים מים, אבל לצפרדעים די בצל ולחות, לפחות מעט, בתנאי שיש מזון. יתושים הם מזון. גם צפרדעים הם מזון, אבל לחסידות שעוצרות בדרך מאפריקה לשבדיה, ומוכרחות קצת לנוח ולמלא את הקיבה. עד החורף הבא יאפיר השדה בסדר קבוע, דגניים וגדילנים וברקנים ותפרחות לבנות של סוככיים שמתכנסות לאחוז בזרעים לבל יישמטו אל הקרקע הצחיחה ויסיימו בקיני נמלים. עדיין פה ושם כתם ירוק של ארכובית או טיון שמצליחים לשרוד ביובש, בתנאי שלא תפרוץ שריפה ותצבע בשחור גם אותם. בקיוסק של גרייצר יגידו ששריפות לא פורצות מעצמן, ועושים כדי לנקות את הלכלוך, ניירות ובקבוקים וסתם אשפה המתעופפת ברוח. בקבוקי בירה לא עפים, סתם נזרקים ממכונת חולפת וכך.

דרך קלה, יאשים גרייצר, במקום להביא פועלים שיינקו, מדליקים גפרור ונגמר. באחד הימים תתפוס האש גם את הקיוסק שלו ואת שדרת הדקלים. ועונים שלא, איך תעבור את הכביש, ובכלל נגד כיוון הרוח, אבל אם רוצה הוכחה לחברת הביטוח, עניין שלו, לא יתערבו.

בושה, תודיע גברת איצקוביץ, אם לא הגיע הזמן לעשות לסילוק המטרד.

כך בכל שנה, והתשובה של דנקי שסעיף מרכזי בתוכנית הפיתוח, הסירי דאגה מליבך ויכולה לישון בשקט. איך, קוצפת איצקוביץ, עם כל היתושים האלה שמזמזמים באוזניים, ומלבד זאת כבר עיפה מהבטחות. הרי כך בדיוק הכריז גם לפני שנה.

לפני ארבע שנים.

נכון, לכך התכוונה.

תראה את הטינופת, אמר אבא.

הייתי מביט ולא רואה. כלומר כן, קוצים וסמרטוטים, כאלה שבכל מקום, גם בחצר של צירין ובמגרש שביננו לבין חצר השוחט, גם בגבעת העתיקות. בגלל האדמה השחורה, אמרתי, שטובה רק לקוצים. אבל אבא נענע בראש, הכול מהאנשים, לא בני אדם, זבל.

אימא הסכימה שנכון, אבל כך בכול מקום, גם בשכונה בחיפה שעדיין גר אביה, גם בעיר הולדתה שהרבה יותר מפותחת, בתים של חמש קומות שמטפסים במדרגות אל דירות קטנות וצפופות, חדר או שניים כל אחת. להם היו שניים.

כך אמרת כשהיכרנו, התרגז אבא, ואני האמנתי לך.

אימא לא הבינה, שאלה מה אמרה.

שכל העולם כפרים סיניים.

אימא אף פעם לא הייתה בסין, אז איך. ולא מוכנה שיאשים אותה במשהו שכלל לא נכון, שיאשים בשקר. מזכירה לו שאפילו לא ביקשה שיתחתנו. אתה רצית, אמרת שלא אכפת הגיל. נכון ששמחה לצאת מהבית, אבל חלומות היו רק לך.

היה רעיון שלך לבוא לגור כאן.

כי חיפשו במועצה לבדוק תכניות.

יש לה תשובה לכל טענה, ומישהו שלא מכיר יחשוב שמנצחת. לכן כשאמרתי, השיבה שסתם דיבורים כל הוויכוחים האלה, ההתנצחויות. יודעת שלא יעזור.

אמת, אף פעם לא הייתי בטוח במה שמרגישה. נראו כמו קליפות של מחשבות על הפנים ובעיניים שלא הישירו מבט. כמו ריסוס עשן (אם הבנת את כוונתי). לכן אולי לא הסוג שאנחנו, חורף שהוא חורף וקיץ שהוא קיץ, חדים במיוחד במושבה הזאת. נראה שיש אנשים שיותר באמצע, סתם עוברים בלי להשאיר סימן, עובדים וישנים וקמים. אני חושב שהם הרוב, בעיקר הסינים. כשאמרתי את המחשבה הזאת, אבריימל הקשיב עם קמט במצח, בסוף העיר שקוראים גיפור לעשן הצהוב שעושים נגד מחלות צמחים. ריסוס זה התזת טיפות. על חלוקת האנשים מוכרח עוד לחשוב בשקט. הדעה שלי שהרוב לא מרגישים, על כל פנים לא באופן שאתה ואני, והדוגמה: אהבה. ראיתי שלא הבין.

למשל אחד שאוהב ללבוש בגד חדש, או לקטוף פירות חלמית כשעוד רכים, לא נשבר הלב מכאלה.

אבריימל נענע בראש, סימן שהבין. רציתי להוסיף שכך גם אימא שלי, אבל לא אמרתי.

למשל בבוקר, אומרת לי, מה זה החלומות האלה, מהר לצאת מהשמיכה. בעצמה ממהרת להתלבש, לרוץ לשירותים, להכין את ארוחת הבוקר, לסדר את המיטות. לא יודעת שלחלום, החלק הכי נעים. לא יודעת מה מפסידה. לכן שאלתי אם היו כשהייתה קטנה. מה. חלומות. לא זמן מתאים לפטופטים, ואל אבא שבבקשה יעזור לה עם המעצבן הזה. בסדר, אמר אבא, נשים לא חולמות, ועכשיו תקום.

אחר כך הייתי תסתכל בלי לשאול, וכשנעלם אבא הבנתי שכאן ההבדל, ולא אכפת אם זו אימא או השכנה סלבה ואפילו גברת צירין, ומה דודה רייצל לא יודע.

אימא היא מאלה שבאמצע, לא שוקעים במחשבות, סופגים חבטה וממהרים להתיישר, אנשי עמל. אני מאנשי העמל, טענה בגאווה, עוד כנערה, אפילו כילדה. וכל מיני שמות קדושים, בן אהרון, וברל רפטור. אפילו אז לא העזה לחלום, מה הייתה, נערת בית חרושת פשוטה, והם מנהיגי הדור. ענקים לעומתה.

כל הבחורות נדחקו סביבם, עשו עיניים, ובן אהרון יכול היה ליטול מכל הבא ליד, ובאמת בחר. לא, לא קינאה, מה טעם. כך סיפרה.

אחר כך בא אביך והתגלגלו הדברים כפי שהתגלגלו. את זה הרי יודע. אילו עדיין היה אבריימל, הייתי מסביר לו שלא יורד עמוק הסוג הזה של קשר, ומה זו בכלל משפחה. יותר כמו אצל החיות שמתרחקים כל אחד לדרכו, אפילו מגרשים את הגורים כשכבר גדלו ויכולים למצוא אוכל. יכול להגיד לו סתם, כאילו חי, כי חבר שמבין. מוש אחר לגמרי, לכן לו לא. (אולי לפרידה כי נוגע אליה, וגם נראית מקשיבה. אם מבינה, אי אפשר לדעת).

דיברו על ההיא שמהעיר צפת, ושראה אותה יורדת מאיזה טנדר, כשבא לפתוח את השער של תחנת אגד השכם בבוקר. אנגלברג לא איש שטוב בדיבורים, לכן הסתפק בלהביט איך יוצאת, כמעט נופלת, בעוד המכונית ממשיכה בנסיעה כשדלתה פתוחה ונעלמת בסיבוב. הוא חיכה שתגייד. בטוח שיש מה, ולמה החולצה שלה מבולגנת. הלוואי שיתהפך, אמרה הבחורה, איפה יש כאן ברז. אנגלברג מיהר לפתוח את השער, הוביל אותה לבית השימוש של הנשים, ומבחוץ הקשיב לקולות המים וליריקות. כשבסוף יצאה, הייתה רטובה בפנים ובצוואר, והחולצה כבר מכופתרת ואסופה פנימה, לתוך החצאית הארוכה שלובשות ילדות דתיות.

אין שם שום דבר שאפשר להתנגב, הסבירה. לכן הוליך אותה אל מחסן חומרי הבניין של צירין באזור המלאכה, שגם הבית שלו, עם מיטה ושולחן מארגז ירקות וקצת כלי מטבח, וכל הדרך לא דיברו. הוא התנצל על המגבת היחידה, זו מה שיש, ושמוכרח לרוץ להכין את שק הדואר שלוקחים באוטובוס לתל אביב. רק אל תשאירי את הדלת פתוחה. כשחזר התפלא למצוא שוכבת במיטה, שקועה בשינה. עכשיו העז להציץ בפניה. באור החלש שחדר מהכניסה הן נראו לבנות ורזות, מוקפות שיער כהה מפוזר כמו מסגרת. ילדה מסכנה, חשב, דואג מה יגיד לאדון צירין שהרשה לו להתגורר במחסן ללא תשלום, בתנאי שלא יעשה מהפכה. אולי כדאי להעיר.

אבל לא היה צורך כי התעוררה בעצמה, בזריזות זקפה עצמה והתיישרה מכווצת, מבקשת שלא יעשה לה. אני אצעק, הזהירה.

תמשיכי לישון, אמר, ואינך צריכה לפחד.

אדון צירין הקשיב לסיפור, ורק אמר שלא מקום מתאים למשפחה. אנחנו לא משפחה, נבהל אנגלברג, אפילו את שמה לא שאלתי. אז תשאל, צחק צירין, ותביא לה משהו לאכול, כי בטח רעבה. כך התחיל הסיפור. ואחרי כמה זמן יעצה לו גברת צירין שילכו לרב. בחור ובחורה חיים יחד כמעט שלושה חודשים בלי חופה וקידושין, ואנשים מדברים. יכולים לעשות מה שרוצים, להמשיך לחיות בחטא, אבל לא ברכוש שלה. (אמרה רכוש, לא מחסן).

עודי ציטט את אמו, שכינתה את גברת צירין, טיפוס עליז, הלוואי כולם כמוה, ואז היה העולם נעים יותר. ארבעה ילדים גידלה, וכשבגרו ופרחו איש איש לעולמו, חיפשה עיסוק מעניין ומועיל, ומצאה אותו במטבח חדר האוכל שפתחו לזקנים עניים בשכונה למטה. ובעניין הבחורה של אנגלברג מוכנה להתנדב לדבר איתה, אם אינו מתנגד.

היו בעיות עם הרב. אחת זרה שאף אחד לא מכיר, ואיך להיות בטוחים שיהודייה, ושכלל רווקה. פתאום יופיע משהו ויבקש את אשתו. גם צריכים חתימות של שני עדים, ולא, אמר לגברת צירין, אותך לא יכול לקבל כי אישה. אותי תקבל, שאל צירין, תכף יארגן עוד עשרה.

אחר כך שכרו חדר אצל פיין, ומהר נולד בן ראשון ואחריו שני, ופיין אמר שאי אפשר כל כך הרבה נפשות בחדר אחד, עם שירותים משותפים ושימוש במטבח. לא מסוגלת להמשיך בתנאים האלה המשפחה שלו. מי המשפחה, הוא והמטפלת התימנייה עם הילדון שלה. לכן שכרו את הבית ליד הכביש לבית החולים שעמד ריק המון שנים, עם חלונות שבורים וזבל.

אנשים המשיכו לדבר גם אחר כך, ובעיקר כששמו אצלם את הפליטה פרידה. התלחשו שלא מקום מתאים לילדה שכבר עברה בוודאי לא מעט הטרדות. אחרת איך תסביר את ההסכמה של האיכרים בכפר ההוא לתת מקלט. סוטים מצויים בכל מקום ובוודאי בגיהנום הזה שקוראים פולין. אם החבר שוורץ התגלה כמנוול, צריך למצוא בית נורמאלי שבו האישה היא עקרת בית, מטפלת בילדיה, ולא מתרוצצת כל הזמן ממקום עבודה אחד לשני, וכבר הביאה לעולם חמישה שלא דומים זה לזה, ועוד פחות לאבא שלהם. כך סיפרה השכנה אלעזרי אימא. למה שלא תציעי את עצמך, שאלה אימא, וזו הסבירה שבקרוב יעזבו ויעברו לגור בקנדה. לא בשבילה החיים פה והמקום הזה שעוד מעט תשתולל בו מלחמה חדשה. כבר הציעו לאדון אלעזרי משרה בקהילה היהודית, בשכר כפול ממה שכאן. תארי לך. חיים רק פעם אחת לצערה.

מתים גם בקנדה, אמרה אימא, אבל ראיתי ששמחה. גם את המחשבה שאם ייסעו, תניח לאבא. הרי לא ייסע בעקבותיה. קנדה צבועה במפות בוורוד, והיא גדולה אפילו יותר מארצות הברית. קר שם מאוד כי מתקרבים לקוטב ולא צפוף.

עודי הסביר שבזכות הרעיון של רבקה, לעבור לשירים שמתאימים לריצה, ולמחוא כפיים לפי הקצב. אני עומדת במעגל ומביטה סביבי, ושימי ידך בידי. שירי ריקודים. אחר כך תתפאר שגילתה למיני וונדרוב, אמרה לו שיכולה לרוץ אפילו יום שלם הילדה הזאת, וכדאי לשים לב. וונדרוב הוא רכז הספורט, וכל הזמן מחפש כישרונות צעירים. אם רוצים שיתייחסו בכבוד למושבה שלנו, שבכלל יכירו אותה בעולם, רק דרך הצטיינות בספורט. אילו היה לו תקציב, היה עושה בחינות לכל ילד בגיל חמש, לא איכפת אם

דתי או חילוני, או אפילו קווקאזי, ואת הטובים, קבוצה מיוחדת שתתאמן בכל יום. כשמתחילים בזמן יש סיכויים, הסביר וונדרוב, ויותר מאוחר כבר הולך לאיבוד חלק מהפוטנציאל.

את זה, כשהיה אצלם בשבת, הזמינו לצהריים.

וונדרוב הוא בהמה גסה עם ידיים ארוכות, אמר גידי, ולפרידה אפילו אין הורים שישמרו.

לא יודע אם מצאו תקציב. בכל זאת התחילו לראות אותה רצה במגרש הכדורגל, עושה סיבובים במשך שעות, והוא על כיסא באמצע, עם שעון סטופר, צועק, קדימה, קדימה, תרימי את הטוסיק החמוד שלך. רבקה הסבירה שתקציב זה פשוט כסף, ופוטנציאל זה משהו שבתוך הגוף שלך ולא רואים בעיניים. אפשר להתפרסם לא רק דרך הספורט, למשל בפיסיקה, אבל אף מורה מתאים לא מצאו.

יש אנשים שמתאימים למלחמה, ויש שבכלל לא. למשל אחד עם בטן גדולה שקוראים כרס, לא די זריז להתנפל על האויב. או למשל לזרוק רימון, שצריך שרירים, ולכופף את הברך, יד אחת קדימה והשנייה מעל הראש משחררת בתנופה חזקה (התאמנו עם אבנים). גם הסכנה להיפגע מכדורים כשהגוף גבוה ורחב. מטרה גדולה, אמר גידי, שהרבה יותר קל לאויב לכוון ולקלוע. את זה כשלמדנו על דוד וגוליית, ויוכבת ביקשה אם יש מי שרוצה להדגים איך ירה לו ישר במצח. ברוגטקה, אמר רובי. אבל דדי התווכח שבלתי אפשרי, כי את הגומי הביאו מאמריקה הרבה יותר מאוחר. לוקחים חתיכת עור שמחוברת לשני חבלים, שמים את האבן ומסובבים במהירות. צריך לדעת לשחרר בשנייה המדויקת, הסביר דדי, כדי שתעוף בכיוון הנכון. אולי בזמן שרעה את העדר, ומתוך שעמום כל הזמן התאמן בקליעה למטרה. בכל זאת מזל גדול, זו דעתו.

אבא חייל בינוני, לא גדול מדי ולא קטן. לא צריכה גיבורים, אמרה אימא, ויותר חשוב לחזור בשלום. אחד שמצטיין, זוחל לעמדות האויב וזורק רימון פנימה, אחר כך ישבחו בהלוויה את האומץ, ואיך המשיך לירות בסטן כשכבר פצוע בכתף ובבטן. יהיה מופת לכולנו, הכריז דנקי, ויכול לסמוך עלינו שלא נזניח את משפחתו היקרה, את האישה והילדים. כך בבית הקברות, בזמן ההפוגה, וסוניה פרל בכתה וחיבקה את התינוק שלהם. עם שלושה יתומים, אמרה אימא, תענוג שלא מאחלת לאף אחת, ועל הכבוד מוותרת. נהרגים גם סתם חיילים, אמר אבא, אפילו בלי להילחם בגבורה, סתם בתאונות או מרסיס של רימון שאתה בעצמך זרקת. בשביל המשפחה כלל לא משנה איך נהרגת, ונדמה לו שגם למת עצמו, זאת אומרת אחרי שכבר מת. אני אמרתי שאם כבר למות, יותר טוב בגבורה, ואבא הביט בי, שתק, אבל ראיתי שחושב: ילד.

בהתחלה היו רק זריקות אבנים, שגם כן לא נעים אבל מילא. הנהג רוטמן מצא דרך לעקוף את חנון מהשדות. אבל אז הם באו בצעקות שתחבורה ציבורית, ואי אפשר להעניש כפר שלם בגלל כמה פרחחים. האלה מחנון הלכו לבית המשפט ודרשו להטיל עונש על רוטמן שעושה מה שמתחשק לו, והוא הסביר לשופט שבכלל לא עולים שם נוסעים, מה יש להם לחפש בחיפה, וכל הרעש רק כדי שיוכלו לפגוע באוטובוס. אבן יכולה להיות מסוכנת כמו ירייה מרובה, והדוגמה, בלה גרזון, שמהחלון ישר לתוך

הפרצוף, ובקושי הצילו את העין. בכל זאת הפסיד במשפט וקיבל לשלם קנס עשרים לירות. לוסטיג אמר שבטח יהודי השופט הזה. אלה הכי גרועים. אחד שחי בתל אביב, מה איכפת לו מה שקורה כאן. צריך שייפגע הבן שלו, אז אולי ילמד לקח.

אולי לא התכוון ברצינות, אבל רובי דווקא כן. הזדמנות לעשות משהו לאומי שמתאים לגיל שלנו, הרפתקה כמו בספרים. לארגן שלושה שיסתתרו ליד בית השופט, עם אבנים מוכנות בידיים, וכשיופיע הילד, לכוון לראש וביחד, אחת ושתיים ותכף להימלט. לעולם לא יגלו מי עשה. איך נגיע לתל אביב.

עם האוטובוס של רוטמן. הרי עושים בשבילו.

דווקא רוטמן לא התלהב. רק זה הוא חסר, להסתבך עם המשטרה. אם לא מבינים שעלולים לחשוך בו, יעצרו לחקירה, וגם אם בסופו של דבר לא יצליחו להוכיח, בכל זאת יבלה שלושה ימים במעצר בחברת גנבים ופושעים. ומלבד זאת איך ימצאו את הכתובת, ואם בכלל יש לו ילד. תארו לעצמכם שייפגע בן של שכנים. רובי ניסה להתווכח, רק התחלנו לבדוק, והגענו אליך ראשון כי יודעים שיכולים לסמוך ולקבל עצות. אתה הרי מכיר את העיר יותר טוב מכולם. אז הנה עצה, אמר רוטמן, לעסוק במה שמתאים לגיל שלכם, לימודים וכדורגל ובעיקר ילדות במכנסי התעמלות. היה חוזר בשמחה להיות בגילנו.

עד שנרצח יוסופוב, וכולם אמרו, מה הפלא. ללכת לעשות עסקים דווקא שם, לחפש מציאות. כי צריך פרנסה, הצטדק משיח, לתת אוכל לילדים שלו. הרי כל השנים קונה אצלם את הירקות. אבל הזהירו, טען רובי, ואלה ממשיכים, בטוחים שיותר חכמים מכולם. איך הזהירו, שאל משיח, לא שמעתי שום אזהרה. לא צריכים לשמוע, ענה רובי, רק לקרוא מודעות. איזה רעיון, צחק דדי, לקרוא, ועוד בעברית. היה צריך לשלוח מכונית משטרה כדי להוציא את הגופה, ורובי סיפר שחתוכה לגמרי בבטן ובצוואר, וקברו עטופה בשמיכה, שלא יראו את סימני ההתעללות, אפילו לא רחצו. חיות אדם, אמרה המורה, מברכים בשלום, לוחצים ידיים, אפילו נשיקות על הלחי, מנהג שלא יודעת מהיכן הגיע, ובוודאי לא מעט ספלי קפה ששותים יחד כאן ושם. תרבות של שקר, הודיעה יוכבת, תרבות של צביעות. טובי אמרה שבגלל ההסתה, שומעים דרשות במסגד, וכל מיני הבטחות למי שייגיע לגן עדן, אז לא פלא.

גם גנבו את הארנק שלו, גילה רובי.

עכשיו הפסיקו גם הנשים מהצריף הגדול, אימא של אבריימל, והאישה של איצקו, פלורה. אבריימל סיפר שבאו אליהם מהמועצה, אמרו דברי אזהרה. לאישה הרבה יותר מסוכן כי אונסים לפני שהורגים, חובה מהספר הקדוש שלהם, וכשמתה חותכים את השדיים (או לפני שמתה). אימו שאלה ממה יתפרנסו, כי גם במריטת עופות נגמרה העבודה, והבטיחו לעזור. הוא היה עצוב, ואחרי שבועיים או שלושה היינו צריכים לקבור גם אותו, אחרי שנחנק בתוך המנהרה הסודית שחפרנו.

כבר פחדתי לחלום על מקלט אצלם בכפר, ללבוש בגדים שבכלל לא מכבסים, לצאת בבוקר עם העיזים למרעה, ולאכול מקערת האורז שמעבירים מיד ליד בישיבה במעגל על השטיח. כשמגיעה הקערה לוקחים חופן, מגלגלים בצורת כדור ולועסים. יוסוף (זה החבר שלי) מציע שאתחתן עם אחותו, וכך אהיה חלק מהמשפחה. אבא שלהם מחבב אותי, אוהב לשמוע סיפורים על העולם, על יערות גשם והרים שמכוסים

שלג. על בעלי חיים חיידיקים שאי אפשר לראות בעיניים מרוב שקטנים, ורק במיקרוסקופ. אבו יוסוף לא באמת מאמין. אם אי אפשר לראות, סימן ששקר. גם את הרוח אי אפשר לראות, בכל זאת קיימת. כי מנדנדת את העצים, מעיפה חול ועלים. יכולה להפיל אפילו אוהל.

גם את מה שעושים החיידקים, את המחלות.

לכן מוטב לא לספר על היותר קטנים שקוראים וירוסים, שאותם אפילו במיקרוסקופ. גם על הכוכבים שנראים כמו נקודות ואפשר לחשוב שקישוטים קטנטנים. נהידה (זו אחותו) לא מאמינה שהעולם בצורת כדור, ושארם נחפור לעומק נגיע לאוסטרליה. היא יודעת להעביר אצבע בתוך האש ולא נשרפת. צריך במהירות, הנה. מי שנהייה ערבי כבר מפסיק להיות יהודי, זאת אומרת בוגד, ומגיע לו כדור בראש. דדי הזהיר מהקווקזים שאי אפשר לסמוך על הנאמנות, בעד כסף ימכרו את אימא שלהם. בבית הספר היינו מצטופפים בהפסקות לשמוע ממנו מה קורה, על הוויכוחים במועצה, איך להכריח את האיכרים להביא את התוצרת החקלאית למחסנים שלנו, שיהיה מה לחלק אוכל לתושבים. הכי חשובה השעורה שנשמרת בשקים שנים, וכשצריך, טוחנים לקמח או סתם להשרות במים עד שמתרככת ואפשר ללעוס. מאיפרמן דרשו להשאיר את התירס שיתייבשו הקלחים, כי כשמורידים טריים אי אפשר לשמור. רעיון יפה, הסכים אייפרמן, בתנאי שתשלמו כמה שעולה תוצרת טרייה ותוספת ההוצאות על חשבונכם, המים והריסוסים. בושא וחרפה, אמר דנקי, בחוץ אנשים נהרגים וזה עומד אתנו על המקח. בסוף לא היו צריכים, כי נשרף הכל.

אמרו שמעשה ידיו של הפועל ההוא, בגלל שכעס על הפיטורין. אחד שכמו בן בית, אוכלים ושותים ביחד, אז הנה. דדי אמר ששטויות הדיבורים האלה. בטוח שעשתה הקבוצה של הלל שקולניק, שקוראים מחתרת מצדה. בעצמך שטויות, התרגז רובי, הרי היה שדה שלנו, של היהודים. כדי שההם מכפר חנון לא יוכלו להתגנב, הסביר דדי, לצעוד כפופים בין השורות, וכשקרובים, להתנפל במפתיע. רובי השמיע שאגה שכמו צחוק, כי לא הגיוני. קודם אוספים את היבול, אחר כך בבקשה, תשרפו. אבל דדי התעקש שלא סתם המציא, יודע על מה מדבר. כך המצב מפני שאצלנו כל אחד עושה מה שמתחשק לו, זה הולך לקנות אצלם ירקות, אחר הבריח בלילה אוטו משא מלא קמח לחיפה, ועל הבנוזין לא רוצה לדבר. מפטטים בהנהלה, רושמים החלטות, ובשטח אין יד מכוונת. מילא בזמנים רגילים, אבל כשזה בתקופת מלחמה, יביא סוף על כולנו.

לא שמעתי מה שאמרת על הבנוזין, דרש רובי. משפחת ינסין הייתה הכי עשירה, והחזיקה גם בתחנת דלק בכניסה למושבה. דדי הציע שישאל את אבא שלו שיודע הכי טוב.

תגיד אתה, רוצים לשמוע.

כולם התעוררו. רובי היה הכי חזק בכיתה, גם הכי פרוע. בכל פעם שהרביץ לילד, היה המנהל היימן מזהיר שיישלח מכתב להורים שלו, אבל ידענו שלא שולח. גם דיברו על מיכל נפט, יותר גדול מחבית, שהעמיסו האנגלים והעבירו לכפר חנון. בעצמם מפחדים לבוא לקנות, ואת האוכל בכל זאת צריכים לבשל. הצחיק ההסבר הזה. ממתי משתמשים הערבים בפרימוסים ובפתילות. צריכים את הנפט לדברים

אחרים מסוכנים שעושים נגדנו. את זה כתבו באחד הלילות בזפת על המחסן של תחנת הדלק, והוסיפו, ימותו הבוגדים ראו הוזהרתם.

ידעו שעבודה של הלל שקולניק, שכבר קודם לכלך בכתובת שחורה את בניין המועצה. גם אז עשה בלילה, שלא יוכלו להוכיח שהוא. גם התפלאו איך הצליח לטפס לכזה גובה, ממש בקצה הקיר, מעל השלט. כך יצאו שתי שורות: למעלה, אנגלים הביתה, ומתחת, מועצה מקומית. צרוף שכמו חתימה. בהתחלה לא חשדו שהוא, כי קודם לא שמעו עליו בכלל. עכשיו נזכרו בהפגנה שארגן נגד יום ההולדת של מלך אנגליה, זאת אומרת נגד החופש שהכריזו במשרדים ובבתי הספר. יש לנו די חגים משלנו, מהתורה ומההיסטוריה, והאנגלים יותר טוב שילכו לחגוג למלך שלהם אצלם בבית. עם שאין לו חגים אמיתיים, סימן שהעבר שלו עלוב, ומוכרח להמציא כל מיני תאריכים, כדי שבכל זאת ירגישו שהוא עם.

כך נאם לקווקאזים שהתאספו בחצר המועצה ושרו דוד מלך ישראל חי.

סיפרו שמאוד קיצוני, לא מקשיב ורק צועק בדם ואש יהודה תקום. קיצוניים תמיד צועקים. בבית מכין בקבוקי תבערה מלאים בנזין עם פתיל מיוחד, להדליק ולזרוק כמו פצצה. את דנקי הרגילו הכתובות, ממש הוציאו מהכלים. אף פעם לא מצליחים למחוק את הלכלוך שנשאר, וכמה שתשפשף עם מברשות, עם סמרטוטים, עם חומרים לניקוי, לא יעזור ויישאר כתם. קל להגיד לסייד מחדש, מבקש לדעת על חשבון מי. דנקי הוא שהלשין על שקולניק לאנגלים, גילה להם איפה גר, ומה ימצאו אם יעשו חיפוש פתע. אבל הבקבוקים היחידים שמצאו היו ריקים, ורק אחד מלא עד החצי במים.

מים מהברז, הסביר שקולניק, בבקשה להריח.

דנקי סיפר שכמעט הרביץ בו באלה (לא דנקי, הקצין השוטר). מקפץ מולו ותוחב לו את הבקבוק לחוטם, וצריך להרים את היד כי נמוך, מגיע בקושי עד הכתפיים. להודות שמוזר, כי הרי היו לפחות מאה בקבוקי תבערה, עומדים בשורות, והפתילים מגולגלים סביבם.

סימן שהספיק להחביא, סימן שלא פרש בודד.

(זה להגיד שלא לבד).

הקצין שאל למה שם מים בבקבוק, אם סתם מי ברז, ושקולניק השיב שלפעמים צמא בלילה, ומתעצל לצאת מהמיטה. אי אפשר היה לא להבחין בכתמים השחורים על הידיים שלו.

דיו, הסביר, יש לו עט שטפטף והיה מוכרח לזרוק.

השוטרים לקחו אותו, אבל שחררו אחרי שלושה ימים מחוסר הוכחות.

דדי סיפר שהפכו אצלו את פח האשפה ולא מצאו שום עט. גם אמר שבחלקת התירס נשארו רק קלחים שחורים, זרוקים על האדמה. כדאי לאסוף כי בתקופות מחסור שמחים גם על כאלה.

מלחמות זה כדי שיחשבו שלא סתם נמלים, רובוטים עם מוח קטנטן שיודע להגיב אם (למשל) מריח אוכל, או נתקל בסכנה ופונה לברוח. אלה כל הזמן עסוקות לעשות מה שצריך בשביל המלכה שלהן, זאת אומרת לדאוג למזון ולהציל את הזחלים מסכנות. מדהים לראות איך מתחילות להתרוצץ כשנהרס הקן

(הסביר המנהל היימן, כדאי שתנסו). אנחנו יותר מתקדמים, עם עקרונות ומטרות, יותר ברמה של אלוהים כי בצלמו ובדמותו, כך נאם היימן. ואבא שאל מה פתאום דיבר, הרי שום תאריך חשוב או אירוע. אספו באולם, הסברתי, את כל בית הספר, וכשגמר לדבר חזרנו לכיתות.

ראו עליו שלא הבין. סתם כך התכנסתם באמצע היום. והסברתי שלא התכנסנו, ישבנו על הארץ, כיתה מאחורי כיתה לפי הגודל והקשבנו.

זה נקרא כנס, אמר אבא, ורק לא מבין למה. אולי סתם התחשק לו לדבר, ומאימתי נהייה זה מומחה לחרקים.

היימן אמר ששבע קרבות העם שלנו, עוד במדבר עם עמלק, ואחר כך כיבוש הארץ, והמלחמות עם הערבים והיוונים. כל חזיה מנסה לתקוף את מי שחלש ממנה, ולברוח ממי שיותר חזק. אחד רוצה לטרוף, והאחר, לא להיטרף. כך גם האנשים, הערבים רוצים לטרוף אותנו.

לא כדי לאכול, לזרוק לים.

מי שיותר חזק ינסה להרוג את השני, אמר המנהל היימן, ואבא התפלא שלא הסביר את האידאולוגיות. יש מלחמת אידיאולוגיות, אנחנו יהודים והם מוסלמים. מה שהזכיר לי שדווקא כן הסביר, אבל בלי המילה הארוכה הזאת. יש הרבה עמים בעולם, וגם אנחנו, אבל לא סתם עם אלא מיוחד שהתפקיד שלו להביא את האמונה באלוהים. כבר הצלחנו עם הנוצרים ואחר כך עם הערבים. כל דת קלקלה קצת, אבל לא את העיקר. עכשיו חזרנו ארצה, לציון וירושלים, ותהיה מלחמה, זה ברור. לפני שהתפזרנו שרנו נבנה ארצנו ויצאנו מהאולם, לפי הכיתות, אבל בסדר הפוך. את ההמנון לא שרנו.

להרוג את האחרים הכופרים זה העיקר אצלם, הסביר היימן. מאחורי הכותונת ראו לו את הבטן הענקית.

אבא הקשיב בלי להפריע, בסוף שאל למה בסדר הפוך. כי מי שנכנס אחרון יותר קרוב לדלת.

אחרון נכנס, ראשון יוצא, כך הפתגם.

בעצמו ג'וק גדול ושמן, אמר אבא. אימא ביקשה שלא ידבר כך, לא באוזני הילד, אבל לא שם לב. עכשיו תקשיב, אמר, הביט באימא שיכולה לעבור לחדר (כי עוד ישבנו במטבח, אחרי ארוחת הערב), אני כבר אוריד מהשולחן וארחץ כלים. תודה, אמרה אימא, אבל רוצה לשמוע.

יש לאבא מין תנועה בעין כמו רעידה, שלא שבע רצון. רוצה להסביר לי איך העולם שלנו, אבל בלי שמישהי תתווכח אתו. בתור התחלה דווקא הדוגמה של הנמלים, בוקעות מהביצים להיות פועלות, מיליארד מכוונות קטנות מאותו פס יצור, זאת אומרת הכול צפוי. לא יודע כמה חיה נמלה, וחלק מתות בתאונות או נטרפות על ידי זחלי ארינמל ודובי נמלים. אבל כל עוד בריאות, עושות את המוטל עליהן בלי וויכוחים. המוח שלנו יותר גדול (- כי אכלנו מעץ הדעת. - אולי, אמר אבא. - כך אמרה המורה יוכבת. - אז אמרה, אמר אבא, במקום להעיר, מוטב שתקשיב), לכן לא סתם כמו אנשים קדמונים אלא מנסים להשיג מטרות. למשל בית, למשל מקצוע מכובד או תפקיד חשוב. דברים שהשם שלהם: הישגים. אם יש הישגים, יש מלחמות. ונענעתי בראש בהסכמה. זאת אומרת, שקר אחד מושך את השני. עכשיו לא נענעתי כי לא הבנתי. הו, אמר אבא. (אימא העירה שגם לאדם הקדמון היו מטרות).

הדעה שלו שכמו בגדי המלך בסיפור המצחיק ההוא. בעצם אין כלום, אבל הטיפשים בטוחים שיש, וכדי להוכיח, כותבים ספרי היסטוריה. תבחר לדוגמה דמות מפורסמת (ועושה אלי תנועה שאבחר), את משה

רבינו או דוד המלך, בסדר, משה. לקרוא איך הוביל את העם ארבעים שנה, וכשהגיע הרגע הגדול, לא נכנס לארץ.

(למה אתה מציק לילד, התערבה אימא).

מה כתוב, שאל אבא, עונש מאלוהים, אבל זה הסבר טיפשי, הסיבה האמתית שפחד, לך תדע מה יקרה כשיכנסו פנימה. הרי לא עם אלא אוסף שבטים וערב רב, שבקרב הראשון יתפזרו איש לנפשו ומוטב לא להעמיד בניסיון. לכן העדיף להמשיך במדבר ונאלצו לחסל שלא יפריע. את מי. את משה, עליו אנחנו מדברים, ולא ברור מה עשו בגופה, אין קבר.

אימא שאלה למה מבלבל את המוח של הילד. כדי שיבין כמה חסר תכלית הכול. אני מבינה שממני התייאשת, אמרה אימא, פעם ניסית להסביר לי. אבא אמר שניסה יותר מפעם, אבל לא רצתה להקשיב, אולי לא מסוגלת. אימא נענעה בראשה ולא אמרה. (לחזור על הטעות שלו, לנסות להסביר לפרידה).

במושב של מוש כולם היו מגויסים, אפילו בני חמישים, אפילו בחורות. היה מאוד מתוח, ובכלל לא הלכו לבית הספר. ילדים מילאו שקי חול, עזרו לחפור שוחות בקצה המגרשים, ושומרים סירו מסביב ביום ובלילה. נערים מגיל שש עשרה למדו להפעיל נשק ושובצו בתורנויות שמירה כמו בוגרים. אחר כך יצאו לתקוף את הכפר טירה, והסתבכו בגדרות הצברים, לא מצאו את המעבר. הערבים התכוננו להתקפה הזאת, שמו מארבים, ושלנו לא הספיקו להשיב אש. מי שלא נפגע נמלט, והייתה ערבוביה נוראה. שישה נפלו בקרב הכושל הזה, וכשיצאו לחפש את הגופות, הצליחו למצוא רק שלושה. היה הרבה כעס, גם בושא, כי לפי הפגיעות נראה ששכבו פצועים הרבה שעות, ומתו מאיבוד דם. האשימו שהתקפה בלי תכנון, בלי שכל. הולכים ישר באור יום, לא בודקים את המצב בצד השני, אם יש שמירה, ואולי כדאי לבוא מאחור, להפתיע. כך נפלו לתוך המלכודת ונהרגו כמו טיפשים. במשך שנים ניסו לברר שוב ושוב מה קרה לשלושת הנעדרים, לאן נעלמו הגופות, ולא הצליחו לקבל שום תשובה מספקת. אנשים אמרו, די, עברו עשר שנים, עשרים שנה, מה יעזור אם ימצאו עצמות באיזה בור. הרי ברור שלא נשארו בחיים. טענות הגיוניות שכידוע לא משכנעות את ההורים, לא מרגיעות. למי ברור שמתו, למי שלא נוגע אליו. אולי איבדו את הזיכרון, תעו בדרכים, בוואדיות, והגיעו למקום כלשהו. מכירים כאלה סיפורים, בייחוד על פליטים שרק הגיעו ארצה, נשלחו לחזית ישר מהאוניה, ועד היום ממלאים מיטות במוסדות פסיכיאטרים. אחת האימהות טענה שמגיע בכל לילה, מתיישב על קצה מיטתה ומעשן בשקט. אישה נבונה, גברת מלכי, מבינה שסיוטים מתוך מוח קודח, מיוסר, בכל זאת איך להסביר את ריח העשן שמרחף בחדר כשמתעוררת בבוקר. גם היא, גם בעלה, לא הכניסו מעולם סיגריה לפה. כך גם הבן הזה, לייזר, לפחות באותן שנים, אבל אין לדעת אם לא רכש מנהגים חדשים מאוחר יותר. מצידה מוכנה שיעשן מבוקר עד ערב, לא תגיד מילה.

הסוף היה ששלחו את אחות המרפאה דינה, לבדוק במשרד הבריאות, ואחר כך להסתובב במוסדות השונים, בתי אבות ובתי משוגעים. אפילו לקחו את גברת מלכי להציץ בשניים חשודים, אולי תזהה בעזרת חוש האם. היה בחור רזה, לייזר, עם שפם ושיער חום. שפם אפשר לגלח, ויש גברים שמתקרחים בגיל צעיר, בייחוד אם עוברים משבר קשה. עשרים שנה סגורים במוסד, אוכלים כמה לחם שרוצים או תפוחי אדמה, ומשמינים כמו חזירים. דינה סיפרה שמה שהתרחש שם היה מביך. גברת מלכי, השמיעה קריאות, לייזר, אתה זוכר אותי, את אימא שלך, והאיש הביט בה בהבעה מופתעת, וחזר על הדיבורים שלה, משפט אחרי משפט. גם ביקש תפוח. התברר שבשיטה הזאת ניסו המטפלים ללמד אותו לדבר, וכבר התייאשו מזמן. התפוח היה פרס על התנהגות טובה.

בוועד קיבלו החלטה לשים מצבת זיכרון בפינת הגן הציבורי, משהו עדין, עם ספסל לשבת ועץ פלפולון, שהקרובים יוכלו להתייחד בימי הולדת. בכל שנה בימי הזיכרון מקריאים בטקס את השמות, יחד עם שאר חללי המלחמה ההיא, ועוד כמה שנהרגו אחר כך. לא בקרבות, סתם בתאונות דרכים. כשתבוא אתי אראה לך, אומר מוש, ורק תיזהר מהזקנות. שתיים מהן קצת מבובלות, מדברות על דברים שלא ברור מאיפה צצו, תולות גופיות על עצים. גופיות, שואל עודי, נראה שנדלק בראש שלו רעיון. הוא בודק בתרמיל שלו.

הייתה סוניה רוסק שהדריכה בקייטנה, ואמרו, זאת לא תישאר הרבה זמן בגלל הזכוכים. אחת שאומרת, כל המושבה אוסף מרצפות שלא מתחברות, לא גזרות בקווים ישרים. רק לחכות שאחת מלמטה תזוז, והכול יתמוטט. איך יתמוטט אם ריצפה. בסדר, אז נגיד ערימה, הרי מבינים למה מתכוונת. איפה הדיבורים האלה, בסלון שבבית של רובי, מתכנסים לרקוד וללגום יין, ובין ריקוד לריקוד משמיעים דעות. לא מקום לילדים הנשפים האלה, ואיך שמע. הקשיב מאחורי הדלת. הרבה שמועות מתפשטות באופן הזה. למשל היריון בלי שיש בעל. כן, אצלה, אצל סוניה רוסק, ואמר בלי בעל, לא בלי גבר. התאים הקטנים עם הזנב, אלה שעושים ילד, לא אכפת להם עם שם טבעת על האצבע שלה או סתם שפך בפנים בשביל התענוג. יודעים את התפקיד שלהם לפגוש ראשונים את הביצית, ובלי יותר מדי שאלות.

אבל אני שאלתי (סיפר למוש), כל כך הפחיד שלא הצלחתי להירדם. לזכור שילד, לכן קודם אל עצמו, אחר כך אל אלוהים, למה לא עשה שלא יצליחו להתחבר אם לפני כן לא עשו טקס (עם רב או כומר). עניין די פשוט שקוראים כימיה. ואבריימל הסביר שבעיניו הכול אותו דבר, ובלבד שלא אשת איש. (בעיני אלוהים).

תראה שלא יסכימו שתמשיך להדריך אותנו, אמרתי.

הייתי מתבונן בה בזמן שסוחבת ברחוב, מדמיין איך זה שם בפנים, בתוך הבטן, בלי לדעת מה מחכה לו בחוץ. גם כך לא קל (מהמלחמות), אבל להיות ממזר שלא יכול להתחתן עם אף אחת ורק אם יתנצר. עוד לא ידעתי שבכלל לא נכון, כי הרופאים לוקחים זרע בלי להגיד של מי, ומכניסים פנימה. של מי, אולי של

אדון ינסין, כי אחרי שנולד התחילה לעבוד במחסנים שלו, רושמת את הסחורה ועושה הזמנות. אם ממנו, איך יכול להיות ששום דמיון בצורה. יכול.

כבר נגמרה המלחמה מזמן, והפסיקו לחפש קרובים ורק הטקסים שעשו בכל שנה בבית הפועלים. דודה רייצ'ל המשיכה להתכווץ בכיסא שלה בכניסה, מנענעת בראש ובלי שום אוכל או שתייה. ליד עמוד החשמל שיחקו ילדים אחרים, ציירו מעגלים או הקפיצו כדור, צרחו. פתאום קראה מיין קינד והושיטה את הידיים בהתרגשות. גברת צירין מיהרה אליה לשאול מה קרה, מה עשו לך אלה, אבל הדודה המשיכה להשמיע קולות, קוראת מיין קינד, ומכוונת אל הילד של סוניה.

אימא של עודי אמרה שאולי סוף סוף ההוכחה שלא סתם, אפילו שנשמע מוזר, מסתורי. ילד בן חמש שלא ברור מי האבא, ואדון ינסין הרי מרוסיה. כמה נשאר, חמישים אחוז, וגם הם רק אחרי שחקרו את המוצא של סוניה רוסק והתברר שבאמת מהעיר ההיא אופאטוב, זאת אומרת ההורים שלה, כי בעצמה נולדה כשכבר היו בדרך לארץ.

מוש לא שמע את השם של העיירה הזאת. ההורים שלו אף פעם לא הזכירו את השמות מאיפה באו, ורק שאביו מאיזה כפר, לא בטוח ששמע את השם שלו, בכל אופן לא זוכר.

באופאטוב רוב התושבים היו יהודים. היו להם בית כנסת ומקווה ובית קברות. הרב שלהם היה מפורסם בכל העולם, הוא היה מטייל ברחוב ואומר לאנשים: הצנע לכת עם אלוהיך, (כדי שלא ייתלו שלטים: אדוני הוא האלוהים, או: אלוהים, אנחנו אוהבים אותך, וגם שלא יסתובבו עם הציציות בחוץ). הצניעו לכת ואז אולי תבינו שלא מתרשם מדברי הבל. בכל בוקר היו הנשים יוצאות לקטוף ירקות שגידלו בחצר ומביאות בסל למכור בשוק. בעיקר בצלים, אבל גם תפוחי אדמה וגזר. עזים היו קושרים לגדר, כדי שלא יזללו את כל הגן. הסבתא של אימא הייתה עיוורת, אבל ידעה את כל התפילות והסיפורים בעל פה, בעיקר אגדות על אברהם יצחק ויעקב, ואיך רעו את הצאן וחפרו בארות וזרעו חיטה. באופאטוב היהודים לא זרעו חיטה. הסבתא אמרה שכך מאז שיצאו לגלות, ועד שיבוא המשיח ויחזרו לארץ ישראל. אז גם אחזור לראות, הבטיחה. אימא ביקרה אצלה פעם אחת, ורק זכרה את המקקים שנכנסו דרך החלונות. מקקים גדולים שיודעים לעוף. גברת צירין סיפרה שאצלם דווקא כן גידלו חיטה, אבל לא היה בית כנסת. אני חושב שהיא לא באמת יהודייה, או ששם היהודים לא מקיימים מצוות.

אבא של עודי לא אוהב את אמו, אפשר להרגיש באופן שמביט בה. דיבורים חסרי סבלנות כמו גערות, ומחפש מקום להסתתר. אבריימל הסביר שאי אפשר לאהוב לנצח. זה חוק הטבע, וכמו דבק מקמח ומים, שבהתחלה נראה יפה מאוד, ולאט לאט מתעייף ומתפורר, עד שרק לכלוך חום מרוח על הנייר. לכן צריכים למהר לעשות ילד שיחבר. אתה החוט המשולש במשפחה שלך, הסביר. בכל זאת לא תמיד מצליח, מכיר הרבה דוגמאות.

כשמדבר, מירה מקשיבה ולא אומרת.

אולי אהבו בהתחלה (חושב עודי), דבר שלא מסוגל להבין. ילד אוהב ילדה בגלל העור החלק של טובי, בגלל החיוך. היא הכי מצטיינת בכיתה. אבל הם הרי מבוגרים וכבר לא נחמדים בצורה, לכן איך. בכל המשפחות חיים יחד אנשים לא יפים ומגדלים ילדים, או מתחלקים בתפקידים, הוא מביא כסף והיא מכינה אוכל ומכבסת ודואגת לניקיון. הנה אדון ינסין, עם אף שמן ועל הפנים גבשושים קטנים כמו זיפזיף. לא משהו שתרצה לנשק. וגברת ינסין, אם בכלל מרגישה אהבה, אז רק לבגדים ונשפים. אחת שהבטן שלה לא נכנסת לסתם שמלה ומה בלילה. חושב שכבר לא מחפשים לעשות, ורק אם רוצים עוד ילד. לוסטיג נשבע שראה אותו נכנס בערב לבית של מאניה הזונה. אפילו לא הסתיר את הפנים. לגברים מותר כי שוכבים ומסתלקים, אם יהיה ממזר, לא באחריותם. איש עשיר יכול להזמין אפילו אליו למשרד. תבואי תלכי. כי אחרי שגומר רוצה שקט, רוצה מנוחה.

כך אומר לוסטיג.

אחד שבטוח ששלו כל העולם. ראה את שושנה, האחות של אבריימל, ואמר לבוא בשבע, תכף כשגומרת את העבודה. למה. רוצה לדבר איתה, להציע להיות מזכירה ראשית. הרי כבר יש לך מזכירה. כן, אבל לא ראשית. וחוזר מזה כבר הגיע הזמן להחליף. שושנה מרוצה מהתפקיד שלה בדואר, לא מעוניינת אפילו בעד יותר כסף. עוד לא שמעת כמה. ינסין מתאונן שבחיים לא נתקל בכזו עקשנית, מאה אחרות יתנפלו בשמחה על ההצעה שלו, אבל בחר דווקא בה. אבריימל גורף את החול לאחור, דוחף אלינו ברגליים שנאסוף, ולא מפסיק לספר. עודי זוחל פנימה וגורר את הערימה שהצטברה, עד לידיים של מירה שתוכל לאסוף ולשפוך החוצה. מהזחילה משתפשות לו הברכיים.

אחד מדבר ושניים מקשיבים, רוצים לדעת את הסוף.

לא הלכה, אמר אבריימל, אז למחרת בא שוב, כועס, טען שזיכה כל הערב, אינו רגיל ליחס כזה. אבריימל משתעל, סימן שנכנס אבק לנשימה שלו. עודי ומירה מחכים שימשיך, אבל הוא מכווץ את הברכיים ומתאמץ לנקות את הגרון. כבר זמן לשוב הביתה, הספקנו די להיום.

לפני שתד השניה, עודי מוכרח לנחש את ההמשך. לכן מתכסה מעבר לראשו וכך לבד עם המחשבות. הלב שלו דופק בחוזקה שנדמה שבכל רגע יתפוצץ. צריך להרוג את אדון ינסין, לשים מוקש במשרד שלו. אורב בפרוזדור, וכרואה שיצא לרגע, מתגנב ומניח מתחת לשולחן הכתיבה איפה שמכניסים את הרגליים. יש מכשיר חשמלי ששולח פקודה להפעיל מרחוק. טראח. שושנה התעקשה (שח לעצמו), מיהרה לגלות לחבר שלה, וכבר באותו שבוע הזמין מנהל הדואר לשיחה, ובישר על צמצומים. מאוד הצטער. שושנה נשבעה שאפילו אם תמות ברעב, אפילו אם תצטרך למרוט תרנגולות בשוק או לנקות בתים. קודם תשטפי את הרצפה ואחר כך החלונות והכיורים. של מי הבית הזה שמנקה, ומי זו העומדת מעליה, משגיחה שלא יישאר לכלוך בסדקים ובפינות מאחורי הארונות. אם תשברי כלי או כד תצטרכי לשלם את הנזק, מזהירה בעלת הבית.

אווזה מנופחת גברת ינסין.

עודי מוחק את התמונה, עדיף ברעל. יש צמח שאם תחתוך את הגבעול, יטפטף נוזל לבן כמו חלב, ואותו לשים בקפה. אני אביא לך, הוא מבטיח לשושנה, אבל היא אינה מעיזה, חוששת.

הסוף יהיה רע, הוא מזהיר.

כבר שלושה מטרים העומק שנחפר. אבריימל מודד בחוט, צועק למירה למתוח ולסמן עליו את המקום שנוגע בפתח. אחר כך זוחל החוצה ומגלגל את החוט עד נקודת הסימון, לחזור למתוח על הרצפה ולספור, כל מרצפת עשרים סנטימטרים. את זה בבית שלנו, כי אצלם בצריף הרצפה מעץ.

לדעת אבריימל, כל האסונות בגלל שנגמרת האהבה.

אולי חופר רחב מדי, טוען עודי, צריך רק שיוכלו לזחול, וכל עודף הוא בזבוז. יש כאלה שמתגרשים, ויש שסתם מסתלקים. פתאום נעלמים בלי לתת לאישה גט שתוכל להתחתן שוב, ובלי לשלם מזונות. אלה הכי גרועים. הוא מביא לדוגמה את סוניה רבינוביץ הקופאית בקולנוע, זה מה שמספרים.

הפנים שלך, אומרת מירה.

כי פסים של בוץ כמו קמטים של זקנים, מהאבק שנרטב מזיעה. כדאי לצאת לחצר לשטוף בברז. אבריימל מתכופף שלא ייזלו המים לצוואר, וכמה שמשתדל בכל זאת נרטבת החולצה. בפתח מופיע אדון צירין, מסתכל בדאגה איך נהיית למטה שלולית. היה צריך לחפור תעלה אל הגומה של העץ ששתל, תאנה. הוא ממתין לראות איך נסגור את הברז שלא מזמן תיקן, ומנענע בראש בשביעות רצון.

הילדים שלו גרים בחיפה, עובדים בנמל. יש שם מנופים שיכולים להרים מכוניות וארגזים ענקיים שקוראים ליפטים, כל כך גדולים שאפשר לגור בהם או לעשות מחסן. הבן הגדול קובי מפעיל כזה מנוף, מרים ומסובב לפרוק על הרציף או ישר על אוטו משא. זו עבודה מאוד מקצועית, מאוד מדויקת, כך הסביר הנכד רמי, כשהגיע לביקור. עודי חושב שצירין לא כל כך אוהב ילדים, אפילו לא את הנכדים שלו, ודווקא את גברת צירין כן. לשמש דוגמה, התפעלה אמו, אחרי כל כך הרבה שנים יחד, והילדים שגידלו בתנאים קשים, תנאי מחסור, בכל זאת לא מפסיק לחפש איך לשמח, איך למלא כל בקשה. ממש אושר לזכות בכזה בעל.

צורה של צפרדע, אומרת מירה, ועודי מבקש שתוריד את העיניים בזמן שמדברת עליה.

איך תבין, הרי לא יודעת עברית.

בכל זאת מבינה.

בדרך לצריף שלהם הוא מספר איך מחממת ביצים בתוך המיטה עד שבוקעים האפרוחים. שמה בין השמיכות עטופות בסמרטוט מצמר, וצריכה להפוך בכל פעם, שיגיע גם לצד השני. כך עשו אצלם ברוסיה. בלילה שוכבת על הצד עם הברכיים קדימה, ושומרת קרוב לבטן. אף פעם לא נשכבת עליהן מתוך שינה, סיפר צירין, לא זוכר מקרה שנשברה אפילו אחת.

אבל איך הוא, שואל אבריימל.

מה.

איך יכול יחד במיטה, עם כל הביצים האלה.

את זה לא נעים לשאול, וגם לא את אמו. אולי יש הפסקות בהטלה, או למשל לפני הפסח שאוספים את כולן לבישול. אולי עושה לה בזהירות, מנחשת מירה. הקול שלה שקט, כאילו מחשבה בתוך הראש, אבל לא מסבירה איך. כשכך שקועה במחשבות, הפנים שלה יותר דקות וכאילו מתוחות. פעם אמר אבריימל שאולי יתחתן איתה. נראה לו שהכי מתאימה כי ענייה כמוהו. חושב שתהייה די יפה כשתגדל, ותמיד תשיג

את כולם בריצה. רק שלא תיתן ללובלינר לנגוע בגוף שלה. אני הבנתי למה מתכוון, סיפר עודי, אבל שתקתי.

יכול לגלות לו שדי נחמדה גם בעיניו, ושאם יפסיק לאהוב את טובי יצטרכו להגיד לה לבחור. יעבור עוד הרבה זמן עד שיהיו גדולים, ובינתיים תהיה מלחמה ואי אפשר לדעת, אולי בכלל לא נחיה. אבריימל חושב שלא בדיוק מרוסיה. אולי מאיזה אזור נידח, רוסיה הרי ענקית. אדון צירין הוא מאוקראינה, מחרקוב.

אבל מאיפה אשתו. יש מקום שקוראים קירגיסטאן, ואחר ששמו אוזבקיסטאן. מקומות כאלה שבכלל באסיה. פרימיטיביים כמו ערבים. אולי היה חייל, ונשלח לשם לשמור על השקט ואז פגש. עודי מספר להם את הסוד שבכלל לא יהודיה. לא לגלות לאף אחד, כי יכריזו על הילדים גויים. מזל שהיו רק בנים זכרים, לכן הנכדים כבר בסדר, בנים של יהודיות. כך הסביר אביו.

בכל זאת לא יפה מה שעשו, כי רימו. עכשיו יש בדם שלהם משהו זר, ויישאר לתמיד, ימשיך הלאה. וסיפר שבדיוק מה שטען גם הוא, ואביו הסביר שכלל לא חשוב. הרי גם אם מתגיירים לא מחליפים את הדם, ופעם אפילו לא התגיירו, סתם לקחו בחזרה ממאוב שבסוף נהייתה סבתא של דוד המלך. לכן כל כך הרבה צורות וצבעים, ובכל זאת עם אחד.

אבריימל נעצר ורואים שמודאג. אז איזה מין עם הם היהודים. עודי ומירה ממשיכים ללכת. תיזהר, היא אומרת, יש כאן גדר תיל שבקושי מבחינים. מכונית משא מתקדמת בחריקה בשטח הריק שבין הצריף והגבעה. אף פעם לא נכנסות לשם מכוניות, ועוד כאלה כבודות. תיראו, היא קוראת, פרקו טרקטור. בולדוזר, מתקן עודי, מעניין למה. עכשיו מצטרף גם אבריימל, עוקב אחר המכונית המתרחקת שכבר עלתה על הכביש מול הבית של סלוצקי ותכף תעלם מעבר לסיבוב. הביאו כמעט בחושך, אמר עודי. אבריימל הציץ בו, אולי מחכה שימשיך, והצביע על הבולדוזר, הנה שם בקוצים. בואו ניכנס, אמרה מירה, כבר לא רואים כלום. ליוויתי אתכם, הודיע עודי, עכשיו אחזור הביתה.

אבריימל עוד התעכב כדי להגיד שאולי באמת מיותרים אם לא עם אמיתי, אבל עודי לא הסתובב להראות ששומע. רק כשכבר על יד הבית של פסח הירקן הפנה את הראש ולא היו. לכן פתח בריצה, מפזם חי חי עם ישראל חי, בקצב הצעדים.

שומר פתאים אדוני, ובדרך הזו מבטיח שיישארו על המגרש, לא יפרשו מרוב תסכול. בבקשה לשפוט: לא בולט בכישרונות ולא ביכולת פיסית, גם בלי יתרונות שקוראים זכות אבות. יכול להידחק בעזרת מרפקים או לקבל כגזירת הגורל (אשב לי בפינות, אוכל עוגות קטנות), ומהצד לעקוב אחר מה שזורם באוויר, בחצר צירין המגובבת קרשים וצואת תרנגולות, בין פחי השחיטה של שמש (השוחט, להבדיל מהאחר הירקן), או בחדר הכיתה החנוטה ממשמעת, ורק קול הבס של המורה יוכתב חותך יחיד. הנה שיעור בתפילה, ויש להקריא את הפסוקים בזה אחר זה על פי סדר הישיבה. ותדביקנו במצותיך ואל תביאנו לידי חטא. מגומגמות נשברות המילים, גוררות חרחורי מחאה ואי נחת. במהרה יגיע גם תורו,

וכבר ברור שלא ייטיב לעשות מקודמיו. בקוצר רוח היא קוראת בשמו, ממתנה. עיניו בספר התפילות ששורותיו מתערבבות מולו, מוטב שיחריש, בסופו של דבר יחלוף. מעזות פנים, היא דוחקת בו, מקריאה את הכתוב והוא אחריה בקול רפה, מאדם רע, מאישה רעה, וכבר הגיע תור הבא. ביום ההורים יתמלא הבית ענן. בצנעה יתגנב לפינתו ליד שולחן האוכל, ממתין לחבטה שמשום מה בוששת לבוא. השתיקה הקרה שכאילו במכוון. אפילו על שיעורי הבית לא יישאל. ילד (יסביר מקץ שנים למוש), לכן משוכנע שללא מחילה, לא הבין שכלל לא אליו מכוונת הדממה אלא למגרש אחר. הנה נחשפת (ידקרו מבטי אביו את האם), כך ורק כך מקור התקלה. אם הסתרת מאחורי טיעון לילדות עשוקה, בא זה וחשף ערוותך. חושך וריק, את וכל משפחתך.

חידה גם בעיניי המחנכת. לכאורה בית יהודי ראוי, אירופי, אז איך.

אירופי, יסביר למחנכת, של יצרני שקיות נייר וכמו בית מלאכה. כי ניסה מחרוזות ולא רצו לקנות, ומה באופאטוב לא יודע.

המורה יוכבת לא שמעה על אופאטוב, אבל על ורשה כן. לדעתה, פולין זה בקושי אירופה, ואתה ההוכחה. איך. כי הרוב, עיירות עניות, קבצנים החיים מהיד אל הפה, פרנסות אוויר. אפשר להבחין מי הגיע ומאיפה. הצחיק את דדי גרינשטיין, כי לקבוע רק לפי השם, איך אמרת, אשפאטוב. אני שתקתי.

המשפחה שלו גם כן מפולין, מהעיר לודג', שיוכבת דווקא מכירה.

גם מוש לא הצטיין בלימודים, אבל במושב העניין שונה. יכול לנהל משק מעולה בלי להזדקק למתמטיקה או להיסטוריה. לא שמזיק חלילה, אבל גם לא ממש מועיל, ומתי לקרוא ספרים, ייקח ליד ותכף יירדם. אף פעם לא היו ספרים אצלם בבית, למה צריכים אם יש ספרייה. תראה את הציפור הזאת, איזו יפה, העזה להתקרב ממש עד אלינו, עד למציות. סוג שלא מכיר, דומה לעורבני, אבל קטן.

באמצע השיעור דפקו בדלת וילדה נכנסה והושיטה פתק. יוכבת הציצה בו ואמרה שלא מצליחה להבין שום דבר מהכתוב, ולמה אין חתימה. מי נתן לך את זה. הילדה אמרה שהמנהל, ונראתה מפוחדת. היא הייתה קטנה, אולי מכיתה ב', לכן הודיעה יוכבת שצריכה לברר, ואתם חכו רגע ואל תרעישו. רק יצאה לפרוזדור, התחילו הבנים לקום מהמקומות ולהשתולל כאילו יוצאים לחופש. בסוף הפסיקו, כי הודיעו לרדת בשקט לאולם הגדול. ליד המזכירות ראינו שוטרים וגם בכניסה הראשית, סימן שבאו לעשות חיפוש. דדי אמר שמתומטמים האנגלים האלה, מי יחביא נשק בבית ספר. אבל גידי ענה שדווקא בגלל שלא הגיוני, וכדי להטעות אותם. מלחמת מוחות, אמר דדי, אלה יודעים שרוצים להטעות, לכן יחפשו דווקא במקום הכי לא מתאים, זאת אומרת כאן. ואיפה שמנו, (הוא קרץ), מתחת לאף שלהם. בסוף מרוב תחבולות, לא נבלבל אותם, רק נתבלבל בעצמנו.

האולם הגדול נמצא ממש מתחת לקומת הכיתות. הוא בעצם מרתף בלי חלונות, ואי אפשר לראות מה קורה בחוץ. היימן המנהל כבר חיכה בצד הגבוה, התבונן איך נכנסים ומתיישיבים על הרצפה, דוחפים להצטופף. בסוף הרים יד לעשות שקט, והמורה קירש התחיל לנגן באקורדיון. לא הבחנו בו קודם כי ישב

למטה, בין התלמידים, אבל אפשר היה לזהות לפי הקול. בהתחלה הצטרפו לשירה רק הבנות, אבל אט אט הרגשנו שחשוב שישמעו בחוץ, שידעו האנגלים שלא מפחדים מהם. לעולל ולרדך שערים פה נפתח. קירש התחיל בכל פעם את הצלילים, ועוד לפני שנכנס למנגינה זיהינו את השיר נבנה ארצנו, ואחריו השיר העמק הוא חלום שיותר קופצני. הסוג שקוראים שירי מולדת, מרגיז את האויב. אחרי אולי שעתיים הודיע השמש שזהו, נגמר, ההם הסתלקו. אבל המנהל ביקש שנשאר במקומות. רוצה להגיד.

תמיד רוצה להגיד דברים, אוהב לדבר, ולמה לא עשה תכף כשהתאספנו, כי בלחץ. אבא אומר שמין מחלה ששמה פטפטת, מרגישים חשובים כשעומדים מול קהל, ובטוחים שדברי חוכמה. אנשים דיברו כל כך הרבה במשך ההיסטוריה, ומה כבר עוד אפשר לחדש. המנהל היימן אמר, נבנה ארצנו על אף כל מחריבינו, נבנה ארצנו בכוח רצוננו, כך שרתם, ילדי ישראל היקרים. טרם מלאו שנתיים לסיום האיומה במלחמות, טבח שלישי מעמנו, וכבר עלינו להתכונן לחזית הבאה. המין האנושי יצא מהג'ונגל לבנות תרבות נעלה, מגדל וראשו בשמיים. בצלם אלוהים ברא את האדם. פתאום התברר שחיית טרף גם הוא, קניבל, אוכל את בני מינו. כי אכלו את יעקב, ואת נווהו השמו. לא נפרדנו מהג'ונגל, בתוכו אנו והוא בתוכנו, ונגזר עלינו להמשיך להילחם על חיינו, הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב, ולהאמין שסוף האור לבקוע. המנהל שאל את לוסי המזכירה אם הספיקה לרשום, וסובב את ראשו, התבונן בנו בתנועה איטית, לראות איך השפיעו דבריו. עיניו נעצרו בכיתה הבוגרת שבפינה למעלה. נדמה לי שיוסופוב אינו שבע רצון, הכריז, לא מסכים עם דברי. אדרבה, נשמע מה בפוך, בוא, בוא לכאן. יוסופוב הוא הכדורגלן הכי טוב, הכי משיג בנבחרת בית הספר, וכבר מתאמן בקבוצת הבוגרים של מכבי. נראה שהפעם לא ממהר אל הבמה. הוא מושיט את הידיים קדימה בתנועת שאלה, מה עשיתי, רק השתקתי אותם שאוכל לשמוע את המנהל. בוא, בוא הנה, מתעקש היימן, וגם קולות מכל הצדדים, קוראים בקצב, יו-סו-פוב, ה-כי-טוב.

איזה צחוק, סיפרתי לאימא, חלק צועקים טוב וחלק קוף.

אחר כך חזרנו לכיתות לקחת את התיקים. היית צריכה לראות את המהומה, איך הפילו הכול לרצפה, ומי שהשאר תיק פתוח, שפכו לו את הספרים והמחברות. סתם פראים, אמרתי, וגנבים. כי לקחו מכשירי כתיבה, צבעים ועפרונות, אבל רק חדשים, ולריקי גם צמיד מכסף.

אימא לא הבינה למה שלחו הביתה, למה הפסיקו ללמד כל כך מוקדם. המורים הללו מנצלים כל הזדמנות לא לעבוד. בתור מחאה, הסברתי, שידעו שהאנגלים לא בסדר. אם רוצים לעשות חיפוש, יכולים לבוא אחרי הצהריים כשריק, או בלילה. אכלנו את האוכל שתמיד מכינה, תפוחי אדמה מבושלים וכרובית, ומיהרתי לצאת. לא סיפרתי שממהר להתאספות בכיכר המשטרה, כי אולי תתחיל בשאלות.

ראש המועצה דנקי תמיד אמר שתקוע במקום הכי לא מתאים. ממש מול החלק הוותיק שממנו התחילה המושבה. לא משרדים שמשרתים את התושבים, בדיוק להיפך, דחפו את עצמם כמו עצם בגרון כדי שנפחד, ובכניסה חיילים עם נשק, שלא יכנס אף אחד. נצטרך בתחבולות, אמר גידי, לחדור לחצר עם ג'יפ, ומבפנים לחסל. כשאתה בא אליהם מאחור, לא יספיקו להתגונן. איך תחדור, שאל דדי, הרי בודקים תעודות בשער. מזייפים, הסביר גידי, יש מומחים שיודעים לזייף כל תעודה ואפילו כסף.

בגלל האנגלים נהייה כל הרחוב חנויות וקיוסקים, למכור לחיילים. ובבתים מאחור גרים זקנים שלא איכפת להם הרעש כי בקושי שומעים. אחד שחרש באוזניים, יש סכנה שלא ישמע גם את הפקודה עצור,

גם לא את הכדור שיורים באוויר לפני שמכוונים לפגוע באיש. איך יורים באיש זקן, אמר דנקי, באחד שמושך את הרגליים, ולרוץ לא מסוגל. אולי מקווים שבדרך הזאת יקטינו את המפעל הציוני, יהיו פחות יהודים בארץ. לא יודעים את התשובה שלנו, במקום כל הרוג, נוסיף שניים. תחת כל זקן, שני תינוקות חדשים. וזה חוץ מהמעפילים שמגיעים בלילה מהים. את זה נאם לקהל שבא להלוויה את זוסיה צימרמן, כל מיני אנשים שלא הכירו את המסכן, אפילו לא ידעו את השם שלו, ורק ביקשו להביע הזדהות לאומית. לא היו שום קרובי משפחה, ודנקי התנדב להגיד את הקדיש, ואחר כך דברי הספד. המנהל היימן אמר שזוסיה היה מאושר לראות איזו הלוויה גדולה עשו לו, ואיך נדחפו כדי לתפוס במעדרים, להשתתף במצוות כיסוי הבור. היה עקום ומבולבל לגמרי, תיקנה תרצה אפטר, ולראות לא מסוגל ממרחק מטר. היא עבדה במטבח של אידלמן, והייתה אוספת את השאריות מהצלחות ומביאה לזקנים. לא ימותו מזה, ענתה לאידלמן, ויכול לסמוך עליה שמקפידה לחלק להם רק מה שאי אפשר להחזיר לסירים. ומלבד זאת, הרי אכלו מצלחת אחת, הוא והכלבלב שלו שעכשיו נשאר יתום.

עכשיו עמדו שניים ליד דוכן גרעיני צנעני. איש ששמו פסח היינץ, ועוד אחד שלא הכרתי. את פסח כינו בצחוק פסח הנאצי, בגלל שם המשפחה, וגם כי תמיד בחולצה לבנה, ושיער רטוב ומסורק שמאלה, להסתיר את הקרחת. חתול צהבהב עמד ליד הרגליים שלו ויילל, ופסח החזיק את הקערה גבוה שלא יוכל להגיע.

כבר אכל לפני עשר דקות, הסביר לצנעני, ומיילל שוב. חייב להתרגל לאכול בשעות קבועות. צנעני אמר שחתולים מאכילים בבוקר ודי.

זה מפונק, מקבל שלוש ארוחות ביום, ואף פעם לא מתאמץ לגמור מה שבקערה. אולי מבקש תשומת לב, העיר האיש שלא הכרתי. הוא נשען עם המרפק על הדלפק ולעס בפה מלא. הייתה לו כרס גדולה של נהגים, כזו שמכסים בחולצה כי לא נכנסת למכנסיים. מפונק, אמר פסח. אולי אם היה צריך לחפש בפחי הזבל, או לצוד עכברים. ראיתי אותו מסתובב ונעלם ברווח שבין הבתים והחתול בעקבותיו. טנדר צבאי צפר, והנהג נפנף אל צנעני בלי לעצור.

פרחחים, אמר צנעני.

האיש עם הכרס חזר ומילא בפיו בוטנים, ודיבר על האבסורד. לנהל מלחמות עם חתול שאולי מכניס מעט תוכן בחיך. להתרגש אם סיים או לא סיים את מה שבצלחת. פתאום תרגיש דקירה בחזה או חולשה ברגליים, והרי לך התקפת לב, עוד רגע ואתה בעולם הבא. מכיר היטב את ההרגשה, כי לא מזמן קרה גם לו, ומאז אומר לעצמו, הבל הבלים. למשל כשהולך ברחוב ורואה עץ. זה העץ יוסיף ויתקיים גם כשלא אהיה, או אולי יעלם יחד אתי. וכל האנשים שמתו, האם יודעים שכאן מול המשטרה הזאת עומדים מוכר גרעינים ורפתן של קיבוץ, ומדברים על חתול שבטוח שלכבודו זורחת בכל בוקר השמש.

צנעני שאל, כן ילד, רוצה משהו. ועניתי שכלום, סתם עומד ומחכה לחברים.

האיש עם הכרס אמר, סתם עומד ומחכה לחברים, ולא יודע שבינתיים חלפו שש מאות שניות שאף פעם לא תוכל להחזיר. ככה ילדים. בטוחים שיש להם כל כך הרבה מהסחורה הזאת שלא איכפת אם קצת נשפך, בטוחים שיחיו לעולם.

הכל בידי שמייים, אמר צנעני.
לא מאמין באלוהים, אמר האיש.
אשתי אומרת שמי שלא מאמין באלוהים ובכל זאת קם בבוקר, סימן שטיפש.
תגיד לאשתך שקמים לחלוב את הפרות.
צנעני צחק, לאבא שלי הייתה עז, ובכל בוקר היה מעיר את אימא ואומר, אישה קומי לחלוב.
(באופאטוב הייתה עז בכל חצר, אבל רק אצל היהודים).
כמה ילדים הופיעו מכיוון השדרה ושרו, למך ולזקן אנו פה חומת מגן. הנה הגיעו, הכרזתי ורצתי להצטרף.

אולי היה נגמר בשקט, סתם זימרה על הדשא הבלתי מכוסה בכיכר המשטרה, בתנאי שלא יתערבו המבוגרים. לא מתכוון לכל מיני נשים שעצרו לרגע להתפעל מהנוער הנפלא שגדל בארץ הזאת. גם לא לאנגלברג הדוור, שביקש מפרידה להקפיד לחזור לפני שיחשיך, לא טוב לילדות להסתובב לבד בחושך כשיש ערבים. התחיל בוויכוח בגלל שקולניק שפתאום צץ מאחת הכניסות וסימן ביד שרק רגע, רוצה להגיד לנו משהו. ההצעה שלו, שבין שיר לשיר נשמיע קריאות. אולי אפילו אותה קריאה שוב ושוב, אחרת איך יבינו שפעולת מחאה. יכולים לצעוק, אנגלים הביתה, או מדינה עברית עליה חופשית. בואו ננסה. וצילה רודוי התווכחה איתו, הזהירה שלא יסית את הילדים.

צילה היא אם שכולה. הבן שלה אליק נחטף ברחוב ואחר כך מצאו את הגוף שלו זרוק בין האיקליפטוסים שבסיבוב טבריה. אמרו שבטוח אנגלים, ושמצאו כובע צבאי במקום החטיפה, ושעל הגוף שלו היו דקירות וסימני התעללות. הוא היה בן שבע עשרה וניגן בכינור, ואחרי מה שקרה צילה ובעלה נפרדו, ואדון רודוי נסע לאמריקה. אימא אמרה שלא תמיד אפשר להסביר את התגובות של אנשים לאסון כזה. אולי כבר קודם היו סדקים, ואליק היה הדבק שחיבר. אולי אדון רודוי החליט שלא רוצה להמשיך לחיות בארץ שהרגה את הבן שלו. דנקי הזמין את צילה לשבת בחגיגות על הבמה, אבל לא הסכימה, מעדיפה להישאר בצל, ולבכות בלי שיראו. מישוהו תלה מודעה שלא מתכוונים לעבור בשתיקה, האנגלים רצחו ואנחנו נהרוג אותם. דנקי תכף כינס את המועצה ופרסם את ההחלטות על כל לוחות המודעות. אסור באיסור חמור לבצע פעולות נקמה פרטיות, הדבר יגרור שרשרת רציחות וייפגעו חפים מפשע. גם המשפחה מתנגדת, כתב דנקי, ואם יעז מישוהו לפעול בניגוד לדעת נבחרי הציבור, לא נרתע מלהסגירו לשלטון. הוא לא כתב את השם שקולניק, אבל כולם הבינו. עכשיו שאמרה לו שלא יעז להסית אותנו, ענה שתלך הביתה, יותר טוב בשביל כולם. את הרי המשפחה שמתנגדת, כל המשפחה. אז תקשיבי, לא האימהות ינהלו את המלחמות שלנו, ואליק כבר לא רכושך הפרטי, נהייה נכס של כולנו של העם בציון. תלך אתה הביתה, אמרה צילה.

בשלב הזה כבר התאספו כמה אנשים. חלק תמך בצילה, וטען שהשקולניק הזה חסר אחריות, ויהרוס את מה שבנינו כאן בדם לבנו ובזיעת אפינו (זה רק ביטוי). אבל היו כמה שתמכו בו, בייחוד צנעני. לא יתכן

שיחטפו וירצחו את בנינו ואנחנו נשתוק. נקמה היא צעד מוסרי שיגרום לאנגלים לחשוב פעמיים לפני שינסו לעשות שוב. אילו גילו התנגדות בפולין ולא הלכו כצאן לטבח, אולי היו מצילים יותר. איך אתה מדבר, צעקו לו, ואיך בכלל אפשר להשוות את מה ששם לכאן. צריך לפעול בשיקול דעת, בשכל, לכן בוחרים מועצה, ולא ייתכן שכל מוכר פיסטוקים יחליט בשביל כולם.

בלי עלבונות, אמר צנעני, זה דמוקרטיה ומותר להגיד את דעתי, וחנות גרעינים לא פחות מכובדת ממכבסה. אפשר היה לראות על הפנים שלו את המחשבה הרעה, אני ראיתי, ואולי הייתי צריך להזהיר שתכף יתחילו הצרות. הוא סימן באצבע לפקלמן שיתקרב, כאילו ללחוש לו באוזן, ואז עם הברך למקום שהכי כואב.

בהתחלה צחקנו מצורת ההתקפלות לשניים. אילו אגרוף לסנטר או לבטן, לא היה מצחיק. אבל למקום הזה שלא יפה לומר את השם שלו, אלוהים ישמור. כמה מגברים תפסו את צנעני וכופפו לו את הידיים, וסביב פקלמן התקהלו אחרים, כאלה שנתנו עצות, תנשום עמוק ומהר בלי לנשוף, או תעשה כפיפות ברכיים מעלה מטה. אחד עם גוף שלא מתאים להתעמלות, ועכשיו שורד עם הברכיים לארץ, איך ישוב ויתרומם. תימני ממזר, אמר דדי.

כמה בנות התחילו לשיר אדמה אדמתי, אבל עדינות מדי להתגבר על הרעש. שולמן מכיתה ז' הציע שנעבור לריקודים, החלק שתמיד מסיים את המסיבות. אבל התחילו לזרוק פירות של אזדרכת, קודם עליו ואחר כך על האנשים ועל המכוניות שעברו בכביש. משחק השתוללות שהכירו כולם, מחכים למכונית שתתקרב, תאט בסיבוב, ואז בבת אחת כמו גשם. אם הנהג ירד לבדוק את הנזק, תכף התקיפו גם אותו. בשלב הזה כבר התחילו הבנות להתפזר, מה שהגביר את הפראות לזרוק אשכולות שלמים. לא יודע מי היה הראשון באבנים.

אבא אמר שהכל עניין של מנהיגות. חושבים שדי במילים יפות, ושיהיה כתוב בפרוטוקול. אחר כך ישלפו לפני ועדת החקירה, הנה הזהרנו, גם פרסמנו מודעות, גם הכרזנו בישיבת המועצה, אז איך להגיד שלא מילאו את חובתם. תאשימו את מפקד המשטרה, כי אחריות שלו. גם המוצלח האחר, מנהל בית הספר, שאיך יכול לנחש שרוקמים מזימות. אדרבה, ישמח לקבל עצות, להקשיב לרעיונות. אולי לשתול בהפסקות אוזניים שיבואו לספר מה דיברו. הרי בסך הכל איש חינוך, ולפעולות ריגול לא הוכשר, ועכשיו שקרה, מה מצפים שיעשה. אולי להצליף בחגורה, להטיל להעתיק מאה פעמים ואחת את המשפט: על חטא שבין אדם לחברו אין יום כיפור מכפר עד שיימחל לו.

עלובי נפש, פסק אבא, ההם באבנים ואלה באמרות חז"ל.

הוא סיפר שבבוקר הזעיקו את דנקי למשטרה, שאלו אם מוכן לערוב לבריונים שנעצרו. איך יכול לערוב, הרי יכולים לברוח. אם כך ישאירו במעצר עד למשפט.

שיערבו הוריהם, פסק דנקי, מעדיף לערוך ביקור בבית החולים לעודד את הפצועים.

אימא סיפרה שביניהם גם השכן, אדון אביטל. פצוע קל. עוד בלילה שלחו להודיע לאשתו. איך נכנס זה לתוך הסיפור, והרי בכלל נגד אלימות, אוהב ערבים ובעד מדינה משותפת. התברר ששוטט כמנהגו, עבר במקרה בדיוק כשפרצו השוטרים, והותקף באלות. אלה הרי לא שואלים שאלות ותכף מתנפלים. מצא לו מקום לצעוד ועוד בלילה, אמר אבא.

הרי בדרך כלל רחוב בטוח.

עכשיו אולי יבין איזה מין עולם, לא מקום לדקלם הזיות.

מילא הפצעים והחבורות, אבל כשחזר הייתה כל הרגל עטופה בגבס, והיו צריכים לעזור לו במדרגות. אימא אמרה שמרחמת בעיקר עליה, לטפל באיש שלא אוהבים, ועוד עצבני, ואבא אמר שסתם מגזימה, בגלל הדעה שיש לך על האיש.

איזו דעה, שאלה, וענה שגזענית.

שטויות, התרגזה אימא.

כמה ימים אחר כך ראינו אותו שוב, גורר עצמו תוך שאוחז במעקה, וממשיך בצעדים איטיים עד המכולת של ברומברג. היינו מפסיקים לשחק ומחכים בסבלנות שיעבור. לא ריחמנו עליו. באחת הפעמים שאל אותו סלוצקי אם עדיין מאמין שצריכים לדבר איתם, לנהל דו שיח. הדעה שלו ששונאי יהודים מלידה, האנגלים האלה, היו שמחים אילו השלים המנוול הנאצי את המלאכה, אבל לא יודו בכך, כי נשמע לא הולם אנשי תרבות. נראה שלאבוטבול לא הספיקה רגל אחת כדי שישתכנע, ואולי היו צריכים לשבור גם את השנייה. משהו דפוק בראש, סיכם סלוצקי, לשנוא את העם שלך ולאהוב את האויב.

כך לאימא שבאה לקנות ירקות, והסבירה לו שחבל על הטרחה, עוברים שטיפת מוח, כנסים וימי עיון והרצאות, כמו דתיים, מתחיל בטפטוף כשעוד ילדים, ולא נפסק לרגע. כך גם הכירו והחליטו לא רק להקים משפחה, אלא להתחזק יחד נגד כולנו. סלוצקי צחק, אמר שנשמע רומנטי כמו שידוך.

אביטל, אמרתי, מה פתאום אבוטבול. ואבא הסביר שבלי ספק דוגמה לאהבת אדם, הירקן הצהוב הזה. אימא הביטה בו וראו שמבקשת להשתיק. ידעתי ממה מפחדת אבל שתקתי.

הנה התחילו שוב, אמר אבא.

לא מוכרחים להתווכח בצעקות, ולפחות לסגור את החלונות שלא ישמע כל הרחוב. אלינו הכי חודר, בגלל כיוון הרוח והקירות, כאילו ממש בחדר השני. דווקא מפני שבנה בעצמו, אדון צירין, כי המקצוע שלו קבלן, ויכולים לסמוך שלא יתמוטט אפילו ברעידת אדמה. אפשר לשים את הלבנים באורך, ואפשר ברוחב שזה כפול חומר וכפול מחיר. ארבעים שנה בונה בתים וברוך השם אפילו לא סדק. אני אדם ישר, הסביר לאימא, וכשמקבל הזמנה תכף שואל, רוחב עשרה או עשרים. מה ההבדל, הבדל גדול. יכול להגיד את דעתו, יכול להמליץ, לא יעזור כלום, תמיד יעדיפו את היותר עבה.

כך לקירות החיצוניים, אבל בתוך הבית תמיד ברוחב.

אדון צירין הסביר שמה שקובע את החוזק, הקונסטרוקציה.

אולי לא יתמוטט אבל הקולות, אמר אבא, לשמוע מה שאומר השכן אלעזרי לאשתו.

או את חריקות המיטה מעבר לקיר, צחקה אימא.

עכשיו צלצול התפוצצות, סימן שמשליך כלים לרצפה, כלים מברזל שלא נשברים. את גברת סלבה לא שומעים, אבל יודעים לפי ההפסקה, ואחריה התשובה של אברם, רגע הפסקה ושוב. לפחות לא מרביץ.

זונה, צועק אברם, תמיד זונה.

אימא חושבת שמפחיד לחיות כך. איך אפשר לישון בשקט. לא פעם קוראים בעיתון על מקרי רצח ותמיד בדקירות, תמיד את האישה כי רצתה להתגרש או חושד שלא נאמנה. לפעמים מקרים בשרשרת, שניים

שלושה יום אחר יום, כמו מחלה מדבקת. אבא חושב שלא המקרה שלנו, לא אדון אלעזרי. אבל אימא אומרת שמאבדים את הראש, נתקפים שיגעון ואז אפילו את הילדים. מה שקרה לא מזמן באמריקה, ירה בכל המשפחה וגם בעצמו. זה באקדח, מסביר אבא, לא בסכין. אדם מכוון אל עצמו לראש ולוחץ, אבל לתקוע סכין הרבה יותר קשה.

היפנים, אמרתי.

אימא בקשה שנמצא נושא אחר, ואתה כבר בכלל צריך ללכת לישון. בשיר שלמדנו בכיתה כתוב שהמלך נפל על חרבו, אבל לא נכון, כי דקר הנער העמלקי.

המלך שאול.

זה מה שסיפר לדוד, פקפק אבא, אבל אולי סתם המציא, רצה להתפאר. הרי קרה בתוך הקרב, בזמן שרדפו, ובטח היו הורגים גם אותו אילו באמת היה שם. יותר הגיוני שבא כשכבר נגמר הכל, חיפש שלל ואז מצא. היה בטוח שיזכה בפרס.

הנה תם לו יום קרב וערבו, והמלך נפל על חרבו.

תלך לישון, אמרה אימא, וראו שגמורה מעייפות.

מה שפרידה בוודאי תשאל, איך לא ביקרת כל השנים, לא כתבת אפילו מכתב אחד, בכל זאת אימא שלך. טענה שלא עושה טוב להרגשה, ויוכל להגיד שלא מבין בעצמו. בהתחלה אתה חושב: אין מה לספר, אבל כשיהיה, יכתוב. מה כבר יכול לכתוב כל עוד מחכה לניירות שהבטיחו לשבוע הבא ושוב לא הגיעו, הפקידים עצמם לא מבינים למה. בגללכם אפסיד את הספינה. מה לעשות, תבוא מחר, אולי יהיו. ותכף שנתנו, תפס ומיהר לנמל, ממש ברגע האחרון, שיחק לו המזל. בעת ההפלגה אי אפשר לשלוח דואר, ואחר כך התערבבו לו הכיוונים. איך להמשיך מצרפת לפולין שבכלל פנייה אחורנית. הוא התנצל, צריכה לזכור שעוד ילד, וכל דאגה תופחת לגודל דלעת, נסיעות בטרמפים שבכמה מקרים לא קרבו אל המטרה ואף הרחיקו. הייתה הסתבכות אחת עם המשטרה בגלל הניירות, ועוד אחת בגלל גניבה (לא גנבתי, גנבו ממני). עודי העביר את כפו על פיו לנגב את שפתו. איך יסביר מה שלא נהיר לו עצמו.

בשכיבה, זה בצד זו, פרידה תמשוך שתיקה, אף פעם לא נמנתה על הדברנים. בסוף תאמר שבכל זאת עשרים שנה, לא מסוגלת להבין. אולי אם יציין שיש בתים שלא מנהלים שיחות, בייחוד לאחר שהסתלק אביו. לפעמים ימים שלמים בלי להשמיע מילה. נדמה לו שכך גם אצלכם בבית.

היא תשאל אם רוצה לשמוע רדיו. יש לה טרנזיסטור. תושיט את היד מתחת למיטה ותמשוך, הנה, מה יאמרו בחדשות, שנפל פגז מרגמה בשדרות, ובמזל לא היו נפגעים. כאילו המתין שתמות אמו, מהרהרת פרידה, אין לה הסבר אחר.

אתה טיפוס משונה.

ואת. ידו נעה ללטף. היא מחייכת.

אמרתי לו שיתחבא. תשכב בשקט, אדוני המלך, פה מתחת לשיחים, ואני אזחל לראות אם אולי רק נפצעו. מי אני, יהודי שמכיר את הסביבה הזאת כמו את כף היד שלו, לכן אל תזוז.

היה כל המדרון צמחים סבוכים, חרובים ואלות אטלנטיות וקיסוס ופטל, מסתירים את הסלעים מתחת שממש קשה להתקדם, ואני כן, כי מזיז את הרגליים בזריזות, לפני שייתפסו בענפים. קפיצה אחר קפיצה, וכל הזמן העיניים בודקות איפה לדרוך. גם לשבור שמאלה וימינה כדי לבלבל את חיצי האויב. בתחבולות עד שמתייאשים.

כבר היו סחוטים ובלי נשימה גם הם, אחרי יום ארוך של קרבות. לזכור שאדמת מישור, ארץ פלשת, ולא רגילים לטפס. לכן למשוך במורד ובבת אחת הצידה לתוך הסירפדים, ושם לרבוץ עד שיתרחקו.

כמעט ערב. שמיים אדמדמים של שנת בצורת, חיות קטנות שמתקרבות בגלל הריח, תנים וחתולי בר וחולדות, נושכות בפצועים ברשעות, בלי לחכות שימותו. למצוא לפי הגניחות, ולזהות לפי הקומה, כי גבוהים מכל העם. הראשון שוכב מעולף, חץ בחזה שלו ובקושי נושם. שש, הרגעתי, אל תפחד כי באתי לעזור, לשלוף את החץ ובמקומו מיני עשבים שסופגים את הרעל. עכשיו לגרור בזהירות ולהשעין את הראש על הסלע. תתעורר, תתעורר, ורק תהדק ביד שלא יצא הדם.

אסור להירדם בכזה מצב.

לא מקום לילדים, רגזה אימא, פתאום צצה מאחורי סלע, נושאת סל כביסה ומתקרבת לתפוס לי בחולצה. לא מקום לילדים.

אבל מלך, לחשתי, ולא מקשיבה. מזה כל הקרעים בבגדים שלך, שכל הימים צריכה לתקן. מילא הקרעים, אבל נשחק בברכיים שכבר חייבת לשים טלאי. מוכנה להתערב שלא נגעת בשיעורים, לא חיממת מים למקלחת, לא עטפת בעיתונים את המדפים במטבח, לא ולא ולא. השטויות שלך, התרגזתי, כשכאן תכף ימותו. בטוח שלא יודעת על מי מדבר, ורק תפירות וניקיון ומטבח.

דיברת, שאל אבא, מרים את השמיכה לבדוק אם מתוך חלום. ועניתי שאבינדב, הבן האמצעי, חושב שאצליח לרפא, ולטפסף מים לגרון שלו. תישן, אמר אבא.

לחפש מים אצל המתים הפלישתים, שקיות שעושים ממעיים של עיזים. מהדקים בחוזקה בחוט שלא יטפסף, ממלאים, ואחר סוגרים גם מלמעלה. אולי נשאר קצת ריח, אבל כשאתה מתייבש מרוב מאמץ, ממש מחייה נפשות. כך כשבונים צבא אמיתי, אמרתי, לא איכרים שאוספים מהשדות בשנייה האחרונה, תיקחו מכל הבא ליד, מעדרים, חרמשים, מלמדי בקר, וקדימה להסתער. די אולי כדי להכות את נחש העמוני, לא את הטנקים של הגרמנים. הצחיק את יוכבת, שמה פתאום גרמנים. כמו גרמנים הפלישתים האלה, עם רכב ברזל ופרשים, הנה כתוב, שלושים אלף. לאן התגלגלת, רגזה יוכבת, ומסובבת את הראש בלי סבלנות, בואו ילדים, נחזור לשיעור שלנו.

אחת שלא מבינה, לא תבין אף פעם, ואבריימל כן. בכל זאת הצליחו בסוף להדוף ולנצח, להרוס את ברלין. יכולים להרשות לעצמם בגלל שכל כך גדולה רוסיה, וגם החורף והשלג. כאן אצלנו הרבה יותר

קטן, שאם לא נמצא פטנט קסם, מי יודע מה יהיה הסוף. הוא אמר פטנט קסם, והעיניים שלו ריחפו בדמיון, אבל לא הציע איך.

שמש הירקן מכה את אשתו, כולם יודעים. לא שומעים צעקות אבל רואים את הנפיחות בפנים ובעין. הדרך שלו להסביר לה, להגיד, שוב נשאר הכיור מלא כלים, או לטאטא את החדרים. לרחם גם עליו, אמר אדון צירין, עניין לא פשוט לחיות עם מפגרת. לא הכריחו להתחתן, טענה גברת צירין. בכל זאת יותר טוב בשבילה שמצאה בית, יותר טוב מלחיות ברחוב. פלה היא אשתו השנייה, אפילו לא בטוח שממש נשואים ושעשו חתונה. היה צריך מישהי שתטפל ביתומים. מלכה סימנהוייז הסבירה שלא מוכרחים טבעת וחופה ורב, מספיק שגרה אתו ושעושה לה מה שבעל. כך לפי התורה. איך לדעת אם עושה. וענתה שכולם עושים, אפילו זקנים כמו צירין, אפילו ההורים שלה.

לא, לא ראתה אבל יודעת.

אחת שיותר טוב שלא תהיה בהיריון, הסבירה מלכה, כי אולי יצאו ילדים כמוה, ולשמש כבר יש ילדים מקודם, ולא צריך יותר. אמרתי שאם עושים, יכול לבוא אפילו אם לא רוצים, ולפעמים דווקא משתדלים ולא מצליח, עד שמתפללים לאלוהים. זאת האישה בטח לא יודעת להתפלל.

בלילה לא הפסקתי לחשוב על מה שסיפרה. אם לא ייצאו ילדים אז לשם מה. גם למאניה מהצריפים עושים, אבל בעד כסף. אם רואים אור בחלון שלה, סימן שפנוי ויכולים לדפוק בדלת. לפעמים רבים על התור וגם מרביצים, כך סיפר לוסטיג, אמר שהכי פראים החיילים, הכי שיכורים. מהבית שלו אפשר לראות כל מה שקורה, כי בקו ישר. מגיעים אנשים שלא הייתם מאמינים, אנשים מכובדים שבשבת הולכים לבית הכנסת. אלה עוברים בהליכה מהירה, כאילו בדרך לאיזשהו מקום. אם רואים שמישהו מחכה ממשיכים הלאה, ואם פנוי נכנסים בזריזות שלא יראו את הפנים שלהם. פעם ראה אחד שדומה כמו שתי טיפות מים לאידלמן, כמעט בטוח שהוא.

אולי צודק אבא, והכי טוב להסתלק מהמושבה הזאת.

היו כל מיני. כאלה שריפאו בירקות טריים שסופגים את המחלה החוצה, וכאלה שמרחו על כל חלק בגוף צבע שמתאים לו לפי המקום בקשת. הייתה אחת שביקשה ללעוס לחם ישן, ירוק מעובש, ולירוק לתוך צלוחית עם מי סיד. היא קראה בתערובת בעזרת משקפי שמש, ורק כשסיימה הרשתה לאימא לשטוף את הפה. אבל הכי מרגיזים היו האינדיאנים, מפני שנדבקו, לא נתנו להפסיק.

עלוקות, התרגז עודי.

גם את השם אינדיאנים, בגלל הנוצות שחיפשו סביב הבית, טחנו וערבבו בתוך מים ירוקים מפרי שקוראים פאסיניה, ושגדל בקו המשווה, לכן נקי מקרניים מגנטיות. כל הצרות באות מהקרינה הזאת שקוטלת את נשמות תאי הגוף. היה דף הסבר שנתנו לאימא, בו כתוב שכבר לפני יותר מאלף שנים הכירו את הסוד, שבטים עתיקים שחיו ליד נהר ואופס שמתחבר לאמזונס. לכן לא סבלו מהמחלה הזאת, שקודם הורגת את הכבד, ואחר כך גומרת את כולך.

אואפס, תיקן להם, ואופס הוא שם של עיר. בדק היטב במפות, בגלל הניירות של אביו, לכן יודע. אי אפשר היה להתחיל בטיפול בלי למצוא נוצות דווקא בחצר שליד הבית, האישה הסבירה שחייבים להקפיד לעשות לפי ההוראות, אחרת לא יצליח ואז יגידו: הרי לכם. הצעתי שיתלשו מהתרנגולות של גברת צירין שממש בחצר, אבל לתלוש אסור, רק כאלה שנשרו לבד. בכלל עדיף שחורות של עורב או שחרור, כך על פי הניסיון שלהם. כאלה לא תמצאו אף פעם, הזהרתי, לכן להסתפק בסתם נוצות. אני והאישה הסתובבנו בכל פינה, לאורך הגדר ומאחורי החביות, בסוף מצאתי אחת תקועה בקוצים שליד בית השימוש. האישה שמחה והכניסה לשקית מיוחדת שהביאה בארנק.

לא מצאה חן בעיני מהרגע הראשון, אמר, בטוח שמקבלת כסף מהנוכלים הללו, אחוזים מהמכירות. לא מאמינה, התעקשה אימא.

אצלנו עושים עם פסוקים מספר קדוש, סיפר מוש, החזן מדפדף בעיניים עצומות, ואחר כך מבקש להגיד מספר, מאחת עד שלושים ושתיים, כדי לבחור את השורה.

עודי שאל, מה פתאום חזן, אולי מתכוון לרב. אבל מוש הסביר שאין להם רב בכפר שלהם, רק חזן שקורא את התפילות במנגינה שהביאו מחוץ לארץ. עודי ביקש לדעת את שם הספר, אבל מוש לא ידע. ספר שמנשקים את הכריכה, ואחרי הפעולה עוטפים במפה רקומה ומחזירים למזנון, בין כלי הזכוכית שקוראים פורצלן. אם האישה לא מצליחה להביא ילדים, שמים במיטה שלה מתחת למזון, או אם מחלה אנושה, סרטן.

עודי הקשיב בשתיקה, התכופף להרים אבן קטנה וגלגל בין האצבעות, אחר העיף למרחק בתנועת חיכוך של האגודל והאמה. בבוקר ירדתי למטה, סיפר. לאן.

למטה לוואדי. היה צריך לנסות בכמה מקומות, עד שמצא פינה שדי משופעת להחליק לתוך האפיק עצמו. משם במרחק לא רב, מין שביל לטפס לגדה האחרת, ורק צריך לחזור מעט. את השביל זיהה עוד בטרם ירד. לא, לא עלה, בינתיים לא.

והשארת אותי לבד, מוש נראה מודאג.

אבל עם שני רובים.

לא נושא להתבדח. הרי נשלחו לכאן כדי לשמור מחדירות מחבלים, מבריחי סמים או סתם גנבים. אילו מצאו אותו ישן היו תוקעים סכין ומסתלקים עם הנשק.

כבר שבוע, ועוד לא ראו משהו גדול מלטאה. בסך הכל טיול של שעה. בפעם הבאה ינסה להגיע לצריף ההוא ממול, ישתה קפה ויחזור.

אתה מטורף, אומר מוש, אצטרך לדווח למשרד.

תוכל לרשום במחברת.

האיש טיפס על גבעה שבלטה אך מעט מעל המישור המשתרע, שטוח ואפרורי כמו השמיים הדהויים. לא העלייה היא שהכבידה אלא החול הטובעני שחמק לצדדים בכל צעד. הוא הרהר שאולי היה נכון להקים את הבית כאן למעלה. כפרים צריכים להשקיף מגבוה ולהיראות ממרחק, וגם קל יותר להתגונן משודדים. פעם, כשיתכסה הכל בעצים וירק יעתיקו את בתיהם לכאן, אבל לא היה לו מושג מתי יתרחש. כל הפתעה לא צצה מנקודת התצפית החדשה, חולות ושיחים קמלים, תמהים בוודאי מיהו שפולש לגבולם הפעם, ומה יביא אתו. מלומדי ניסיון ויודעים שרק טרדות, וסופו להיעלם כקודמיו. לא דחוק בזמן, הנוף הזה, חונן באורך רוח, כמוהו כלטאות הצהבהבות שנמלטו מפניו למצוא מסתור בעשב היבש.

האיש בעט בקצה נעלו בקרקע, מבקש לבחון את אחיזתה. אבק ששקע לאורך שנים, ובוודאי מסתיר במעמקיו שרידי תרבות מתכלה שנצמדה אל גדת הוואדי. אולי עצמות, אולי אפר מדורות, אולי שברי חרסים. יושבי אוהלים, שיער, לכן לחפש שם למטה, איפה שאולי זרמו פעם מים.

למטה, במקום שעמד בית האבן שעכשיו היה ביתו, מלקטים שני ילדיו קוצים וצוברים בערימה. הילדה מרימה עשב עקור ושואלת מה זה. האיש מסביר ששמו רגילת הגינה, לעקרו מהשורש לפני שיפיץ זרעים. אז לזרוק?

כן. היא משליכה בתנועה נמרצת. מעתה יסווג בזיכרונה בין הרעים. היא בת שנתיים ואוגרת מידע שעשוי להיות חשוב בבוא העת. למחרת תזהה כמותו ליד גדר גן הילדים ותזהיר את הגננת מהסכנה. היא אוהבת חיפושיות.

יש כאלה אדמדמות המתרוצצות בזריזות בחול. מה מחפשות, מזון או להזדווג. פשפש אדום, אומר האיש. הוא מקרב את כפו כדי שיטפסו, אבל הן מפנות עורף, מזדרזות להימלט. אם כך, יתפוס יחד עם חופן חול, הנה. החיפושית מטפסת על זרועו, עולה ויורדת, עד שמפילה עצמה ארצה. גם אני רוצה, אומרת הילדה. הוא חוזר על המעשה ועתה מצמיד אל כפה הקטנה. היא עוקבת בסקרנות, חשה דגדוג קל אבל לא נראית חוששת. אם אביה הוא שהניח, בטוחה שלא תעקוץ. כדאי שתנוח, הוא מציע לבן, וגם לשתות מים. החום מייבש ומתיש, והשמש היא פצצת מימן. כבר לא ידידותית כמו בנעוריו, כשקרניה השחימו את העור, זרעו בריאות. היום הן חיצי רעל כי נפרץ האוזון שעטף בו את עולמנו ואנו בגוף עירום. שניים שעדיין צעירים מלשאול למה, אבל בבוא היום יצטרך להסביר שלא באשמתם. יצא קצפו של האל ומכה בכולם, צדיקים ורשעים. זה המקלט שלנו (יסביר), בגלל אמכם שאינה יודעת נופים אחרים, בגלל הכיעור והזוהמה השולטים במקום שממנו באתי, בגלל דודה רייצ'ל שמתעקשת לשרוד חרף כל מה שעשו לה חיות הטרף, וכל השנים שחלפו (ולא השכיחו), רק חיזקו את הגוונים להיות פצע חי. עתידים לגדול ולהחכים שני אלה, אבל אף פעם לא יתפסו את הצבע הסגול הזה שקוראים אופאטוב, צבע שגם מנגינה, ולמה מתנדנדת האדמה כאילו בוץ. עתידים לגדול, בדואים כאימם, שני אלה. הילד יגיב בהנהון של הסכמה ויחזור למלאכתו, מלקט קוצים ומחבקם בזרועותיו עד לחצר, אבל הילדה לא תרפה גם מקץ שנים. הדבר הזה שדיבר אבא (תאמר לאמה) אף פעם לא הבנתי. ואימא דינה תחייך מתוך קמטי פניה ותגיד, איש מוזר אבל טוב, ניסה להימלט מגשם האש והגופרית, ניסה.

חייב להזהיר מפני המחצבה הזאת שהתמקמה בוואדי למטה וחופרת תחתינו. האבק שמפיצה ורעש שיניי המחפרים ומנועיי המשאיות שסותם את המוח. כך תמיד ההתחלה. אחריה כבישי האספלט וזרם מבקשיי אוצרות שבטוחים שכאן כאן. ארץ חמדת אבות, ודנקי יכריז: לבנות ולנטוע, ואנגלנדר יודיע: אני הייתי ראשון, והקווקזים (או הבוכרים) יפגינו: שוויון זכויות, והמורה יוכבת תדרוש סדר ולבקש רשות דיבור. דודה רייצ'ל תביא את הריח שהוא אופאטוב. ערימת ניירות שרופים נשארה אחרי אביו, ולא ניתן היה לפענח את הכתוב. הרי חיי אדם היו בניירות האלה, חיים שלפחות מחציתם זורמים בתוכי. כך אבדו הסיכויים לדעת, חושב האיש. מישו מראש המצוק צועק עודי. זה מוש. הוא מנפנף ביד לחזור ולעלות. לא יספר לו.

אימא של אבריימל חיפשה מקום שאפשר לגור בו שלוש נפשות בלי אבא, זאת אומרת במעט כסף. לא יועיל הבכי וכל מיני רחמים, השתתפויות בצער, שלא עוזרים לקנות במכולת. גם מעט זה הרבה כשאינן, לכן מצאה את החדר בצריף הגדול, נשבעה לאדון לובלינר (שהתבונן בה בחשד) שתמיד מקפידה לשלם בזמן, תכף אחרי כיכר הלחם לילדים. אני אישה אחראית, אמרה, לא מפחדת משום עבודה. לובלינר התעניין בבריאות שלה, נשים סובלות מכל מיני מחלות בקיבה ובשלפוחית השתן, ולא פשוט לסלק לרחוב ילדים קטנים בייחוד בחורף. בסוף הסכים, אמר שמה שהכי שכנע, ששמה את הלחם לפני שכר הדירה, סימן שלא סתם הבטחות.

הבטחות בלי כיסוי זה שכשמבטיחים יודעים שלא יקיימו. אבא אמר שכל כך קטנה בגוף שנדמה שאין כלום מתחת לכותונת. איך הצליחו לצמוח בבטן הזאת שני ילדים שלמים, בייחוד הבת שושנה שהיא בחורה נאה וחרוצה ותמיד עונה באדיבות. הו, אמרה אימא, והניחה בטריקה את התה לפני הדודה, הסתובבה והביאה כוסות גם לנו. מה הו, שאל אבא, ואימא ביקשה לדעת מה שאל.

לפני שמישהי עונה באדיבות צריכה הרי לבוא שאלה. עד שהבנתי, נרגע אבא, למשל אם לשלוח בדואר רגיל או רשום, ואפילו סתם להגיד מה שלומך, שלא באמת מחכים לתשובה ורק תודה.

לאימא הייתה הפתעה בשבילו, כבר לא מאחורי דלפק הדואר, קיבלה תפקיד חשוב יותר במחסן של אדון ינסין.

איזה תפקיד. הצחיק אותה. תפקיד. אולי לבצע את ההזמנות, אולי לספור כמה פחי שמן מנוע נשארו במלאי, אולי סתם להכין קפה. כאילו אכפת מה תעשה במחסנים, יותר חשוב הדבר האחר. איזה דבר.

אימא נטלה את כיכר הלחם והחלה לחתוך בסכין הגדולה. צריכה להכין סנדוויץ' בשבילי ולהספיק להגיע בזמן למשרד. לא היה צורך לשאול, כולם יודעים מה עושה אדון ינסין לבחורות שלוקח לעבודה, וגם אבא

יודע. אבל שושנה הרי דחתה את ההצעות שלו, אז איך הצליח המנוול בכל זאת. את זה לשאול את אבריימל, להגיד בכעס, בחורה רצינית שלא מוכנה לעשות בעד כסף, אז איך. אבריימל הוא חבר שלי, מלמד שירים על הפרטיזנים ועל ארץ ישראל מולדתנו. אין להם הרבה כסף, בכל זאת מסתדרים עם מה שיש, לא מבזבזים. אימא שלו אומרת, אם מרוויחים שלוש לירות מוציאים שלוש, לא פרוטה יותר. היא אומרת, אני הגשר וצריכה לדאוג שתעברו בשלום, אחר כך יהיה שלכם התפקיד, לבנות חיים מוצלחים יותר. אצלי כבר אחר כך, אמרה אחותו, לא יודעת איך עושים שיתחילו החיים האחרים. נמאס לה לחיות כל כך בדוחק, להצטופף שלושתם בחדר קטן בלי מיטות ורק מזרונים. שום סיכויים לשינוי, ורק אם תתחתן עם מישהו שידוע להשיג כסף. טיפשה שכמוך, צחק לה ינסין, מי שטוב בכספים לא מתחתן עם פקידת דואר של חמש לירות לחודש, ורק אם יפה כמו אסתר המלכה. אז למה אתה. אני גם לא צעיר וגם לא מתחתן (אמר ינסין), אבל מוכן לשלם כדי שיהיו לך חיים יותר טובים וגם תוכלי לעזור בבית. אפשר לחשוב שאכפת לו מהמשפחה שלה, אבל דיבור שעושה לה לחזור ולחשוב על ההצעה.

היו שאמרו, מטומטמת, בני לוסטיג אמר. חודש חודשיים ותימאס עליו, תנסה לחזור לדואר, ושם כבר יושבת מישהי אחרת, וגם חתן לא תמצא, מי צריך סחורה ממושמת. מי שמטומטמת עניין אבוד. אבריימל הסביר שכלל לא בגללו, דווקא היה שבע רצון, וגם מהסדר שעשתה במחסן, ורק לא יכול להתייצב מול גברת ינסין.

ועכשיו התור של המשוגע לובקה, שלא מפחד מאף אחד, מדבר מה שבא לו לראש, ומה כבר יעשו לו. ישכרו בריונים לשבור את עצמותיך. הלוואי, אמר לובקה, כי חדלי אישים, לא מסוגלים גם לזה. גנבים פשוטים. אחד שהכוח שלו כסף והשני שלטון. כל כך הרבה מתו שלא ברור איך נשאר בכל זאת עד היום. מי. העם הזה, היהודים. תסביר, ביקשו האנשים, וענה: מה יש להסביר, תקראו את ספרי ההיסטוריה (יש ספר של דובנוב). את זה ליד הקיוסק של גרייצר, יושבים בטלנים, שותים גזוז, וכשמתקרב, מזמינים לבוא לשתות אתם.

צריך לשתות הרבה בחום הזה, קח כוס.

גרייצר, תן ללובקה כוס.

משאית כבדה נכנסת לשדרה בחריקה. קשה לשמוע מרוב רעש. הביאו שופל לתחנת המשטרה, מעניין למה. בינתיים הורסת את הכביש, או את מה שנשאר ממנו אחרי שהחנו את הטנקים. גרייצר, תן לו כוס.

לובקה אוהז בבקבוק ותוחב לפה. מילא, אומרים האנשים, כבר נשאר רק קצת. לאדון ינסין יש שפתיים עבות וכשמדבר כאילו בולע (ואיך כששותה). ינסין הוא העם הזה שבקושי נשאר עד היום. גם דנקי. הרגו והרגו, בכל זאת נשאר עד היום, אחד של כסף ואחד של שלטון. כל מי שרצה הרג (כתב דובנוב). אנסו נשים ומזה נולדו תינוקות, אנסו בספרד, באשכנז, בפולין, לכן כל מיני צורות וצבעים. אשכנז זה גרמניה (הסביר לובקה). את מי אנסו (טען לובקה), את הנשים והבנות, לכן מה שנולד, יהודי, אפילו אם הפרצוף של איכר חמלניצקי. הציצו באנשים פה (אמר לובקה), לחלק מבנה גולגולת גס של אוקראינים וליטאים. ובעניין הרציחות, למה שלא ירצחו כשיודעים ששום עונש. ראיתם את האורחים החדשים (דיברו השיכורים בבית המרזח). איזה אורחים. אלה שהגיעו לצריף בחצר של איונוב, משפחה שלמה. למה באו.

באו. אולי כדי למכור כלי בית, אולי בגדים. בטח קרובים שלו. איך קרובים, הרי יהודים, רוצחי המשיח. למה נתן לגור. כי משלמים.

ממזר.

לובקה מבקש עוד כוס, אבל מלאה. נו גרייצר, תביא עוד כוס ללובקה.

רוצה לדעת מי ישלם.

מה אתך, גרייצר, שפתאום מתקמצן, בוא תשמע מה שמספר כאן, היסטוריה, ממש מעניין.

אחר כך הלכו לצריף, תפסו את היהודי, סחבו לתעלה והיכו באגרופים, תפסו את האישה, את הבנות הגדולות, אבל גם אם פחות גדולות. חיות רעות, יודעים ששום עונש, שום דבר.

יהודים, דיבר הכומר, שרצחו את המשיח.

מזה השיער הצהוב ג'ינג'י (אמר לובקה). גם לגרייצר שיער ג'ינג'י (צחוק). גם דוד המלך (את זה אומר לוסטיג).

מה עושים פה הילדים, להסתלק מיד.

תסתלק אתה.

גם עשיו, אמר לוסטיג (הוא בכיתה שלי), ואמרתי שכתוב אדמוני, אבל אולי צבע הפנים, אי אפשר לדעת בביטחון.

במשפחה של אימא לכולם שיער חום, אבל אי אפשר להיות בטוח שלא יופיע פתאום אחד צהוב. מתחבא בתוך התאים, וכשפוגש אצל בן הזוג עוד אחד כמוהו, צץ. את זה ניסה להסביר המנהל היימן בעזרת אפונים. פלורה אמרה שאפונה מאכל אשכנזי. אצלם החומס תמיד באותו צבע, זו ההוכחה. מה. שלא אנסו.

הצחיק את דדי. כל כך מכוערות שמי בכלל רוצה לגעת.

השיער של פרידה חום.

כבר היה אחרי המלחמה, אחרי הניצחון. ניצחו את רומל ואנחנו ניצלנו, אבל לא מי ששם. רק מעט, פרידה אנגלברג (לא יודעים את השם האמתי), ודודה רייצ'ל, כאלה. גם החבורה מהצריף הגדול, יזו ואווה ואליאס מהכיתה שלי, והמבוגרים שאתם ביחד.

אחר כך מת הנפח והחבורה יצאה לדרך, עזבה. פלורה הלכה להתחתן עם איצקו, ואבריימל נתקע במנהרה ונחנק. לובלינר הסביר לגברת שפילברג שמאוד מצטער, אבל מוכרח להעלות את שכר הדירה. זו הפרנסה שלו. מאוד מצטער על הבן שלה, חייבת להאמין לו, אבל מעכשיו רוצה לירה וששים גרוש, ולחוד בעד המים והחשמל.

מוש שאל מי זו גברת שפילברג, שם שלא הזכרתי קודם. הרי סיפרתי לך על אבריימל. נכון, אבל לא אמרת מה שם המשפחה. איך יתכן שלא אמר, אולי לא שמת לב. עכשיו נשארה לבדה כי שושנה נסעה

ללמוד בירושלים בבית ספר לאחיות. אולי הייתה עוזבת גם היא, אבל איך יכולה עכשיו כשיש לה קבר לשתול פרחים, ולטפל, ולהוציא את העשב שנובט מרוב מים שמשקה.

עכשיו שחושב עליה מרגיש רחמים. ילד רואה ולא שם לב. נדמה לו שהתכווצה עוד יותר, או בגלל השמלה השחורה שכמעט עד הארץ. שחור עושה להיראות רזה.

אחר כך האלעזרים עזבו לקנדה, לא חיכו שתסתיים המלחמה, ואביו נסע לשוטט בדרום אמריקה ויותר לא שמעו. נגמר, הסבירה לבן (ששאל), ממשיכים בלעדיו. מה פירוש ממשיכים. לחיות, אתה בלימודים ואני במשרדי המועצה. שלי ייגמרו עוד מעט, עוד שנה וחצי, אבל את, איך מסוגלת בלי שום תקווה באופק או מטרה. כך כולם, (היא אומרת), דאגות שמתחלפות, הנאות שחוזרות כמו ציפורים בסתיו. לא נחליאלים חגיגיים, יותר אפור של דרורים.

דרורים לא נודדים לשום מקום.

בסדר, נחליאלים.

ההנאות שלה, פרוסת לחם מרוחה בצרוף כוס תה, ולקנות בזול עגבניות (שאריות, כי שמח להיפטר אדון שמש), או מלפפונים, ולהספיק להוריד את הכביסה היבשה לפני שמתחיל גשם.

לא מבינה מה מצחיק בזה, למה ללעוג.

כי לא ברור מה שווים החיים האלה. לכן מוכרח להסתלק מכאן בהזדמנות הראשונה. יגמור ללמוד ואז צבא, לצאת ולא לחזור.

כבר אמרה לו מה דעתה. מהר יגלה שכך בכל מקום ואותם אנשים, אבל יודעת שלא ישתכנע עד שייזכר בעיניו. היא תהיה כאן, אם לא תמות בינתיים.

מוש מסרב לחוות דעה. שלך החיים האלה. גם האימא היא שלך, וכבר בגיל שקשה להחליף מקום, שכנים חדשים, עבודה. גם אצלם יש צעירים שיוצאים לעיר או להסתובב בעולם, באים לביקור עם מכוניות להראות שמצליחים. תוכל גם אתה. כבר יכלה להגיע האספקה, תמיד מאחרת. לא יודע מה לייעץ לו. אדם צריך מקום לישון ואוכל. איך הם הדודים שלך שבעיר, זאת אומרת, אם יכולים לעזור.

מה שכלל לא עלה בדעתו. פתאום ינחת על אלה ומה יאמר. שבאת לחפש עבודה וצריך מקום לשים את הראש שבוע שבועיים, לא יודע כמה. להזכיר את דודה רייצ'ל. מה. שהיו צריכים להשתתף בנטל, לקחת אליהם ושכחו. רעיון, מוש מחטט בקרטון האספקה, היו צריכים להגיע לפני הצהריים, או אולי התבלבלנו ביום. לבקש שיודיעו את התאריך בכל בוקר, כי כאן עולם ללא תאריכים. לא טרחה גדולה. הוא שולף את הכוסות ובוהן בפנים מוטרדות. למען ההרגשה ישטוף שוב, למען ההרגשה הטובה.

היו צריכות להיות שלוש, אומר עודי, אחת לאליהו. וכשחש שלא הובן, מסביר שכמו בפסח. דווקא עבר כאן או ליד, בדרך להר חורב. נראה שגם על כך לא הגיעה השמועה למושב שלכם. על פניו של מוש מרוחה תמיהה. מה היה לו לחפש כאן. את אלוהים כמובן. רצה לשפוך באוזניו את מר ליבו פעם, ושתיים, רוצים לחסל אותי המנוולים, כן ההיא שכבר הזכרנו, איזבל. במקום מילת עידוד קיבל אגרוף בפרצוף, כנראה הצליח לעצבן את האל שהכריז: נמאסו עלי הבכיות שלך, חזור ומצא לך מחליף.

המבט של מוש חשדני, המצאת את הסיפור הזה. ולא. אולי המצאה, אבל לא שלו, כתוב מפורש בתנ"ך, נשבע לך. מסתבר שהחסיר לא מעט בשנות לימודיו. אילו ידע היה סוחר את הספר לכאן, אמצעי יעיל נגד השעמום.

תמזוג כבר לפני שיתקרר.

לא ניתן לצרף שלישית גם אילו רצו. אלה השתיים הן כל הכוסות שיש, מה שאין כן שם. היה מוזר בעיניו, מעורר רחמים, והעיר לאמו שאין צורך, עכשיו שנשארנו שניים (דודה רייצ'ל חדלה לשתות מזמן), והתנצלה שמתוך הרגל. רצה להעיר לה שוב בערב, אבל חש עצמו טרדן. מכאן ואילך תציב אחת יתרה, אבל תמזוג תמצית ומים רק לשניהם. מעניין איך מנהגה מיום שהתגייס.

האישה שאלה אם התעכב במכוון, לא נשמע הגיוני הסיפור שלך, מתמשך ומלא חורים. לנחש בכל מיני כיוונים, למשל, אם הקים משפחה שלא עלתה יפה, או עצם השוטטות שעם השנים החלה מייגעת. עשרים שנה, די זמן למלא בתכנים כיד הדמיון, אבל לשם מה ההשערות אם נמצא כאן במיטה לצדה ויכול להסביר. האם חושש שיצטייר מוזר, הנה תמהר להרגיע, מוזרויות אינן מרתיעות אותה, מורגלת בכאלה. תספר לו אם רק יבקש.

האיש הנהן, מוטב לה לדעת שתכף זיהה, ושמיכיר אותה מיום שהגיעה. יכול לומר את שמה, ובמאמץ ייזכר גם בשמות הוריה. יודע שלא אמתיים, ולא יתפלא אם עדיין חיים. באשר לעצמו, היו כל מיני פרשיות, אבל אף אחת לא הסתיימה בהקמת משפחה. לא, לא אהבות.

משער שקצת מאוחר להתחיל עכשיו, אבל למי אכפת.

רחשי לילה. מגניבה של מכונית נוסעת במרחק. אם לא אכפת לה, יישאר במיטתה עד הבוקר ומחר ייראו. או שמא תפרוס לו שמיכה בפנית החדר. כבר העביר לילות בתנאים קשים יותר.

אתה חמוץ, היא אומרת, פשוט תסתובב אל הקיר ותירדם.

לא די רחבה המיטה הזאת לשני זרים.

דחוק אל הקיר ניסה לשקוע בדמיונות, דרך בדוקה לקרב את השינה. אני עם עצמי, ויכול לחצות ברגלי שדות ברקנים, שלדים יבשים ושדופים שנותרו להתייזב זקופים עד בוא סופות החורף ועמן נבטים רעננים הדוחקים לפנות להם מקום. בשקט, הורה דדי, פן יתעוררו השוטרים ויפתחו באש. לא עניין פשוט לחפור באדמה היבשה, וכבר עדיף לגזור חור בגדר. יש מספריים מיוחדים שחותכים פחים ובטח גם חוטי תיל, לשאול את סוקולובר מהפחחיה. הרעיונות שלך, רתח דדי, קודם לחפור מנהרה, עכשיו לחתוך במספרי פח. תכף יגיע הבוקר ונימצא תקועים כאן. אני ארוץ, התנדבה פרידה, ובלי להמתין לאישור נעלמה בחושך. הכי מהירה מכולם, ורק חלישה בדיבור, תוכל אולי בתנועות ידיים. דדי לא נרגע, כבר לא הילדה הזריזה עם רגלי האיילה שהכרת, הבט על הגוף שלה, כל שנה רק מוסיפה במשקל. הוא נשף בזלזול, ואמרתי לו שבגלל הקמח שלכם וסוכר, מצמיחות שומן במותניים ונהרסת הצורה. עד שנשוב להתכווץ, תקנה פרידה, בבוקר אראה לך. מה. את ההורים הקטנים שלי, אנגלברג, מטר וחצי, אפילו

פחות. הרי לא הם, לא המשפחה האמתית. שלך בבור ההוא יחד עם כולם וגם את. מה. בבור. איך בבור, אם כאן מאחורי גבך, הנה תרגיש (ונלחצת). מאחורי הגב ובבור וליד גדר המשטרה, בכל מקום צורת גוף אחרת ומשקל אחר. לא, היא אומרת, לא בבור, ביער. מי שבבור לא ניצל. היית צריכה לנסוע אתי לשם. לא היה נותן המאמן מיקי.

מי.

מיקי וונדרוב. היה מרסק לך את הפרצוף.

מוכרח לשנות תנוחה כי כואבת הירך. להתהפך על הגב לאט ובזהירות. עכשיו הנשימה מכוונת ישר לפנים ומתערבבת בשלה, איטית, בקצב הלילה. את העניין של וונדרוב לא הבנתי. מה יש להבין, לא שונה מכולם, מכל הגברים. הבנתי, ומה אחר כך. אחר כך באו אחרים, אבל כבר לא בחינם.

אולי התרחבה המושבה, בתי קומות, כבישים, אבל הפינה שבכינוי ביצה נותרה כמו אז, צריפים מתפוררים ומחסנים, גרוטאות שקשה לזהות למה שימשו וסתם אשפה. הדירונת הזאת שלך, חדר ומקלחת שגם שירותים, ויכול להחליף את החלון ואת הדלתות, להתקין מנעול חדש עמיד לפורצים, הרי במקצוע נגר. נחייה יחד בשקט.

הוא מחכה שתגידי

נוכל לגור אתם, היא אומרת, בטוחה שישמחו.

בבוא העת ישיח באוזניה את הלקח. אתה מגשש בבלבול, מחפש שביל שאולי אולי, ואין את מי לשאול (כי יצחקו). כמו לצעוד לאחור שמרוב זהירות לא תגיע, מרוב פחד שמא תיפול ואז הלך הכול. גם את בריצות שלך שלא מכוונות לשום מקום, רק דוחות את ההחלטה וכמה אפשר. מזכיר לו סיפור (שבטח לא מכירה) על אכילס והצב. שניהם בישיבה על קורה שהניחו על בלוקים בחצר האנגלברגים, וכמו ספסל. פעם היית רוכבת רגל מכאן ורגל מכאן כאילו נדנדה. פעם צמחו שערות חומות על הראש שלך, ועכשיו נשמע את הסיפור על הצב. נזכרתי בו בגלל שהיית רצה, הקפת את הבית שוב ושוב ושום סימן לעייפות. לצב ייקח שנה להשלים סיבוב אחד, לפחות חודש, אפילו שבוע, גם בטוחה שיאבד את הכיוון. היה לה צב שמצאה בשדות, ניסתה לגדל, בסוף נעלם, הצליח לברוח. עודי מתקשה להסביר, הצב שלו הוא רק משל על מישוהו שהוא אלוף בריצה ובכל זאת לא ישיג, כי מה מועיל להתחרות בצב. הוא אומר, כולנו בעלי חלומות.

כבר חלפו יותר משבועיים שמתגוררים יחד עם זוג הזקנים שהם הוריה, הוריה המאמצים, ונראה שאיכשהו זורמים לעתם. עבודות נגרות אחדות שהחל מבצע, וחיפוש מקום עבודה בשבילה, אולי במוסד לילדים יתומים או באחד ממטבחי המסעדות. נדמה לו שמתבהרת גם הנוסחה הרחבה, זו שאולי תגרום לו לחוש יותר רגוע. הזמן, הוא אומר, מרפא הכול.

אולי תגליתו הגדולה.

היא תחריש, תמתין שימשיך לפרש, והוא במקום הסבר יביא את הדוגמה של הוריה, שעל אף שהיו צעירים כשנפגשו לראשונה (בבוקר קריר, בתחנה המרכזית), בכל זאת כבר אז נמוכי ציפיות. לא נסיך חלומות אנגלברג, ומה יודעים עליה, רק שבחולצה פרומה וכל החצאית קמטים. בכל זאת המשיכו, הביאו ילדים לעולם, אימצו אותך, וניתן לסכם שלא נופלים מהמצוי.

מהמצוי בגילם.

היא תחריש, תמתין להמשך, והוא בסבלנות עד שתתרחק המשאית הרועשת בכביש, מערבל בטון, ואז יגיד שמתנהל על פי נוסחה שמשותפת כמעט לכולם. ולא הבינה.

חמישה או ששה מתוך שבעה המיליארדים.

מהמספר הכולל עליו לנכות את המצליחנים (אחד מעשרים), ואת הנפלים (אחד מעשר). כמה אלה, מיליארד או שניים. כל השאר פורשים כנפיים מלאי תקוות (בהתחלה), ולאט לאט שבים לנקר בחול.

איך ישנת, ישאל אדון אנגלברג, ויוסיף מילת שבח לשמש החורפית. מחייה נפשות. בטוח שכזו לא מצאת שם בארץ הדמים. אין כמוהו יודע, הרי מיוצאי וילנה. ועודי יתקן שרק עד אופאטוב, לווילנה לא נסעתי, מה כבר אמצא שם. מפתח הבית, גברת אנגלברג, תבשר על הסלט להכינה ומזמינה להיכנס. הנה תמזוג תה לכולם.